

T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
SOSYOLOJİ BİLİM DALI

DİNİ KAYNAKLI TERÖRÜN SOSYOLOJİK NEDENLERİ VE
EL KAİDE ÖRNEĞİ
(TÜRKİYE ÖRNEKLEMİ)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. Zuhal KARAHAN KARA

HAZIRLAYAN
Ali Fuat YILMAZER

ŞANLIURFA
2006

Tez Onay Belgesi

Prof. Dr. Zuhal KARAHAN KARA danışmanlığında, Ali Fuat YILMAZER'in hazırladığı "Dini Kaynaklı Terörün Sosyolojik Nedenleri ve El Kaide Örneği (Türkiye Örnekleme)" konulu bu çalışma 15.06/2006 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Sosyoloji Ana Bilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman : Prof. Dr. Zuhal KARAHAN KARA

Üye : Yrd.Doç.Dr. Salih AYDEMİR

Üye : Yrd.Doç.Dr. Cihat KÜRKCÜOĞLU

Bu tezin Sosyoloji Anabilim Dalında yapıldığını ve Enstitümüz kayıtlarına göre düzenlendiğini onaylarım.

Prof. Dr. Zuhal KARAHAN KARA

Enstitü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan alıntıların, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

İ Ç İ N D E K İ L E R

	Sayfa No
İÇİNDEKİLER.....	i
KISALTMALAR.....	iv
ÖNSÖZ.....	vi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM TERÖR KAVRAMI ve SOSYOLOJİK BOYUTLARI

1. TERÖRİZM KAVRAMI	4
2. TERÖR ÇEŞİTLERİ.....	8
2.1. Marksist-Leninist-Maoist İdeolojilerden Kaynaklanan Terörizm.....	9
2.2. Etnik Kaynaklı Terörizm.....	9
2.3. Dini Kaynaklı Terörizm.....	10
3. TERÖRÜN SOSYOLOJİK BOYUTLARI.....	11

İKİNCİ BÖLÜM DİN KAVRAMI ve ŞİDDET UNSURU

1. DİN KAVRAMI.....	15
1.1. Modernleşme Sürecinde Din.....	16
1.2. Dinin Radikal Yorumları.....	17
2. DİNİ BAĞLAMDA ŞİDDET ve TERÖRİZM KAVRAMLARI.....	20
3. DİN ÖZGÜRLÜĞÜ	22

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM DİNİ KAYNAKLI TERÖR HAREKETLERİNDE ORTAK ÖZELLİKLER

1. TARİHSEL SÜREÇ.....	24
2. TÜRKİYE’DEKİ DİNİ KAYNAKLI TERÖR ÖRGÜTLERİ.....	26
2.1. Hizbullah Terör Örgütü.....	26
2.1.1. Amaç ve Strateji.....	26

2.1.2 İlim ve Menzil Grupları Arasında Yaşanan Çatışma.....	27
2.1.3. Hizbullah-PKK Çatışması.....	27
2.1.4. Mevcut Durum.....	28
2.2. İBDA-C (İslami Büyük Doğu Akıncılar Cephesi) Örgütü.....	29
2.3. Hilafet Devleti (İCCB-AFİD) Terör Örgütü.....	31
2.4. İHÖ (İslami Hareket Örgütü).....	32
2.5. Selam (Tevhid) Örgütü.....	33
3. DİNİ KAYNAKLI TERÖR ÖRGÜTLERİNDE GÖRÜLEN ORTAK ÖZELLİKLER....	34
3.1. Amaç.....	34
3.2. Strateji.....	35
3.3. Sosyal Profil.....	35
3.3.1. Yaş Durumu.....	36
3.3.2. Eğitim.....	36
3.3.3. Yerleşim Durumu.....	37
3.3.4. Meslek Grupları.....	37
3.4 Propaganda.....	38
3.5. Kullanılan Argüman / Literatür.....	38

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM DİNİ KAYNAKLI TERÖRÜ BESLEYEN SOSYAL FAKTÖRLER

1. EKONOMİK SORUN.....	47
2. EĞİTİM SORUNU.....	52
3. BASKICI (TOTALİTER) REJİMLER.....	55
4. OLUMSUZ YAŞAM KOŞULLARI.....	58
5. MARKSİST-LENİNİST İDEOLOJİLERİN ETKİSİ.....	63
5.1. Marksist İdeoloji ile El Kaide İdeolojisinin Benzerlikleri.....	65

BEŞİNCİ BÖLÜM EL-KAİDE ÖRNEĞİ

1. KAVRAM OLARAK ‘EL KAİDE’.....	66
2. USAME BİN LADEN VE HAYATI.....	67
2.1. Fikri Hayatı.....	68
2.2. Afgan Cihadına Katılması.....	70
2.3. El Kaide’nin Ortaya Çıkışı.....	71

3. EL KAİDE.....	73
3.1. El Kaide'nin Amacı.....	74
3.2. Abdullah Azam ve El Kaide'ye Etkisi.....	74
3.3. Selefilik-Vehhabilik ve İbni Teymiye Etkisi.....	76
3.4. 1990 Irak Körfez Savaşı (Laden'in Kırılma Noktası).....	78
3.5. Laden'in Sudan Yılları ve Diğer Radikal Gruplarla Bağlantılarını Geliştirmesi.....	79
3.6. Küresel Cihad İlanı (1996'da Yayınlanan Bildiri).....	80
3.7. 1998 Afganistan'da Yayınlanan İkinci Bildiri	82
3.8. El Kaide'nin Yapılanması – Unsurları	83
3.8.1. Merkezi Kadro – Çekirdek El Kaide.....	83
3.8.2. İslami Gruplar – Yerel Örgütlenmeler.....	83
3.8.3. Mücahit Unsurlar – Cihat Bölgeleri ile İrtibatlı Şahıslar	84
3.9. Günümüzdeki Durum.....	84
3.10. El Kaide'nin Eylem Hedef ve Stratejisi.....	85
4. EL KAİDE'NİN TÜRKİYE UZANTILARI.....	87
4.1. 15-20 Kasım Saldırıları.....	88
4.1.1. Türkiye'de Örgütsel Yapının Oluşturulması.....	88
4.1.2. Türkiye'de Eylem Kararının Alınması.....	89
4.1.3. Örgüt Mensuplarının Eğitimi.....	89
4.1.4. Finansal Desteğin Sağlanması.....	90
4.1.5. Eylemlerin Organize Edilmesi.....	90
4.1.6. 15-20 Kasım Eylemlerinin El Kaide İçerisindeki Yeri	91
4.2. Mason Locası Eylemi.....	91
4.3. Louai Sakka'nın Eylem Girişimi ve Yakalanması.....	92
4.4. Sonuç	94
SONUÇ ve DEĞERLENDİRME.....	97
KAYNAKÇA	100
ÖZET	105
ABSTRACT	106

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AFİD	: Avrupa Federe İslam Devleti
ASALA	: Ermenistan'ın Kurtuluşu için Ermeni Gizli Ordusu Terör Örgütü
BAE	: Birleşik Arap Emirlikleri
Bkz.	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
Çev.	: Çeviren
EGMİDB	: Emniyet Genel Müdürlüğü İstihbarat Dairesi Başkanlığı
FBI	: Federal Bureau of Investigation
GIA	: Guerille Islamic de L'Algeria (Cezayir İslami Ordusu)
HD	: Hilafet Devleti
İKK-C	: İslami Kısas Kıtaları - Cephesi
İBDA/C	: İslami Büyük Doğu Akıncılar Cephesi
İbid	: Bir Önceki Eser
İCCB	: İslami Cemiyet ve Cemaatler Birliği
İHÖ	: İslami Hareket Örgütü
M.T.T.B.	: Milli Türk Talebe Birliği
M/L	: Marksist Leninist
NBKK	: Nizam Bozucu Kitle Kıyımı
PKK	: Partiya Karkaren Kürdistan/Kürdistan İşçi Partisi Terör Örgütü
SAV	: Sallallahu Aleyhi Vesellem, Hz. Muhammed için kullanılan saygı ifadesi.
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TC	: Türkiye Cumhuriyeti
TDK	: Türk Dil Kurumu

TABLÖLAR

Tablo 1: Hizbullah Terör Örgütü Mensuplarının Yaş Durumları	36
Tablo 2: Hizbullah Terör Örgütü Mensuplarının Eğitim Durumları	36
Tablo 3: Hizbullah Terör Örgütü Mensuplarının Yerleşim Durumları	37
Tablo 4: Hizbullah Terör Örgütü Mensuplarının Meslek Grupları	37
Tablo 5: El Kaide örgütünce gerçekleştirilmiş bazı eylemler	87

ÖNSÖZ

Son yıllarda dünya genelinde en çok tartışılan konuların başında gelen ‘dini kaynaklı terörizm’, bilhassa 11 Eylül saldırıları sonrasında El Kaide merkezli olarak devletlerin tehdit algılamalarının da odağını teşkil etmektedir. Sonuçta bir terör faaliyeti olmakla birlikte, dini argümanların istismarı temelinde şekillenmesi ve bu sayede daha geniş alanda yaygınlaşma imkanı elde etmesi konunun önemini arttırmaktadır.

‘Din’, tarihin her döneminde insanlar açısından en önemli olgulardan biri olmuştur. İnsanlar arasında bu kadar yaygın ve geniş tesir imkanlarına sahip ‘din’ olgusunun istismarı temelinde gelişen bu hareketin, günümüze kadar mevcut güvenlik anlayışlarıyla çözümlenmesinin mümkün olmayışı, artık sorunun sosyolojik temellerine inilmesini de gerekli kılmaktadır.

Her geçen gün boyutlanma eğilimi gösteren ve şiddet yöntemleriyle demokratik açılımları sınırlandırarak insanlığın çağdaş kazanımlarını tehlikeye sokan bu sorunun, daha kalıcı yöntemlerle çözüme kavuşturulması, dini kaynaklı teröre sebebiyet veren sosyolojik nedenlerin doğru bir şekilde belirlenmesiyle mümkün olabilecektir.

Bu çalışmada; terör sorunu ve bilhassa çözüm yöntemlerine katkı sağlayacak doğru tespitlere ulaşabilmek amacıyla, dini kaynaklı terörün sosyolojik nedenlerine ışık tutmaya çalıştım. Zor ve karmaşık bir konu olan bu alanda, çoğu zaman ‘gizlilik’ kaydı taşıyan verilerden yeterince yararlanamamış olmam, önemli bir sorun olarak karşıma çıktı. Ancak; açık kaynaklara yansıyan boyutuyla bile olsa, elde edilen verileri analiz ederek bir sonuca ulaşmış durumdayım. Ortaya çıkan sonucun ne kadar tatmin edici olduğu konusunda net bir şey söylemem mümkün değil. Ancak; bu haliyle bile, mevcut çalışmanın, ciddi ihtiyaç duyulduğuna inandığım bu alanda yapılacak daha kapsamlı çalışmalar için katkı sağlayıcı bir ön hazırlık niteliğinde olduğunu düşünmekteyim.

Bu anlamda, şayet araştırma kayda değer bir niteliğe kavuşmuşsa, bu kesinlikle Danışmanın Sayın Prof.Dr. Zühal Karahan KARA sayesinde olmuştur. Teşvik edici katkıları ve akademik titizliği ile çalışmanın şekillenmesine sunduğu katkılardan ötürü, kendisine teşekkürü borç biliyorum.

GİRİŞ

Günümüzde küresel boyut kazanan dini kaynaklı terör hareketleri, Türkiye’de -ülkenin kendine özgü şartlarına bağlı olarak- daha ziyade toplumsal yapı ve sosyal faktörlere duyarlı bir görünüm arz etmektedir. Bu sebeple; bilhassa Türkiye’de, terörle mücadele alanında son dönem itibariyle gelişen anlayışlar; salt güvenlik uygulamalarının yetersizliğinden hareketle, **teröre sebebiyet veren faktörler** üzerinde yoğunlaşmış ve yürütülecek mücadelenin başarısı açısından, dini kaynaklı terörün sosyal sebeplerinin belirlenmesi ihtiyacı doğmuştur.

Konunun kendine özgü sınırlılıkları sebebiyle, bu alanda günümüze kadar kayda değer bir çalışma yapılmamış olduğu gibi, bu aşamada ortaya çıkan veriler de ne yazık ki ihtiyacı karşılamaktan çok uzaktır. Birleşmiş Milletlerin 27 Eylül 1972 tarihinde alınan 1314 sayılı kararına dayanan ‘Terörizmin Temel Nedenleri ve Uluslararası Terörizm’ başlıklı araştırmasında; “... Ancak teröristleri somut eylemlere yönelten somut nedenleri bilimsel bir doğrulukla saptama imkanı yoktur.” denilmektedir.

Türkiye’de siyasal amaçlar doğrultusunda terör eylemlerinde bulunan gruplardan bazılarının dini referanslara sahip oldukları bilinmektedir. Bununla birlikte: Türkiye’de yaygın dini anlayışlara sahip gruplardan büyük çoğunluğu terör eylemlerini benimsememekte ve dini inancı olan insanların terör eylemleri gerçekleştiremeyeceğini savunmaktadır. Aynı dine mensup şahıslardan bir kısmının (diğerlerinden farklı olarak) dini inançları şiddet içeren sonuçlar doğuracak şekilde yorumlamaları, dini anlayışların dışındaki faktörlerin de bu konuda etkili olabileceğini göstermektedir.

23-24 Nisan 2006 tarihlerinde Ankara’da düzenlenen ‘Küresel Terörizm ve Uluslar Arası İşbirliği’ sempozyumunda konuşma yapan Suriye asıllı Prof. Bassam TIBI, konuşmasında ‘İslam’ ile ‘Siyasal İslam’ kavramlarının birbirlerinden ayrı değerlendirilmesi gerektiği ve bu ayırım yapılmadan islami olarak tanımlanan terörün doğru anlaşılamayacağını belirtmiştir.¹

Türkiye’de dini kaynaklı teröre sebebiyet veren sosyal faktörlerin belirlenmesi, özellikle terörle mücadele alanında yürütülen uygulamalar açısından büyük önem arz

¹ Fikret Bila, **İslam Başka, Siyasal İslam Başka**, Milliyet Gazetesi, 25.03.2006

etmektedir. Yine aynı sempozyuma ilişkin olarak Fikret Bila tarafından yapılan değerlendirmelerde; bu sempozyumda ortaya konan görüşlerden çıkardığı sonuçlar bağlamında “Terörle mücadele, sadece silahla kazanılmaz. Terörün kaynaklarını ortadan kaldırmak için ekonomik, sosyal, kültürel ve politik nedenler üzerinde durulmalıdır.” denmektedir.²

Bu çalışmada; salt olarak ‘terör’ ya da ‘dini kaynaklı terör’ konuları ele alınmamıştır. Bu konular hakkında genel bilgilere yer verildikten sonra, asıl olarak ‘dini kaynaklı terörü besleyen sosyal faktörler’ üzerinde durulmuş ve çalışmanın temel amacını bu husus oluşturmuştur. Bu bağlamda; terör motiflerinden biri olan ‘din’ kavramının, sosyolojik niteliği ve özellikle bu tür terör hareketlerinin daha çok sosyal faktörlerden etkilenmekte oluşuna açıklık kazandırılmaya çalışılmıştır.

Çalışma beş ana bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde; ‘Terörizm Kavramı ve Sosyolojik Boyutları’ başlığı altında terör olgusunun tanımına ve çeşitlerine değinilerek, ‘dini kaynaklı terör’ün bunlar arasındaki yeri belirlenmiştir.

İkinci bölüm, ‘Din Kavramı ve Şiddet Unsuru’ başlığını taşımaktadır. Bu bölümde de konumuza bakan yönü ile dini tanımlamalara değinildikten sonra; ‘Siyasal İslam’, ‘radikalizm’ ve ‘şiddet’ unsuru incelenmiş ve şiddet içeren dini motifli terör hareketleri yakın dönem itibariyle aktarılmaya çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde; Türkiye’de varlığına şahit olduğumuz dini kaynaklı terör hareketlerinin ortak özellikleri üzerinde durulmuş ve sosyal faktörlerle etkileşiminde farklılık oluşturabilecek özel hususiyetler belirlenmeye çalışılmıştır.

Dördüncü bölüm, çalışmanın odak noktasını teşkil etmektedir. ‘Dini Kaynaklı Terörü Besleyen Sosyal Faktörler’ başlığını taşıyan bu bölümde; ülkemizde karşılaştığımız örneklerden hareketle, dini motifle teröre karışan insanlar üzerinde etkili olduğu düşünülen ortak sosyal faktörler incelenmiştir.

² Fikret Bila, **Terör Zirvesinin Sonuçları**, Milliyet Gazetesi, 26.03.2006

Beşinci bölümde ise; yukarıda işlenen konulara örnek teşkil etmek üzere, Dünya genelinde en etkili terör örgütü olarak kabul edilen El Kaide örgütü hakkında bilgilere yer verilmiştir. El Kaide örgütü incelenirken; söz konusu hareketin dini gereklilikten ziyade, farklı argümanlara dayalı gelişmesi ve sosyal olaylarla etkileşimine dikkat çekilmeye çalışılmıştır.

Sonuç bölümünde de; terör olgusunun incelenmesinde sosyal faktörlerin önemine bağlı olarak, bilhassa toplumsal bilinç ve mücadele stratejileri açısından önem arz edeceği düşünülen hususlar değerlendirilmiştir.

Genel olarak kaynak taraması yöntemi ile gerçekleştirilen çalışma, dini kaynaklı terör olgusunun anlaşılması ve toplumsal direncin geliştirilmesi konusunda alternatif bir bakış sunmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

‘TERÖRİZM’ KAVRAMI ve SOSYOLOJİK BOYUTLARI

1- ‘TERÖRİZM’ KAVRAMI :

Terörizm ile ilgili olarak, değişik kaynaklarda, çok farklı tanımlara rastlanmaktadır. Terörizmin silahlı şiddet unsuru üzerinde tartışma bulunmamakla birlikte, terörizmin kaynağı, çıkış nedenleri, unsurları, şiddet tanımlamaları ve gözettiği hedefler açısından çok farklı yaklaşımların bulunduğu gözlenmektedir.

‘Terör’ kavramı, genel olarak, uzun süreli korku ve dehşet durumunu ifade etmek için kullanılır. ‘Terörizm’ kavramı ise, bu durumun ortaya çıkarılmasını amaçlayan stratejiyi ifade eder. Bu arada; literatürde terörizmin, siyasal nitelikli amaçlara ulaşmak için kullanılan ve psikolojik yönü ağır basan bir savaş biçimi; siyasal süreci etkilemeyi amaçlayan şiddet eylemleri olarak da tanımlanıyor olması³ özellikle dikkate alınması gereken bir husustur.

Terör ve Terörizm kelimeleri, korkudan titreme ya da titremeye neden olma anlamına gelen Latince bir sözcük olan ‘terrere’ sözcüğünden gelmektedir.⁴ Fransızca Petit Robert sözlüğünde, kelimeye "bir toplumda bir grubun halkın direnişini kırmak için yarattığı ortak korku"⁵ anlamı verilmektedir. Türkçe’de terör ‘yıldıрма, cana kıyma ve malı yakıp yıkmak, korkutma, tedhiş’ olarak tanımlanmaktadır.⁶

Terörizm ile ilgili ansiklopedik tanımlara baktığımızda; Fransızca bir kelime olan ‘Terorisme’, Meydan-Larousse Ansiklopedisinde; "ihtilalci grupların giriştiği şiddet eylemlerinin tümü, tedhişçilik, bir hükümet tarafından uygulanan şiddet rejimi" şeklinde tanımlanmakta ve bu anlamda "Fransız devriminde, 5 Eylül 1793 ile 27 Temmuz 1794 arasındaki döneme ve rejime verilen ad" olarak belirtilmektedir.⁷

Bu arada ‘terör’ kelimesinin, kimi durumlarda şiddet (violence), siyasal şiddet (political violence) ve hatta anarşi (anarchy) kelimeleriyle eş anlamlı olarak da kullanıldığı

³ O. M. Öztürk, **Terör ve Terörizm**, www.teror.gen.tr/turkce/teror_nedir.

⁴ Paul Wilkinson, **Political terrorism**, London, 1974, s.9

⁵ R. Keleş ve Ü. Artun, **Kent ve Siyasal Şiddet**, Ankara, SBF Yayını, 1982, s. 2

⁶ www.tdk.org.tr/tdksozluk, terör maddesi.

⁷ Terörizm, **Meydan Larousse**, 1973, C. 12, s. 83.

görülmektedir.⁸ Türkiye’de de yıllarca ‘terör’ kavramı ile ‘anarşi’ kavramı hemen hemen aynı anlamda kullanılmıştır. Uzun süre Türkiye’de teröre karışanlar için yaygın olarak ‘anarşist’ tabiri kullanılmıştır.⁹ Bu kavramların son yıllarda ayrılmaya başladığı, akademik ve resmi çevrelerin bu konuda daha seçici bir yaklaşım sergiledikleri bilinmektedir.

Encyclopecia of Sciences'a göre terörizm; "önceden belirlenmiş amaçlarına ulaşmak için, sistematik olarak şiddete başvuran bir örgütlenmiş grup ya da partinin kullandığı yöntem"¹⁰ olarak tanımlanmaktadır.

Buraya kadar verilen tanımlar ‘terör’ olgusunun kavramsal boyutuna ilişkin olup, fonksiyonel anlamda içeriğini tanımlama amacına yöneliktir. ‘Terör’ kavramının asıl üzerinde durulan ve daha ziyade karmaşa ve tartışmaya sebebiyet veren boyutu, hukuki tanımlamalarına esas olan yönü olmuştur.

Bu yönü itibariyle çeşitli bilim adamlarının görüşlerini incelediğimizde; Ceza Hukukçusu Sulhi Dönmezer terörizmi; "şiddetin, sosyal, ulusal, ırki, dinsel, fesat çıkarıcı ve benzer diğer maksatlarla ve sosyal sınıflar arasında çatışma, savaşı tahrik etmek üzere, planlı ve hukuk dışı olarak kullanılmasıdır."¹¹ şeklinde ifade etmektedir. Bu tanımda; daha ziyade şiddetin amacına atıf yapılmıştır.

Doğu Ergil’e göre terörizm; “saldırılan veya korkutulan sivil ve masum kurbanlar aracılığı ile, hedeflenenden daha büyük bir kitleyi yıldırıp, korkutarak, yasadışı stratejik ve siyasal amaçlarını gerçekleştirmek için, bir grubun veya devletin, bilinçli ve planlı bir biçimde şiddet kullanması veya şiddet kullanma tehdidinde bulunmasıdır.”¹² Ergil, yaptığı tanımda; şiddetin amacından ziyade niteliğine yönelik bir açılım getirmiş ve tehdit, sindirme, korkutma vb. fiili müdahaleye dönüşmeyen hareketlerin de şiddet kapsamında algılanabileceğine işaret etmiştir.

Farklı sayılabilecek bir diğer yaklaşımda ise, terörizmin başlıca amacı, şu şekilde ifade edilmektedir;

⁸ Ş. Alparslan, **Hukuk ve Kriminoloji Açısından Tedhişçilik**, İstanbul, s. 4

⁹ A. Yayla, **Terörizm: Kavramsal bir Çerçeve**, SBF Dergisi 1990, s. 335

¹⁰ “Terrorism”, **International Enculopedia of the Social Sciences**, New York, 1934, V.14, s.76

¹¹ S. Dönmezer, **Her Yönüyle Tedhiş**, Son Havadis 10.11.1977.

¹² D. Ergil, **Terörizmin Mantığı ve Hedefi**, A. Ü. SBF Dergisi, c. XLVI, s. 171

Siyasal iktidarı ele geçirmek isteyen güçlerin, onu yıpratmak ve bu arada sindirdikleri yığınları da sahipsiz kaldıkları inancına yöneltmek için, şiddet eylemlerinden yararlanması, buna karşılık, düzenin korunmasından yana olan güçlerin de, çeşitli çevreleri kışkırtarak, yönetimi daha baskıcı bir hale dönüşmesine vesile olabilecek şiddet eylemlerine itmeleri de madalyonun öbür yüzüdür.¹³

Bu yaklaşım; özellikle soğuk savaş döneminde ‘terör’ün dolaylı amaçlar doğrultusunda kullanıldığına dair gündeme gelen spekülasyon iddialara işaret etmektedir. ‘Terör’ kavramının unsurları belirlenirken, şiddet eyleminden ziyade, şiddetin yöneldiği ‘amaç’ üzerinde durulmuştur.

İngiliz araştırmacı John Richard Thackrah, terörizmi; “yeni bir siyasi sistemin kurulmasına destek sağlamak için, devrimci hareketlerde korku ve şiddetin sistematik bir şekilde kullanılması”¹⁴ olarak ifade ederken, İsrail Devleti Başbakanlığı da yapan politikacı Benjamin Natenyahu; “kasıtlı ve sistematik bir şekilde suçsuz insanları öldürme, sakat bırakma ve tehdit etmek suretiyle, siyasi sonuçlara ulaşmak için korku salma”¹⁵ olarak tanımlamakta, George P. Shultz “politik şiddet”¹⁶ olarak ele almaktadır. Siyaset Bilimcisi Grant Wardlaw ise, terörizmi politik hareketler sınıfına sokmaktadır.¹⁷ Terörizmi politik bir olay olarak gören bir başka yazar da Thomas Perry Thornton’dur. Thornton terörü, politik davranışlara etki yapmak amacıyla, tedhiş veya tehdit kullanımını gerektiren sembolik bir hareket şeklinde açıklamaktadır.¹⁸

Sabri Dilmaç, terörizme oldukça kapsamlı bir tanım getirmiştir;

Siyasal veya ekonomik bir etki meydana getirmek için, ideolojik motif kullanarak, belirli hedeflere ve amaçlara yöneltilmiş, dar veya geniş kapsamlı, şiddeti esas alan yıkıcı hareketler veya bir ülkede mevcut sosyal (kişilerin toplum içerisinde saygın bir yer edinmemelerinin getirdiği sosyal uyumsuzluklar veya psikolojik nedenler gibi.), ekonomik (gelir dağılımındaki dengesizlik ve fakirlik) ve politik (siyasal katılım yollarının kapalı veya yetersiz oluşu gibi) eksikliklere dayalı olarak ortaya çıkan, sistem karşıtı hoşnutsuz kitlelerden bazılarının, ideolojik bir temel etrafında, gizlice örgütlenerek, istek ve arzularını, şiddete dayalı olarak ortaya konması.¹⁹

¹³ R. Keleş ve Ü. Artun, **Kent ve Siyasal Şiddet**, Ankara, SBF Yayını, 1982, s. 3.

¹⁴ J. R. Thackrah, **Terrorism and Political Violence**, USA, 1987, s. 253.

¹⁵ B. Natenyahu, ‘Terrorists and Freedom Fighters’, Natenyahu, Benjamin (Ed.) **Terrorism How The West Can Win**, London, 1986, s.9

¹⁶ G. P. Shultz, ‘The Challenge to The Democracies’, Natenyahu, Benjamin (Ed.) **Terrorism How The West Can Win**, London, 1986, s. 35

¹⁷ G. Wardlaw, **Political Terrorism: Theory, Tactics and Countermeasures**, London, 1982, s. 9

¹⁸ T. P. Thornton, ‘Terror as a Weapon of Political Agitation’, Eckstein, Harry (Ed.), **Internal War**, London, 1968, s. 73

¹⁹ S. Dilmaç, **Terörizm Sorunu ve Türkiye**, EGMİDB Yayınları, Ankara, 1997, s. 35

Yukarıdaki tanımlardan da anlaşılacağı üzere, terörizmin varlığından söz edebilmek için üç temel unsurun belirleyici olduğu görülmektedir. Bunlar; tanımların bütünü dikkate alındığında ‘ideoloji’, ‘örgüt’ ve ‘şiddet’ olarak kabul edilmektedir.

Terörün başlıca unsurları arasında yer alan ve terörün kaynağını teşkil eden ideoloji; terörist yapılanmalarının dayanak ve hareket noktasını oluşturduğundan ‘olmazsa olmaz’ bir unsur olarak kabul edilmektedir. “İdeoloji, hareketin rehberidir. Uygulanacak şiddet olaylarının tip ve hedefleri ve grubun üye temin ve şiddet kampanyalarında işleyeceği konular hep bu unsura göre belirlenir.”²⁰

Yukarıda sıralanan görüş ve yaklaşımlar, ‘terör’ olgusuna genelde akademik bakışı yansıtmaktadır. Hukuki metinlere de atıflar içeren bu yaklaşımların yanı sıra, terör temelde hukuki boyutu ön planda olan bir kavramdır. Dolayısıyla hukuki metinlere yansıyan şekli, ‘terör’ kavramı üzerindeki tartışmaları şekillendirdiği gibi, uygulamaların da temel belirleyicisi durumundadır.

Terör kavramı ülkelerin ulusal güvenlik siyasetinin bir yansıması olarak gelişmiştir. Bu sebeple de henüz evrensel bir tanımın gelişmesi mümkün olmamıştır. Her ülke, kendi sosyal ve politik gereklerine uygun yaklaşımları benimsemişlerdir.

Birleşmiş Milletlerin 2004 yılında yayınlanan “Terörizm Raporu”nda; “Terörizm; içeriği ya da bağlamı bakımından bir nüfusu korkutmak ya da bir hükümet ya da uluslararası örgütü bir eylemde bulunmaya ya da bulunmamaya zorlama amacıyla sivilleri ya da savaşa taraf olmayan kimseleri öldürme ya da bu kimselere ciddi bedensel zarar verme niyetini güden eylemler” şeklinde bir tanım kullanılmıştır.

ABD; FBI ve Hazine Bakanlığı’na hazırlanan raporlarda ; terörizm, “genellikle belirli bir kitle üzerinde (meşru hükümetler olabilir) etkili olabilmek için savaş dışı hedeflere yönelik gizli ajanlar tarafından gerçekleştirilen siyasî amaçlı şiddet olayı, ‘Terörist Grup’ ise terör eylemlerini gerçekleştiren ve destekleyen herhangi bir grup” şeklinde tanımlanmıştır.

²⁰ Terörist Suçların Soruşturmasına Analitik Yaklaşımlar, The International Association of Chief of Police (IACP) Training Program s. 1

Türk iç hukukundaki düzenlemeye baktığımızda ise; ‘terör’ kavramının 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu’nda tanımlandığını görmekteyiz;

Terör; cebir ve şiddet kullanarak, baskı, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yöntemlerinden biriyle, Anayasa’da belirtilen Cumhuriyetin niteliklerini, siyasi, hukuki, sosyal, laik, ekonomik düzeni değiştirmek, Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devletinin ve Cumhuriyetin varlığını tehlikeye düşürmek, Devlet otoritesini zaafa uğratmak ve yıkmak veya ele geçirmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, Devletin iç ve dış güvenliğini, kamu düzenini veya genel sağlığı bozmak amacıyla, bir örgüte mensup kişi veya kişiler tarafından girişilecek her türlü suç teşkil eden eylemlerdir.”²¹

Türkiye’de hukuki metinlere yansıyan terör tanımının, oldukça kapsamlı olduğu ve temel olarak ‘siyasal amaç’, ‘örgütsel yapı’ ve ‘şiddet’ unsurlarını içerdiği görülmektedir. Ayrıca aynı kanunun 3. maddesinde; terör kavramının özel kanunlarda geçen teşekkül, cemiyet, silâhlı cemiyet, çete ve silâhlı çete tanımlarını da kapsayacağı ifade edilmektedir.

Bu üç tanıma baktığımızda, şu iki ortak nokta göze çarpar:

1. Şiddet ögesi ortaktır. (araç ortaklığı)
2. Terörün meşru hükümetleri zorlamak amacıyla gerçekleştirildiği kabul edilmektedir. (siyasal amaç ortaklığı)

2. TERÖR ÇEŞİTLERİ

Terörün sınıflandırılmasında, genelde kabul gören anlayış, terörün başlıca unsurları arasında yer alan ideolojilerine göre yapılan sınıflandırmadır.

Terör türlerine ilişkin ideoloji unsurundan yola çıkarak farklı sınıflandırmalar yapılmıştır. Bunlardan bir tanesi olan Brian Croizer’in terörizm sınıflandırmasıdır ki; etnik, dinsel ve milliyetçi grupların terörizmi, Marksist-Leninist grupların terörizmi, anarşist grupların terörizmi, neo-faşist grupların terörizmi şeklindedir.²²

Terörün, ortada var olan kitlesel uyumsuzluğun bir tezahürü olarak, tarihi kökenli ulusal düşmanlıkları, sağ ve sol ideolojilerdeki gösterileri, dine dayalı ayrılık ve çatışmaları ve

²¹ ‘Terörle Mücadele Kanunu (3713 sayılı kanun), Resmi Gazete, 12.04.1991.

²² www.yesil.org/teror.

ekonomik çöküntüleri kullandığı ve meşrulaştırma mekanizmasını bu gerekçelere dayandırdığını da bu çerçevede değerlendirmek yerinde olacaktır.²³

Bu çerçevede; Dünya’da ve Türkiye’de, şimdiye kadar teröre kaynak oluşturduğu görülen ideolojileri, genel olarak Marksist-Leninist-Maoist, Milliyetçi (Etnik) ve Dini kaynaklı ideolojiler olmak üzere (3) ana başlık altında toplamak mümkündür.²⁴

2.1. Marksist-Leninist-Maoist İdeolojilerden Kaynaklanan Terörizm

Türkiye’de olduğu kadar dünyada da terörist örgütlenmelerin; ideolojik temelini genellikle Marksizm-Leninizm-Maoizm’den, yani Komünizm ideolojisinden aldıkları kanısı yaygındır. Uzun süre ‘Komünizm’ adı, ideolojik-felsefi yönünden çok terörizmin varlığı ile anılmış ve tanınmıştır.

Türkiye’de, 1960’lı yıllarda alt yapısı gelişen, 1970’lerde olgunlaşan ve 1980’e kadar güçlenerek devam eden dönemdeki terör incelendiğinde; terörün ideolojik kaynağında Marksist-Leninist ideolojinin hakim olduğu görülmektedir.

Bu yıllarda terörün sağ-sol çatışması adı altında, Komünizm yayılcılığı tehdidi ve buna karşı gelişen milliyetçi hareketler ile birlikte ülke genelini etkilediği görülmektedir. Sağ-sol ideolojilerin çatışması şeklinde geliştiği için ideolojik bir nitelik taşıdığı dikkat çekmektedir.

2.2. Etnik Kaynaklı Terörizm

Milliyetçi yani etnik kaynaklı terörün bilinen en belirgin şekli Faşizm olarak karşımıza çıkmış ve uzun dönem terörizm bu ad ile özdeşleştirilmek istenmiştir. Etnik, ırksal temele dayalı olarak bilinen bir ideolojidir. Sahip olunan etnik kimlik herşeyin üzerinde görülür ve bu özelliğin kendilerini diğer unsurlardan ayıran bir üstünlük kazandırdığı kabul edilir.²⁵

Teröre kaynak teşkil etmesi açısından konuya bakıldığında, etnik grupların; birtakım haklar elde etme, bağımsızlık veya federasyon gibi istekler için, yaşadıkları devlete ve

²³ M. Atay, ‘Örtülü Faaliyetler Konsepti’, **Strateji Dergisi**, 1995, s. 9

²⁴ S. Dilmaç, 1997, s. 73

²⁵ M. Erkan ve S. Dilmaç, **Devlet Güvenlik ve İstihbarat**, EGMİDB Yayınları, Ankara, 2001, s. 93

kurumlarına yönelik hareket ortaya koydukları anlaşılmaktadır. Dünyada devlet olma özelliği ve kapasitesi olmayan, ancak varlığı da inkar edilmeyen birçok etnik grup bulunmaktadır. Bu gruplar zaman zaman haklı veya haksız çeşitli nedenlerle teröre yönelmekte, sınırları içerisinde yaşadıkları devlete karşı bir çeşit kurtuluş savaşı iddiası ile ortaya çıkmaktadırlar.²⁶

Tarihin her döneminde milliyetçilik, insanları biraraya getiren bir ideolojik kavram olmuştur. Aynı etnik kimliğe sahip insan toplulukları, kimliklerinin kazandırdığı ideolojik yapıyı hareket noktası olarak devlet olmayı amaçlayan eylemlerde bulunmuşlardır. Milliyetçilik insanların hayat görüşlerini bu anlamda şekillendirmiş ve onlara ulaşılması gereken bir hedef göstermiştir.

Türkiye’de 1980 sonrası ortaya çıkan ve etnik/bölücü terör dalgası olarak ifade edilebilecek dönemde ise terör, PKK’nın faaliyetleriyle daha çok Kürtçülük hareketi temelinde şekillenerek etnik/bölücü bir nitelik kazanmıştır. Terörün amacı, ülkenin bir bölgesinde, etnik yapıya dayalı, bağımsız bir devlet kurma olarak ifade edilmiştir. Bu nedenle, bölücü terör olarak da adlandırılmıştır.

Bu arada Ermeni terör hareketlerinden de söz etmek yerinde olacaktır. Çeşitli ülkelerde yaşayan Ermeni kökenli bazı radikal şahısların oluşturduğu terör örgütlerinin neden olduğu eylemler, Türkiye’yi etkileyen bir diğer bölücü/etnik terör hareketi durumundadır. Bu örgütlerden kamuoyuna en fazla yansıyan ASALA terör örgütü (Ermenistan’ın Kurtuluşu için Ermeni Gizli Ordusu) olmuştur.

2.3. Dini Kaynaklı Terörizm

Terörizm olgusunun ortaya çıkmasına neden olan ideolojik temellerden biri de ‘din’ unsurudur. ‘Din’ olgusu, insanlık tarihi kadar eski bir kavram olup, sosyal olaylarda olduğu gibi, siyasal amaçlı faaliyetlerde de önemli bir argüman olarak kullanılmıştır.

Yakın dönemde ise; ‘dini terör’ kavramının, İran, Ortadoğu, Afganistan ve en son olarak da Irak’ta yaşanan gelişmeler bağlamında dünya gündemine girdiği görülmektedir.

²⁶ S. Dilmaç, 1997, s.80

1979 İnan devriminin etkisi ile birlikte Dünya’da siyasal İslam konusu canlılık kazanmış, yeni İnan yönetiminin rejimi ihraç politikalarının da etkisiyle, radikal İslam anlayışı, fikirsel bazda etkin şekilde yayılmaya başlamıştır. İnan ve Ortadoğu orijinli yazarların eserlerinin yaygınlaşması, radikal düşüncelerin gelişmesine katkı sağlamış ve böylece çok dağınık ve küçük radikal gruplar oluşmuştur. 1990’lara gelindiğinde, bu gelişmelerin sonuçları ortaya çıkmaya başlamış ve Türkiye radikal terör örgütlerinin şiddet eylemleri ile tanışmıştır.

11 Eylül 2001’de ABD’de gerçekleşen saldırılar ile birlikte, dini motivasyonlu terör dalgası dünya gündeminde de öne çıkmış, 2003 Kasım ayında İstanbul’da meydana gelen patlamalar ile, Türkiye’de gerilemeye yüz tutmuş dini terör, yeniden ülke gündeminin birinci sırasına yerleşmiştir.

3. TERÖRÜN SOSYOLOJİK BOYUTLARI

İletişim ve ulaşım teknolojisinde yaşanan gelişmelere bağlı olarak globalleşen dünyada, terörizm eskisinden çok daha etkili sonuçlar ortaya koyabilmektedir. Geçmişte lokal bazlı sorunlara bağlı olarak gelişen terör hareketleri, günümüzde global bir nitelik kazanmış ve dünya genelinde yaşanan gelişmelere bağlı ve coğrafik sınırlardan bağımsız olma özelliği kazanmıştır.

Terör tanımlamaları ve algılamalarında olduğu gibi, terörizmin nedenleri konusunda da ilgili çevrelerde bir görüş birliği yoktur. Genel olarak; ekonomik, sosyal, siyasal ve hukuki sorunlar terörizmin nedenleri arasında sayılmaktadır.

Terörün sosyolojik boyutlarını ele alırken, terör eylemlerini ve terörist grupları oluşturan kişilerin genel mantık yapılarını, yaşadıkları çevreyi, ailelerini, ortak yönlerini, psikolojik yapıları ve onları bu eylemlere iten çeşitli faktörlerin neler olduğunu ele almak gerekir.²⁷

Çünkü terörist eylem, bir toplumun değerlerine, normlarına, menfaatine, beklentilerine, varlığına, bütünlüğüne ve bu bütünlüğün devamına ters düşen, masum insanların öldürülmesine varıncaya kadar topluma zarar veren çeşitli faaliyetleri içine alan; ilgili toplumda devlet güç ve

²⁷ Y. Cömertoğlu, ‘Terörün Psikolojik Temelleri’, **Strateji Dergisi**, 1995/2, s.134.

otoritesini zaafa uğratarak o toplumu içten çökertme hedefine yönelik bir sosyal sapma davranışıdır.²⁸

Terörist, toplumun içinden çıkmakta ve yine o toplum adına, topluma ve onun oluşturduğu devlete karşı faaliyette bulunmaktadır. Bu bağlamda terör olgusunu yalnızca iç ve dış düşmanların varlığına bağlamak yerine, faaliyet zemini bulduğu ekonomik ve sosyo-kültürel yapının incelenmesi gerekmektedir.

Esas itibariyle sosyal bir olay olan terörizm, şüphesiz ki çok boyutlu, çok yönlü ve karmaşık bir sorunlar yumağıdır. Terörü sosyal bir olay olarak ele alırken, toplumun değer yargılarını, alışkanlıklarını, gelenek ve göreneklerini incelemek gerekir. Sosyal değerlerde meydana gelecek olumsuz değişimler, toplumda artan sapsmalara ve uyuşmazlıklara sebep olmaktadır. Değişim döneminde yaşanan sıkıntı, karmaşa ve kaoslar, hem teröristleri ve şiddet yanlılarını beslemekte, hem de onların toplumu etkilemelerine sebep olmaktadır.

Birleşmiş Milletlerin 27 Eylül 1972 tarihinde alınan 1314 sayılı karara dayanan bir araştırması ‘Terörizmin Temel Nedenleri ve Uluslararası Terörizm’ başlığını taşımaktadır. Bu çalışmada ‘Sefalet, hüsrana, dert, keder ve umutsuzluk terörizme götürür. Teröristler ulusal ve uluslar arası siyasal, ekonomik ve toplumsal gelişmelerden etkilenirler, kişisel nedenleri de bulunabilir. Ancak teröristleri somut eylemlere yönelten somut nedenleri bilimsel bir doğrulukla saptama imkanı yoktur.’ denilmektedir.²⁹

Terörün sosyolojik boyutu kapsamında, toplumun çekirdeği sayılan ‘aile kurumu’ da çok önemli bir yere sahiptir. Ailenin, toplumsal işlev adına dolduramadığı boşluk, okullarda ve diğer sosyal yaşam alanlarında doldurulmaktadır. Aile ortamında ihtiyaç duyduğu sosyal dayanışmayı sahip olmayan bireyler, illegal örgütlerin yaklaşımları karşısında dirençsiz kalmakta ve onlar tarafından sistemlice yapılan her türlü propagandanın tesirine girebilmektedirler. Bu konuya değinen Ergil, “hiç tanımadıkları toplulukları, ilgisiz çocukları ve kadınları öldürmek için saldırmak; sosyalleşmiş, sağlıklı düşünen ve duyan bireyler için

²⁸ Z. Erdoğan, ‘Türkiye’de Terörist Eylemin Sebepleri’, **Uluslararası Terörizm ve Gençlik**, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1987, s. 9.

²⁹ M.S.Kesimoğlu, Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşlanması Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı ile ilgili milletvekilleri konuşma zabitleri, **TBMM Tutanak Dergisi**, Cilt: 107, 28.12.2005 tarihli 45. Birleşim, www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem22/yil4/bas/b045m.htm

kolay olmasa gerektir.” diyerek, aile kurumundan kaynaklanabilecek boşluğun istismarına dikkat çekmektedir.³⁰

Ekonomik şartların zorluğu, insanları maddi yönden etkilediği gibi psikoloji ve moral yönünden de etkiler. Bu nedenle, toplumdaki dengesiz gelir dağılımı, terör odakları için kolayca yararlanabilecekleri önemli unsurlardan birisidir. Konu propaganda malzemesi yapılarak, mümkün olduğunca istismar edilmeye çalışılmaktadır. Araştırmalara göre eylemlere katılan militanların büyük çoğunluğunu yeterli eğitim almamış düşük gelir düzeyindeki bu insanlar oluşturmaktadır. Türkdoğan’a göre, ferdi gelirlerin milli dağılımındaki eşitsizlik ne kadar büyük olursa, şiddetin seviyesi de o kadar büyük olur.³¹

Türkiye İstatistik Kurumu’nun 1987 ve 1994 tarihli gelir dağılımı anketlerine dayalı olarak bir araştırma yapan Barış Erkut Çiloğlu ve Onur Atilla’nın ‘Kronik Gelir Dağılımı Bozukluğu’ başlıklı raporlarında, uygulanan politikaların ekonomik maliyeti neticesinde, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki tarım kesiminin milli gelirden aldığı pay oranının düştüğünü, gelir dağılımı bozukluğunun terör olgusuna etkileri ortaya konmaktadır.³²

2002 yılında Prof. Dr. Mustafa Erkal danışmanlığında İstanbul Üniversitesi’nde yüksek lisans öğrencisi olan Hakan Akşen tarafından hazırlanan bir başka raporda ise; İstanbul’da yüz yüze mülakat yöntemi ile terör olaylarına bir şekilde karışan 100 kişilik örneklem grubu üzerinde yapılan bir ankette, teröre karışanların büyük çoğunluğunun (%70) dar gelirliliği ve teröre eğilimlerinin ideolojik bir inanca sahip olmaktan çok şartların zorluğundan kaynaklandığı görülmüştür. Aynı çalışmada, gençlik dönemlerinde teröre bulaşanların iş, güç sahibi olduktan ve belirli bir gelir seviyesine ulaştıktan sonra, gençlik dönemlerini yargılar bir davranış içerisine girebildikleri gözlenmiştir.³³

Ekonomik ve sosyal şartların bozukluğu, siyasi ortamın ihtiyaçlara yeterince cevap verememesi, mevcut sistemlerin insanların sorunlarını çözmede yetersiz kalışı, insanları yeni arayışlara ve inanç sistemlerine doğru itmektir. Bu yöneliş, terör örgütlerince de rahatlıkla

³⁰ D. Ergil, **Türkiye ve Terör**, Güvenlik ve Yargı Muhabirleri Derneği Yayını, No:1, Ankara, 1990, s. 138.

³¹ O. Türkdoğan, **Sosyal Şiddet ve Terör**, İstanbul, 1996, s. 346

³² B. E. Çiloğlu ve O. Atilla, ‘Türkiye’de Kronik Gelir Dağılım Bozukluğu’, **Starejik Analiz Dergisi**, Ekim 2001, Sayı 18.

³³ H. Akşen, ‘Sosyolojik açıdan Terör ve Teröre Karışanların Sosyal Tabanı’, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2002, s. 71

kullanılabilecek ortamların açığa çıkmasına katkı sağlayacağından, önümüzdeki dönemlerde terörün bu yönde şekil kazanacağı değerlendirilmektedir³⁴.

Günümüzde yaşanan hızlı kentleşme, toplumda yeni bir yapının, değişik bir hayat tarzının ve kültürünün oluşması açısından büyük önem arz etmektedir. Bölgeler arasındaki, kırsal alanlar ve kentler arasındaki dengesizlikler ve kentler içinde gelir ve yaşam düzeyi dengesizlikleri de, insanları şiddet eğilimlerine yönelten faktörler arasındadır.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Denetleme Kurulu'nun 'Kentleşme Sorunları, Organize Suçlar ve Terör' konulu araştırma raporlarında, Türkiye'de son elli yıldır süregelen sanayileşme, sosyo-ekonomik değişim ve gelişimlerin etkisiyle, kırsal alanlar başta olmak üzere, büyük kentlere yönelik göç hareketlerinin ve çok sorunlu kentleşme olaylarının yaşandığı, kentleşme sorununun kent kültürünü yok ederken, kentleri de köyleştirdiği, sonuç itibarıyla kentsel ve kırsal kesimlerde yaşayanlara sunulan koşullar arasında bir eşitsizliğin ortaya çıktığı, eşit koşullar sunulamayan bir toplumun insanların ise kavgacı ve düzen bozucu olabilecekleri belirtilmektedir.

Bu noktada; geleneksel yaşam alanları olan kırsal bölgelerden büyük kentlere ve dış ülkelere göç eden insanlar, kültür çatışması, toplumsal çözülme, alt kültürlerin oluşması gibi toplumsal süreçlere muhatap olmaktadır. Maruz kalınan kültür çatışması, insanın yaşadığı toplumsal ortamda kazandığı davranış kalıplarının tesirinin kaybolmasına sebebiyet verir, ancak göç edilen çevredeki davranış kalıpları ve örnekleri de çoğu zaman yeterince etkili olamaz. Bu sebeple; insanları birleştiren, bütünleştiren ortak amaçlar ve beklentiler yok olur.³⁵ Bu durumda da insanlar genellikle, kendilerine boşluktan kurtaracak, ancak tepkiselliğine hitap edebilecek tarzda tepkisel eğilimli grupların tesirlerine açık hale gelirler.

³⁴ S. Dilmaç, 1997, s.202

³⁵ Ö. Köknel, **Bireysel ve Toplumsal Şiddet**, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1996, s. 174.

İKİNCİ BÖLÜM

‘DİN’ KAVRAMI ve ŞİDDET UNSURU

1. DİN KAVRAMI

Arapça bir kelime olan din sözcüğü, semantik ve tarihsel gelişimi açısından incelendiğinde, geçmişten günümüze anlamını koruduğu görülmektedir. Sümerce’de ‘dinu’ fiili; dava, karar, hüküm, yargı, ceza, hukuk ve salih amel gibi anlamlara gelirken, bu kavram Arapça, Akkadca ve onun lehçelerinden biri olan Asurca’da da aynı anlamda kullanılmıştır.³⁶ Batı dillerinde din anlamında kullanılan ‘religion’ kelimesi, Latince ‘religio’ sözcüğünden gelmektedir. Latince ‘religio’ kavramı; daha çok tanrılara karşı korkuyla karışık saygı, din duygusundan yükselen vicdan, ahlak, günah, dürüstlük ve kutsallık kavramlarını içine absorbe etmiştir.³⁷

Sosyolojik açıdan din; “Kutsal fikrine dayalı olan ve müminleri bir sosyo-dinsel topluluk içerisinde birleştiren bir inançlar semboller ve pratikler (ritüeller) kümesidir.”³⁸ Bir başka tanıma göre ise din; “Tanrı’ya, doğaüstü güçlere, çeşitli kutsal varlıklara inanmayı ve tapınmayı sistemleştiren toplumsal bir kurumdur.”³⁹

Diğer taraftan; İslam dininde yaygın olarak, “Allah tarafından konulan ve Allah’ın vazifelendirdiği peygamberler vasıtasıyla akıl sahibi insanlara tebliğ edilen, onlara dünya ve ahirette saadet yollarını gösteren sistem”⁴⁰ şeklinde tanımlanmaktadır.

Materyalist ve pozitivist düşüncede; din, bir gelenek, cehalet ve hurafe olarak görülmekte, bu söylem Marksist ideolojide ‘din afyondur’ şekline dönüşmektedir. Freud’un tanımı da maddeci ve akılcı yaklaşımlara benzemektedir; “Din, insan ırkının tabiat güçleri karşısındaki çaresizliğini yenmek için geliştirdiği psikolojik bir çabanın ürünü olarak doğmuştur. Her seviyedeki başarısızlık ve hastalıklar, insanı kaderine sığınmaya zorlamaktadır.”⁴¹

³⁶ E. Ay, ‘Din ve Şiddetin Ahlak Karelerinden Kesitler...’, **İslamiyat Dergisi**, Ankara Ocak-Mart 2002, s. 15

³⁷ İbid, s. 15.

³⁸ G. Marshall, **Sosyoloji Sözlüğü**, Ankara 1999, Bilim Sanat Yayınları, s.156.

³⁹ **Türk Dil Kurumu Sözlüğü**, www.tdk.org.tr.

⁴⁰ M. Doğan, **Büyük Türkçe Sözlük**, 1996 Yeni Şafak Yayınları, s. 283.

⁴¹ H. Hökelekli, **Din Psikolojisi**, Ankara 1993, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 88.

Dinin tarihsel süreç içerisinde, toplum üzerindeki tesirleri ve uygulamaya yansıyan farklılıkları, dine ilişkin tanımlamalarda da farklılıkları beraberinde getirmiştir. Buna göre Batılı bilim adamları kendi toplumsal gerçeklerine uygun ve özellikle Hristiyanlık dinine bağlı uygulamaları baz alarak değerlendirmelerde bulunurken, İslam coğrafyasında İslami değerlere bağlı farklı yaklaşımlar ön plana çıkmıştır.

Bu durum dinlerin teorisinin yanı sıra pratiklerini de etkilemiştir. Dinlerin doğup, gelişip, belirli bir biçim alması ve kalıplaşması; coğrafi şartların ve durumların etkisi altında meydana gelmektedir.⁴² Şerif Mardin bu konuya Türklerin, 'Sufilik Anlayışı' ile resmi İslam anlayışına alternatif milli bir İslam anlayışı ortaya çıkarttıklarından⁴³ bahsederek, bu konuya ilişkin çarpıcı örneklemelerde bulunmaktadır.

Bir bütün olarak ele alındığında dinin 'İlâhî' ve 'insani' olmak üzere iki farklı boyutu olduğu görülmektedir.⁴⁴ Dinin insani boyutu ele alındığında, dinin farklı yorumlarının olmasının kaçınılmaz olduğu görülmektedir. Bu durum din psikologları tarafından "insanoğlu sayısı kadar farklı din vardır" şeklinde ifade edilmektedir.

Tarihsel gelişim incelendiğinde, ekonomik, teknolojik ve kültürel koşulların gelişimine paralel olarak, din ve tanrı kavrayışının da farklılaşma sürecine girdiği gözlenmektedir.⁴⁵

1.1. Modernleşme Sürecinde Din

Modernleşmenin başladığı 1700'lü yıllardan itibaren batılı toplumlarda din, bir düşüş sürecine girmiştir. Bu değişimde, batıda gelişen materyalizm, pozitivizm, sekülerizm gibi ideolojik akımların etkisi oldukça fazla olmuştur. Konuyla ilişkin Ergene ilginç değerlendirmelerde bulunmuştur;

Bu dönemde, T. Woolston ve Büyük Frederick'ten Voltaire'e ondan Comte ve F. Engels'e, M. Müller'den Freud'a, Marx'a ve A.E Lrawley'e, ondan 1960 ve 1970'lerde P. Berger ve Bryan Wilson'a kadar bir çok düşünür, dinin sonunun geldiğine öyle inanmışlardı ki, kendilerini neredeyse sahip oldukları fikri, felsefi ve bilimsel temellerin illizyonuna kaptırmışlardı. Modernleşme döneminde, sosyoloji bilimi de başlangıçta

⁴² Meydan Larousse, Sabah Yayınları, Cilt:5, s. 343.

⁴³ Ş. Mardin, **Din ve İdeoloji**, İstanbul 1993 6. Baskı, İletişim Yayınları. s. 93.

⁴⁴ H. Hökelekli, 1993, s. 64.

⁴⁵ E. Ay, 2002, s. 16.

dinin artık son anlarını yaşadığına ve can çekişmekte olduğuna kâni idi. Zira sosyoloji, başından beri pozitivistlere sadık kaldı. Pozitivizmde ise din, insanın ilkel geçmişinden modern dünyaya taşınan ve bilim çağında ‘aydınlanma’ ile yok olmaya mahkum olan bir kalıntıydı.⁴⁶

Avrupa’da yaşanan bu gelişme, kimine göre dine değil dini kurumlara yönelikti. Bu görüşün genel argümanı, Avrupa’nın çoğu yerinde kiliseye katılım oranlarında hızlı bir düşüş yaşanmasıdır. Bu görüşe göre kiliseye yönelik tepkinin “bireysel dindarlık” anlamında bir geçerliliği yoktu.⁴⁷

Bazı bilim adamları da modernleşmeyle birlikte dinin düşüş yaşadığı iddialarının sosyal gerçeklikte herhangi bir temelini bulunmadığı ve salt ideolojik bir tavırdan kaynaklandığını ileri sürerek bunlara karşı çıkmıştır. David Martin Sekülerleşme teorilerini daha başından beri reddeden sosyologlardan biridir.⁴⁸

1960’lı yıllarda sekülerizm ideolojisinin en ateşli savunucularından biri olan Peter Berger, bugün bu ideolojinin çöktüğünü ifade ve itiraf ederek şunları dile getirmiştir;

Modern sekülerizm, insanların ferdi eylemlerini ve dünyadaki adaletsizlikleri teselli etmede herhangi bir işleve sahip değildir. Maddi manevi mahrumiyetlere maruz kalan, fiziksel acılar yaşayan, hatta en basitinden geçimsiz bir evliliğe tahammül etmek zorunda olan bir insana ilerleme efsanesi’nin o büyük ideallerinin -tabii bilimlerin o inanılmaz zaferlerinin, ulusal bağımsızlıkların ve devrimci hareketlerinin başarısının- sunabileceği hiçbir şey yoktur. Aydınlanma sekülerizmi bu anlamda sahip olduğu potansiyeli tamamen kaybetmiş ve sonuçta dinin teselli kabiliyeti, insanların gözünde yeni bir güvenilirlik kazanmıştır.⁴⁹

Çoğu bilim adamı, tüm bu gelişmelerden sonra, dinin, bireysel ve toplumsal hayatın ayrılmaz bir parçası olduğu kanaatine varmıştır.

1.2. Dinin Radikal Yorumları

Günümüzde yaşanan gelişmelere bakıldığında; dini kaynaklı olarak gündeme gelen sorunların temelinde, ‘din’ olgusunun bizzat rol oynamadığı görülmektedir. Her din içerisinde farklı sonuçlar doğurabilen değişik anlayışlar mevcuttur. Bu açıdan dini bir bütün olarak ele

⁴⁶ M.E. Ergene, **Geleneğin Modern Çağa Tanıklığı**, İstanbul 2005, Yeni Akademi Yayınları, s. 79.

⁴⁷ İbid, s. 81.

⁴⁸ İbid, s. 81.

⁴⁹ Aktaran ibid, s. 83.

almak yerine radikal anlayışlara sebebiyet veren faktörlerin irdelenmesi gereği vurgulanmaktadır.

Dini radikalizm, batılı ülkelerde genel olarak “Fundamentalizm” kavramı ile ifadelendirilmektedir. Fundamentalizm kavramın çıkışına bakıldığında, ilk olarak, Birinci Dünya Savaşı sırasında ABD’de gelişen protestan menşeli bir dini akım için kullanıldığı görülmektedir. Bu akımın, Kutsal Kitap’ın yalnız metin anlamını gözönünde tuttuğu, bu konuda yapılabilecek olan bilimsel veya tarihi hiç bir yorumu kabul etmediği inancına sahip oldukları söylenmektedir.⁵⁰ Dolayısıyla dini literatürde; bildirilmiş dinin temel metinlerine ya da “temelleri”ne (fundamentals) geri dönmeyi isteyen bir hareket ya da inanç⁵¹ şeklinde tanımlanmaktadır.

“1. Hatay Medeniyet Buluşması” sempozyumunda, R. Yazgı şu hususları dile getirmiştir;

Dinsel köktencilik ‘Dışlanma’ ve diğerlerini reddetme sebebiyle oluşur. İki çeşit dinsel köktencilik vardır. İlki ‘Fikirsal Dışlanma’ diğeri ise ‘Etnik veya Şovenist Dışlanma’ dır. Fikirsal gericiliğin yanlışı, tek yaratıcı olan Allah’a yaratıcılık bakışının kaybolması ve Allah’a tapınmanın yalnızca bu görüşün belirlediği dilden başka bir dil ile yapılabileceği olasılığının kabul edilmemesidir. Etnik ve şovenist dinsel gericilik ise; Allah’ın, insanların hepsinin değil, yalnız bir grubunun babası olduğunu kabul etmek gibi bir yanlılık içindedir. Bunun için herhangi farklı bir etnik aidiyetin varolması, etnik dinsel köktencilige, bu farklı olanları yok etme bahanesi olmaktadır.⁵²

Çıkış kaynağını dikkate alarak, İslam dini açısından konuyu değerlendirdiğimizde; İslamiyet’teki Vehhabi (Selefi) anlayışın, batıdaki anlamıyla ‘fundamentalizm’ ile benzerlik arz ettiği görülmektedir. Bilindiği gibi Vehhabilik, dinin yazılı metinlerine aşırı bağlılığı ön plana çıkaran anlayışı ile diğer islami mezheplerden ayrılmaktadır. Şiiilik’te de benzer şekilde bir köke bağlılıktan söz edilebilir. Bilhassa ‘imamet’ anlayışı çerçevesinde siyasal konularda geçmişe bağlılık oldukça önemlidir. Bununla birlikte İslamiyet’te çok yaygın olan Sünni anlayışlarda ‘içtihad’ kavramı bulunduğundan, temelde bir köke bağlılık söz konusu olsa bile, zaman içerisinde yeni meselelere ilişkin farklı yorumların geliştirilmesi de mümkün olmaktadır. Bu yönü itibariyle sünni anlayışlar açısından ‘fundamentalizm’ olarak değerlendirilebilecek bir husus söz konusu değildir.

⁵⁰ **Meydan Larousse**, cilt:7, s. 306.

⁵¹ G. Marshall, 1999, s. 251.

⁵² R. Yazgı, Antakya Rum Ortodoks Patrik Vekili Metropolit, Hatay ilinde 25-30.9.2005 tarihleri arasında yapılan “1. Hatay Medeniyetler Buluşması”nda sunulan tebliğ.

Ancak; sünni anlayışlara sahip olmakla birlikte, radikal eğilimleri bulunan gruplar da mevcuttur ki, bunları ayrı bir kategoride değerlendirmek gerekir. Bu grupların dini motifli de olsa şiddet eylemlerinin temelinde, dini değerlerden ziyade, içerisinde bulunulan sosyal şartların etkili olduğu söylenebilir.

Yakın zamanda Hatay İlin’de gerçekleştirilen “Medeniyetler Buluşması” sempozyumunda; “İslâm dini de dahil olmak üzere dinlerin büyük çoğunluğu, temel öğretisi olarak sevgi ve barışı, hoşgörüyü ve insanların özgür iradelerine saygıyı ön plana çıkarırken, bu değerler insanlar tarafından şiddete ilişkin argümanların referansı hâline getirilmiştir.”⁵³ şeklinde bir yaklaşımla bu husus üzerine vurgu yapılmıştır.

Dinsel farklılıkların zaman zaman başvurulan şiddeti meşrulaştırmada bir neden olarak kullanıldığı bilinmektedir. Dünya genelinde vuku bulan şiddet eylemlerine baktığımızda, dini inanç ve değerlerin bireysel ya da kolektif birçok şiddet eylemine malzeme yapıldığı görülmektedir. Çoğu zaman siyasal, tarihsel ya da ekonomik bir nedene dayalı olarak ortaya çıksa da bütün bu şiddet eylemlerinde dinsel inanç ve değerlerle dinsel farklılıklar sıkça ön plana çıkarılmaktadır. Örneğin işgalci güçlere ya da ekonomik nedenlerle ülkedeki herhangi bir kuruma veya gruba karşı çıkılırken, dinsel terminoloji yoğun şekilde kullanılmakta ve karşı çıkılan, eleştirilen kişiler din dışılıkla, kafirlikle ve kutsal değerlere muhalefetle suçlanmaktadır.

Yine Hatay sempozyumunda Patrik Mesrop Mutafyan’ın; aşağıdaki görüşleri de bu anlayışı destekler niteliktedir;

İnsanlar inandıklarını söylüyorlar, ama inancın gereklerini uygulamaktan adeta kaçıyorlar. Geçen yüzyılda ‘arındırılmış ırk’ peşinden koşanlar olduğu gibi, bizim çağdaşlarımızdan bazıları da (A.F. Samuel Huntington gibi) lüks koltuklarına gömülmüş ‘saf kültür’, ‘özgün medeniyet’, dolayısıyla da din kültür blokları, medeniyetler çatışması gibi görüşler üretmeye, bunu devletlerin yöneticilerine ve kitlesel iletişim sektörüne empoze etmeye çalışmaktalar.⁵⁴

⁵³ Ş. Gündüz, Kültürlerarası Barış ve Bir Arada Yaşamın Teolojik Temelleri, “1. Hatay Medeniyetler Buluşması”, Yayınlanmamış Tebliğ, 25-30.9.2005

⁵⁴ Patrik Mesrop II, Türkiye Ermeniler Patriği, “1. Hatay Medeniyetler Buluşması”, Yayınlanmamış Tebliğ, 25-30.9.2005

2. DİNİ BAĞLAMDA ‘ŞİDDET’ VE ‘TERÖRİZM’ KAVRAMLARI

Dini kaynaklı terörizmi incelerken, bu bağlamda ‘terörizm’ ve ‘şiddet’ kavramlarına ayrıca değinmekte yarar vardır. Terörizm mutlak surette şiddet içeren bir olgu olmakla birlikte, her şiddet biçimi ‘terörizm’ olarak kabul edilmemektedir. ‘Şiddet’ de genel anlamda terörizm gibi olumsuz çağrışımları bulunan bir kavramdır. Ancak; buna rağmen yerine göre meşru ve meşru olmayan algılamalara sahiptir.

Bu açıdan; karşı tarafa zarar vermeyi amaç edinen güç kullanımı olarak tanımlanan şiddet, ‘savaş hali’, ‘yaşamın idamesi’, ‘nefs-i müdafaa’ gibi durumlarda meşru olarak kabul görmektedir. Terörizm ise; yukarıda da değinildiği üzere siyasal amaçlara ulaşmada şiddet yönteminin benimsemesidir ki, genel kabul gördüğü şekliyle hiçbir meşruiyeti yoktur.

Dini metinler esas alınarak yapılan yorumlarda da şiddetin meşru alanlarına dikkat çekilmektedir;

Şiddeti kategorik olarak olumsuzlamak ve onu Allah’a veya dine ‘yakıştıramamak’, ya binlerce yıllık insanlık tarihinin –aslında çok uzağa gitmeye hiç gerek yok- resmettiği, bir güç kullanıldığında durdurulamadığında, insanın, hemcinsleri de dahil olmak üzere bütün yeryüzü sakinlerine karşı ne denli vahşileşebildiğini görmezlikten gelmekle ya da kutsal kitaplarda tezahür eden ilahi iradeyi tanımamakla mümkün olabilir. İnsanlık tarihi, kutsal kitapların örneklediği ve öğrettiği üzere, duru bir zihinle inceltilmiş bir siyasal/insani duyarlılıkla okunduğunda, onu bir güç mücadelesi serüveni olarak algılamak mümkündür. Buna bağlı olarak, kutsal metinlerde Tanrı, mütekebbirlere, müstağnilere, zalimlere ve sömürgecilere karşı bütün bir tarih boyunca mazlumlardan yana, ahlak, adalet ve insanlık onuru uğruna hem kendisi şiddete başvuran, hem de inananlara, gerektiğinde şiddet kullanmalarını buyuran bir taraf olarak tezahür etmiştir. Hz. Musa’nın Karun ve Firavun’a, Hz. Muhammed’in Mekke oligarşisine karşı giriştikleri ‘cihad’ın, siyasal mücadele bağlamından yoksun, salt iman mücadelesi olduğu söylenemez.⁵⁵

Yukarıdaki ifadeler insanlık tarihi dikkate alındığında ve yine sosyal yaşamın yüz çevrilemez realiteleri karşısında belki itirazı kabil olmayan hususlardır. Ancak; doğru yerde ve sağlıklı bir tarzda ele alınamadığında, bugün örneklerine sıkça rastladığımız dini söylemlerden beslenen terör hareketleri açısından rahatlıkla istismarı mümkün bir durum arz etmektedir.

Şiddet, genel anlamda; ‘pratik amaçlar ya da sembolik (kendini ifade etmenin aracı olarak) amaçlar için kullanılmaktadır. Bu bağlamda; sosyal çevreyi dönüştürme aracı olarak

⁵⁵ Yayıncının notu; **İslâmiyat Dergisi**; Cilt:5 Sayı:1 Ocak-Mart 2002; Ankara, s. 5.

(araççı amaç), temel ve sosyal fikirlerin önemini gösterme aracı olarak (ifadeci amaç) şiddet son derece etkili olabilmektedir.”⁵⁶

Edmund Leach, ‘bir toplumda yer alan teröristlerle toplum önderleri arasında dikkate değer bir paralellik kurar ve ikisini de hayati bir konuda kendi iradelerini toplum geneline dışarıdan benimsetmeye çalışan ‘dışardanlılar’ (outsiders)’ olarak tanımlar.⁵⁷

Kompleks bir yapıya sahip olan şiddet, bireysel tavır ve davranışlar şeklinde ortaya çıkabileceği gibi kolektif hareketler tarzında da görülebilir. Birçok nedeni olmakla birlikte başvuru şiddette sıklıkla kültürel farklılıklar önemli rol oynamaktadır. Irk, renk ve dil farklılıkları yanında tarihten günümüze taşınan karşıtlıklara dayalı problemler yaşanagelen şiddet eylemlerinin birçoğunda belirleyici konumdadır.⁵⁸

İnsanların şiddeti ve çatışmayı temel alan yaklaşımlarında birbirlerine ilişkin önyargularla dışlamacı tavırları önemli bir rol oynamaktadır. Önyargular ve dışlamacı tavırlar, sosyal, siyasal ve tarihsel birçok nedenle birlikte çeşitli inanç ve düşüncelerden önemli ölçüde beslenmektedir. Önyargular, insanlar arasındaki farklılıkları ve ayrılıkları derinleştirmekte ve çoğu zaman kişinin kendisi gibi inanmayan diğerlerine karşı katı, dışlamacı bir tutum izlemesine neden olmaktadır. Önyargular ve dışlamacı tutum yalnızca farklı din mensuplarını değil, aynı dine bağlı olan ancak farklı din yorumlarını temsil eden insanları bile karşı karşıya getirmektedir.⁵⁹

Dinsel inançların şiddete referans olarak kullanılmasında; şiddete başvuranların, dinsel metinlerle şiddet eylemleri arasında kurdukları ilişki gerçekten dikkat çekicidir. Hemen hemen bütün dinsel metinlerde, farklı tonlarda da olsa şiddete yol açabilecek çeşitli ifadeler rastlanılır. Örneğin; Eski Ahit'te; “zaman zaman İsrailoğulları, düşmanlarını öldürmeye, mallarını yağmalamaya, yıkıp yakmaya davet edilir (Çıkış, 32:27-28; Samuel, 15:2-3). Yeni Ahit metinlerinde de; birçok yerde kılıç ve kandan bahsedilmekte; Mesih düşmanlarının yok edilmesi ve onlara yönelik öfke ve nefret temaları işlenmektedir. (Matta, 10:34-35, 23:33; Luka, 19:27, 22:36-38; Vahiy, 2:27-28) Kur'an'da da yer yer bazı şiddet çağrıştıran ifadeler bulunur; Allah yolunda yapılacak olan cihadın önemi vurgulanır ve düşmanların öldürülmelerine dair hususlara değinilir. (Nisa, 89-91; Tevbe, 12, 29,36)⁶⁰

⁵⁶ E. Ay, 2002, s. 21.

⁵⁷ M.E. Ergene, 2005, s. 14.

⁵⁸ Ş. Gündüz, Kültürlerarası Barış ve Bir Arada Yaşamının Teolojik Temelleri, “1. Hatay Medeniyetler Buluşması”, Yayınlanmamış Tebliğ, 25-30.9.2005.

⁵⁹ Ş. Gündüz, Kültürlerarası Barış ve Bir Arada Yaşamının Teolojik Temelleri, “1. Hatay Medeniyetler Buluşması”, Yayınlanmamış Tebliğ, 25-30.9.2005.

⁶⁰ Ş. Gündüz, Din Terör ve Şiddet’, **Diyanet Aylık Dergi**, Ankara Şubat 2005, Sayı:170

Kutsal kitaplardaki metinlerin yanısıra, dinlerden kaynaklanan bazı inanışlar da bazen şiddete referans olabilmektedir. Buna örnek olarak hemen hemen her dinde bulunan kıyamet inanışına yani dünya hayatının sona ermesine ve insanların yargılanması inancı verilebilir.

Günümüzde yaşanan çeşitli şiddet hadiselerinin, ilâhî bir takdir olarak dünyanın sonunda gerçekleşeceğinin belirtildiğini düşünen ve henüz gerçekleşmemekle birlikte, kutsal metinlerde öngörülen çeşitli olayların (insanlığın karşılaşacağı türlü belalar, afetler ve Armagedon savaşı gibi) gerçekleşmesini de dört gözle bekleyen çeşitli Hıristiyan grupların, şiddeti haklı görmelerinde bu metinlerin önemli bir rolü vardır.⁶¹

Bu yönde tavır sergileyen dinsel gruplara gerek doğuda gerekse batıda rastlamak mümkündür; Halk Tapınağı ve Güneş Tapınağı hareketleri, Davidyanlar, Cennetin Kapısı Tarikatı ve Aum Shinrikyo akımının şiddet eylemleri, her dinde radikalizme kayan ve şiddet eylemlerini dini referanslara dayandıran grupların varlığına işaret etmektedir.⁶²

3. DİN ÖZGÜRLÜĞÜ

Dini temelde yaşanan tüm bu çelişkilere rağmen, ‘din’ olgusu bugün artık tartışmasız olarak insan doğasının bir parçası olarak kabul görmekte ve temel insan hakları arasında önemli bir yer işgal etmektedir. Bu açıdan; dini kaynaklı terörizmi irdelerken, din özgürlüğü ve bu konudaki meşru alanın çerçevesinin belirlenmesine ihtiyaç vardır. Zira; dini temelde gündeme gelen şiddet, bir yönü itibariyle karşı tarafın dini anlayışlarına bir tepki olarak şekillendiği için; din özgürlüğünün korunması ve meşru zeminde genişletilmesi, dini amaçlı şiddetin engellenmesine dönük bir zorunluluktur.

Bu konuda en kapsamlı ve yaygın kabul görmüş düzenleme ‘İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerini Korumaya Dair Avrupa Sözleşmesi’nin ‘Düşünce, Vicdan ve Din Özgürlüğü’ başlığı altındaki 9. maddesinde yer almaktadır:

Herkes düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne sahiptir. Bu hak, din veya inanç değiştirme özgürlüğü ile tek başına veya topluca, açıkça veya özel tarzda ibadet, öğretim, uygulama ve ayin yapma suretiyle dinini veya inancını açıklama özgürlüğünü de içerir. Din veya inancını açıklama özgürlüğü, ancak kamu güvenliğinin, kamu düzeninin, genel sağlığın veya ahlakın ya da başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için demokratik bir toplumda zorunlu tedbirlerle ve yasayla sınırlanabilir.⁶³

⁶¹ Ş. Gündüz, 2005, s. 170.

⁶² İbid, s. 170.

⁶³ İnsan Hakları Ve Temel Özgürlüklerini Korumaya Dair Avrupa Sözleşmesi

Bu sözleşmenin 10, 11 ve 14'üncü maddelerinde; dini ifade (tebliğ) özgürlüğü, dernek kurma ve toplantı özgürlüğü ile devletlerin ırk, renk, cinsiyet gibi kişilerin temel haklarının yanında dinleri bakımından da ayrıma tabi tutulamayacağını güvence altına alan düzenlemeler yer almaktadır.

T.C. Anayasasının 10'uncu maddesinde 'Kanun Önünde Eşitlik' başlığı altında yapılan düzenlemeye ilaveten, 24'üncü maddede, din hürriyetinin kapsamı açıklanır;

Herkes, vicdan, dini inanç ve kanaat hürriyetine sahiptir. 14 üncü madde hükümlerine aykırı olmamak şartıyla ibadet, dini ayin ve törenler serbesttir. Kimse, ibadete, dini ayin ve törenlere katılmaya, dini inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz; dini inanç ve kanaatlerinden dolayı kınanamaz ve suçlanamaz.⁶⁴

Aynı maddenin son bendinde ise, dini istismar faaliyetlerine ilişkin belirlemelerde bulunulmuştur;

Kimse, Devletin sosyal, ekonomik, siyasi veya hukuki temel düzenini kısmen de olsa, din kurallarına dayandırma veya siyasi veya kişisel çıkar yahut nüfuz sağlama amacıyla her ne suretle olursa olsun dini veya din duygularını yahut dince kutsal sayılan şeyleri istismar edemez ve kötüye kullanamaz."⁶⁵

⁶⁴ T.C. Anayasası (2709 sayılı), Resmi Gazete, 9.11.1982.

⁶⁵ İbid.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DİNİ KAYNAKLI TERÖR HAREKETLERİNDE ORTAK ÖZELLİKLER

1. TARİHSEL SÜREÇ

Yirminci yüzyıldaki radikal İslami anlayışlar ve günümüzde faaliyetleri gözlenen dini kaynaklı terör hareketlerinin temel esin kaynağının, 1928 yılında Mısır'da kurulan 'Müslüman Kardeşler Örgütü' olduğu kabul edilir. Hasan El Benna'nın görüşleri doğrultusunda gelişen hareket, 1950'li yıllardan sonra diğer Müslüman ülkelerde de etkisini göstermeğe başlamıştır. Bu hareketin önde gelen isimleri Hasan El Benna, Seyit Kutup ve Said Havva gibi yazarların eserlerinin Türkçe'ye tercüme edilmesiyle, radikal anlayışın son yüzyıldaki ilk örneğini teşkil eden bu görüşler ülkemizde de etki alanı bulmuştur.

İlk olarak 1970'li yıllarda ülkemizde gündeme gelen radikal anlayışlara sahip bu oluşumlar, ilk planda etkili sayılabilecek kayda değer bir taban bulamamışlardır. 1979 yılında İran'da Şahlık rejimi yıkılarak dini esaslara dayalı bir devrim gerçekleştirilmiş olması, tüm Ortadoğu'da olduğu gibi Ülkemizde de radikal anlayışlara sahip oluşumların faaliyetlerine ivme kazandırmıştır.⁶⁶

1979 yılında İran'da gerçekleşen devrim sonucu yönetime gelen iktidarın, Şiilik anlayışı temelinde geliştirdiği politikalarla devrim ihracına yönelmesi, 'Siyasal İslam' kavramının da Ülkemizde ilk kez gündeme gelmesinde etkili olmuştur.

Dini inançların siyasal hedeflerle alet edildiği bu süreç, Türkiye açısından sancılı bir dönemin yaşanmasına sebebiyet vermiştir. Türkiye'deki geleneksel İslami anlayışlara karşı da etkili bir muhalefet geliştiren radikal anlayışlar, 1980'li yıllarda ciddi bir tabana ulaşmış ve hemen sonrasında da 10'dan fazla terör örgütünün şiddet eylemleri gündeme gelmiştir. Ülkemizde şiddet eylemleri gerçekleştirmiş olan tüm dini kaynaklı terör örgütlerinin bu dönemde faaliyete geçtiği ve İBDA/C örgütü hariç hepsinin, dini ve askeri eğitim almak üzere İran'daki radikal unsurlarla bağlantılı oldukları bilinmektedir. Hizbullah, İslami Hareket Örgütü (İHÖ), İslami Cemiyet ve Cemaatler Birliği (İCCB), Vasat, Tevhid Selam/Kudüs

⁶⁶ Hizbullah Terör Örgütü, Ankara: TEMUH Yayınları, 2001, s.41-47.

Ordusu gibi terör örgütleri, ilk oluşum evreleri olarak kabul edilen 1980’li yıllarda ağırlıklı olarak İran’a gitmişlerdir.⁶⁷

Dini-siyasi propaganda ve örgütlenme sürecinin gerçekleştiği 1980’li yıllardan sonra, terör örgütlerinin, Türkiye’de yaşanan hızlı sosyal dönüşümlerin oluşturduğu istikrarsızlık ortamında şiddet eylemlerine yöneldiklerine şahit olmaktayız. Özellikle Tevhid Selam/Kudüs Ordusu adlı terör örgütü, 1990-92 yılları arasında gerçekleştirdiği Muammer Aksoy, Bahriye Üçok, Uğur Mumcu ve Ahmet Taner Kışlalı’ya yönelik suikast eylemleriyle istikrarsızlığı boyutlandırmıştır.⁶⁸

Bu eylemlerin aydınlatılması yaklaşık on yıl içerisinde gerçekleşmiş ve 1990-2000 yılları arasında Türkiye terör açısından tam bir kaos ortamı yaşamıştır. Bu dönemde gerçekleştirilen eylemlerin; ‘sonuç analizi’⁶⁹ olarak nitelendirilen bakış açısıyla değerlendirildiğinde, önemli etkiler meydana getirdiği ve komplo teorilerini haklı çıkaracak tarzda uluslar arası politikaların güdümünde hedeflere alet edildiği anlaşılmaktadır. Zira; toplumsal yapıyı ve siyasal sistemi derinden etkileyecek eylemlerin, daha ziyade küçük gruplar tarafından gerçekleştirildiği görülmektedir. Yeterli bir ideolojik bilinçlenme süreci yaşamadan ve kayda değer örgütsel yapılar oluşturmadan, doğrudan çok hassas hedeflere yönelik eylemler gerçekleştirilmiş olması, bu tarz yapıların, çok önemli bölgesel gelişmelerin yaşandığı bir dönemde, Türkiye’yi devre dışı bırakmayı amaç edinen yurtdışı kaynaklı girişimlerin uzantısı olarak değerlendirilmeleri sonucunu doğurmuştur.

Ağırlıklı olarak Güneydoğu Anadolu bölgesinde faaliyet alanı bulan Hizbullah terör örgütü, diğerleriyle kıyaslandığında daha özel bir görünüm arz etmektedir. Bölgede kendine geniş taban bulan örgüt, 1995 yılından itibaren çok etkili bir konum elde etmiş ve yaklaşık 5 yıl kesintisiz devam ettirdiği şiddet eylemleriyle ülke gündemini meşgul etmiştir. Bölgenin sosyal problemlerinden önemli derecede beslendiği görülen örgütün, faaliyetlerini bu derece boyutlandırmasındaki asıl etkenin ise, PKK’nın bölge halkı üzerinde uyguladığı baskılar olduğu söylenebilir. PKK’nın bölgedeki varlığını kendi hesabına iyi kullanan örgüt, PKK’ya karşı mücadele başlatmış olması itibariyle, ilk planda halktan destek görmüştür. Ancak; PKK ile mücadelesinde geliştirdiği şiddet potansiyelini, zamanla vatandaşların ve bilhassa da diğer

⁶⁷ R. Çakır, **Derin Hizbullah**, İstanbul, Metis Yayınları, 2001, s. 140.

⁶⁸ Z. Küçükakkaya, "Türkiye’de Terör ve Terörün Gelişimi", **Polis Dergisi** (Sayı: 34, 2003), s.372.

⁶⁹ M. Kaynak, Terörle Mücadele, Star Gazetesi, 25.3.2006

dini grupların sindirilmesine yönelik kullanmaya başlaması, bölge halkının da tepkisiyle karşılaşmıştır.

Terör olgusuna tam bir örnek teşkil eden ve toplum üzerinde oluşturduğu korku ile faaliyetlerini yaygınlaştıran örgüt, güvenlik güçlerinin operasyonlarıyla içyüzünün deşifre edilmesi sonrasında propaganda gücünü kaybetmiştir. Bununla birlikte; 2004 yılından itibaren dikkat çeken faaliyetleriyle, dini motifli terör örgütleri içerisinde, faaliyetleri sekteye uğratıldıktan sonra yeniden etkinleşmeyi başaran tek örgüt durumundadır.

Bu husus başlı başlına incelemeye değer bir durumdur. Zira; terör olgusunun sosyal faktörlere bağlı oluşu dikkate alındığında, bölgenin sosyal yapısındaki değişimlerin iyi analiz edilerek teröre vasat oluşturan parametrelerdeki gelişmenin yeniden değerlendirilmesi zorunluluğunu karşımıza çıkarmaktadır.

Bu bölümde; Türkiye’de faaliyetleri gözlenen dini kaynaklı terör örgütleri hakkında genel bilgiler verildikten sonra, bu örgütlerin gerek sosyal profiller açısından, gerekse de propaganda argümanları açısından ortak özelliklerine değinilecektir.

2. TÜRKİYE’DEKİ DİNİ KAYNAKLI TERÖR ÖRGÜTLERİ

2.1. Hizbullah Terör Örgütü

1980’li yıllarda Vahdet Kitabevi etrafında aynı çatı altında faaliyet gösterirken, 1992 yılında ayrılan Hüseyin Velioğlu ve Fidan Güngör isimli şahıslar tarafından kurulmuştur. Hüseyin Velioğlu İlim Kitapevi’ni açarak Hizbullah/İlim Grubunu, Fidan Güngör de Menzil Kitapevi’ni açarak Hizbullah/Menzil Grubunu oluşturmuştur.

2.1.1. Amaç ve Strateji

Hizbullahî grupların amacı; anayasal rejimi yıkarak bu topraklar üzerinde şer’i hükümlerle yönetilen İran benzeri bir İslam devleti kurmaktır.⁷⁰ Bu amaca ulaşmak için Hizbullah terör örgütü, radikal dini örgütlerce uygulanan ve “Tebliğ - Cemaat – Cihat” olarak

⁷⁰ www.teror.gen.tr/turkce/orgutler/hizbullah.html.

adlandırılan üç aşamalı bir strateji benimsemiştir.⁷¹ “Hizbullahi” düşünceyi esas alan örgütlenmelerde savunulan strateji aşamalarındaki en belirgin özellik, yeterli sayı ve imkan bulunduğu *cihat* aşamasına geçilmesi ve silahlı mücadeleye özel bir önem verilmesidir.

2.1.2. İlim ve Menzil Grupları Arasında Yaşanan Çatışma

İlim ve Menzil grupları arasında yaşanan fikir ayrılıkları, 1993 yılından itibaren iki örgüt arasında çatışmaya dönüşmüştür. Birçok kişinin öldüğü ve yaralandığı bu çatışmada, İlim grubunun tek taraflı olarak silahlı eylemlere girişmesi, stratejisi gereği henüz silahlı eylemlere girmeyi uygun bulmayan Menzil grubunun büyük oranda güç kaybına neden olmuş, hatta bazı yerlerde faaliyetlerinin tamamen durmasıyla neticelenmiştir.⁷²

İlk planda Diyarbakır, Mardin ve Batman gibi illerde faaliyetlere başlayan Menzil grubu, bu çatışma süreci sonrasında faaliyetlerini Adana, Şanlıurfa, Muş, Bingöl ve Van gibi çevre ve metropol illere kaydırmak zorunda kalmıştır.

Türkiye açısından Hizbullah denildiğinde, silahlı eylemlere ilk başlayan ve önemli düzeyde şiddet eylemi gerçekleştiren Hizbullah/İlim örgütü akla gelmektedir. Menzil Grubu ise, temelde dini yorumları itibariyle tamamen aynı anlayışlara sahip olmakla birlikte, strateji konusunda yaşanan ayrılıklar sonucu, İlim grubu tarafından baskı altına alınmış ve kayda değer bir etkinlik sağlayamamıştır. Bundan sonra Hizbullah örgütü adına İlim Grubuna ait bilgiler aktarılacaktır.

2.1.3. Hizbullah-PKK Çatışması

Marksist-Leninist ideolojiyi savunan PKK terör örgütü, 1980'li yılların sonundan itibaren, Güneydoğu'nun muhafazakar yapısından istifade ederek, kendi tabanını genişletmek amacıyla dini hassasiyetleri kendi amaçları doğrultusunda kullanmak istemiş ve bu amaçla Kürdistan Dindarlar Birliği, Kürdistan İmamlar Birliği, Kürdistan İslami Hareketi gibi⁷³ çeşitli illegal oluşumlara gitmiştir.

⁷¹ R. Çakır, 2001, s. 121.

⁷² İbid, s. 112.

⁷³ www.terror.gen.tr/turkce/orgutler/hizbullah.html.

Bu kapsamda; PKK terör örgütü, dini kesimi baskı altına alabilmek ve kendi isteklerine boyun eğdirebilmek amacıyla, 1991 yılından itibaren özellikle İlim Kitabevi çevresinde oluşan Hizbullahi gruba yönelik silahlı eylemlere girişmiş ve böylece bu grupları sindirebileceğini düşünmüştür.⁷⁴ PKK terör örgütü tarafından kendilerine yönelik yapılan bu eylemlere karşılık İlim grubu mensuplarının bir müddet sonra karşı eylemlere girişmesi, bilinen Hizbullah-PKK çatışmasını gündeme getirmiştir.⁷⁵

Hizbullah-PKK çatışması kapsamında 1991-1995 yılları arasında gerçekleştirilen eylemler sonucu 700'e yakın insan öldürülmüştür. Bu cinayetlerin; 500 kadarı Hizbullah İlim grubu tarafından, 200 kadarı ise PKK terör örgütüne gerçekleştirilmiştir.⁷⁶

Çatışmanın başladığı ilk dönemlerde, güvenlik güçlerinin ilk kez karşılaştıkları Hizbullah terör örgütünü henüz tam tanımıyor olmaları, uzun bir süre cinayet eylemlerinin aydınlatılamamasını ve bu eylemlerle ilgili olarak da 'derin devlet faaliyetleri' gibi spekülasyon tartışmaların gündeme gelmesine sebebiyet vermiştir. Özellikle PKK, Hizbullah'a karşı çıkmaya girdiği dönemlerde bu propagandayı etkili bir şekilde yaymayı başarmıştır. Ancak; gelişen süreç içerisinde Hizbullah arşivinin ele geçirilmesiyle, örgüt eylemleri bütün detaylarıyla açığa çıkmış ve bu tarz spekülasyon iddiaları da etkisini yitirmiştir.

2.1.4. Mevcut Durum

1998 yılında, önceki yıllara göre Hizbullah terör örgütünün eylemlerinde büyük bir düşüş görülmektedir. Bunda; zaman içerisinde polis operasyonlarının yoğunlaştırılmasının yanı sıra, vatandaşın bilinçlenerek örgüte karşı tavır almış olmasının da etkisi büyüktür.⁷⁷

17.01.2000 tarihinde İstanbul'da örgüte yönelik olarak gerçekleştirilen operasyonda, örgüt lideri Hüseyin Velioğlu'nun ölü olarak ele geçirilmesi ve örgüt arşivinin polisin eline geçmesi, örgütün büyük bir darbe alarak, uzun bir süre faaliyetlerinin sekteye uğramasına sebebiyet vermiştir.

⁷⁴ Y.Aktaş ve Ö. Tuncay İpek, "Diyarbakır DGM Hizbullah Ana Davası İddianamesinin Giriş Bölümü." Aktaran; R. Çakır, 2001, s. 108-109.

⁷⁵ www.yesil.org/hizbullah.html.

⁷⁶ www.terror.gen.tr/turkce/orgutler/hizbullah.html.

⁷⁷ www.terror.gen.tr/turkce/orgutler/hizbullah.html.

Propaganda faaliyetlerinde; Hizbullahi grupların genel olarak gündemdeki dini nitelikli konuları suiistimal etmek suretiyle taban kazanma çalışmalarını sürdürdükleri, bu kapsamda günümüzde İmam Hatip Liseleri, Kur'an kursları ve türban gibi muhafazakar kesimlerin hassasiyet gösterdiği konuları propaganda malzemesi olarak kullandıkları görülmektedir.⁷⁸ Bölgenin özelliklerini iyi analiz eden örgüt, diğer örgütlerinden farklı olarak 'namus' kavramı üzerinde de önemle durmakta ve ahlaki yozlaşmayı eylemlerine bir gerekçe olarak kullanmaktadır.

Son dönemde legal alan faaliyetlerine ağırlık veren örgüt, önceki faaliyet tarzından farklı olarak, yasal zeminde hareket etme eğilimine girmiştir. Halbuki bundan on yıl önce, sistemle her türlü ilişkinin insanı küfre sokacağı anlayışının propagandasını yapan örgüt, o dönem itibarıyla, bugün kendisinin benimsediği görüşleri savunan birçok kişiyi öldürmekten de çekinmemiştir.

Uzun vadeli hedeflerinde herhangi bir değişimin olmadığını savunan örgütün, son dönemki açılımlarının salt taktiksel bir anlam içerdiği söylenebilir. Bununla birlikte; kendi içinde de önemli bir tartışma konusu olan bu husus, bazı radikal unsurların da örgüte yönelik eleştirilerinin başında gelmektedir. Bu kadar sistemle içli dışlı olduktan sonra, sistemi değiştirecek devrimci bir rol üstlenmenin mümkün olamayacağı yönündeki eleştirilere karşı örgüt, tüm açılımlarına rağmen halen "zamanın gereklerine uygun hareket edilmedikçe hiçbir değişimin gerçekleştirilemeyeceği" şeklindeki görüşleriyle; dönemsel bir taktik uyguladığı ve şartlara bağlı olarak geçmiş dönemdeki yöntemlerin de gerekirse yeniden uygulayabileceği düşüncesini muhafaza ettiğini göstermektedir.⁷⁹

2.2. İBDA-C (İslami Büyük Doğu Akıncılar Cephesi) Örgütü

15 Kasım 1975 tarihinde, şair Necip Fazıl Kısakürek ve onun 'şeyhim' dediği Seyyid Abdulhakim Arvasi'ye bağlı olarak geliştirildiği iddia eden 'İBDA' düşüncesi etrafında, Salih İzzet Erdiş (Salih Mirzabeyoğlu) öncülüğündeki bir grup tarafından yeni bir oluşuma gidilmiş ve grup ilk olarak adını yayınladıkları Gölge isimli dergi ile duyurmuştur.⁸⁰

⁷⁸ www.terror.gen.tr/turkce/orgutler/hizbullah.html.

⁷⁹ R. Çakır, 2001, s. 107.

⁸⁰ <http://www.yesil.org/terror/ibdac.html>

12 Eylül öncesinde çeşitli miting ve gösterilerde boy gösteren örgüt, silahlı çatışmalarda bazı militanlarını kaybetmiştir. 1979 yılında Akıncı Güç dergisini yayınlamaya başlayan grup, o dönem itibariyle İKK-C adıyla çeşitli eylemler gerçekleştirmiştir.

Yandaşları için ‘Gönüldaş’ tabirini kullanan örgüt, 1 Ağustos 1984 tarihinden itibaren, Necip Fazıl'ın ‘Büyük Doğu’ düşüncesini dayanak kabul ederek “İslami Büyük Doğu Akıncılar Cephesi” (İBDA-C) ismini kullanmaya başlamıştır.⁸¹ İBDA/C, Osmanlı Devleti modelinde federatif yapılı bir İslam Devleti kurulmasını amaç edinen ve silahlı mücadele yöntemini benimseyen bir terör örgütüdür.⁸²

1970'li yıllardan itibaren radikal anlayışlara sahip olduğu bilinen Salih İzzet Erdiş'in liderliğini yaptığı örgüt, 1989 yılında Ankara ve İstanbul'da gerçekleştirdiği korsan gösterilerle İBDA/C adını ilk kez kamuoyunda duyurmuştur. Örgütün en önemli özelliği; radikal dini görüşlere sahip olmakla birlikte, sünni anlayışa bağlı olduğunu iddia eden tek örgüt olmasıdır. Bununla birlikte; tüm dini oluşumları şiddetle eleştiren örgüt, devrimci olduğunu kabul ettiği diğer M/L örgütler ve PKK ile ortak mücadele arayışlarında bulunmakla da dikkat çekici bir özelliğe sahiptir.⁸³

Örgütte, “Kendinden Zuhur Diyalektiği” adı verilen bir strateji benimsemiştir ve şu şekilde açıklanmaktadır;

İBDA, muhataplarından kendinden zuhur ilkesi çerçevesinde faaliyet göstermelerini ister. Kendinden zuhur, gerekeni gerektiği yer ve zamanda gerektiği şekilde yapmak demektir. Bunun için, kendinden zuhur etrafında doğru faaliyette bulunabilmek için İBDA Külliyyatı özümsemelidir. Bu sayede, İBDA bağlısı, İBDA'nın cephesi olarak hareket etme kabiliyeti kazanır. Kazanılan bu kabiliyet, İBDA bağlısına herhangi bir yerden emir almadan hadiseler karşısında doğru karar verip, doğru tavır alabilme melekesi kazandırır. İBDA bağlısı, doğru tavır koyma melekesi ile nerede neyi nasıl yapacağını kararını kendi verir ve uygular. Hareketimiz "NBKK" teorisiyle izahını bulmuştur. NBKK, Nizam Bozucu Kitle Kıyamı manasındadır. NBKK'nın mücadele formu olarak ‘milis savaşı’ uygun düşer. Milis, askeri birliğe katılan ve destek veren halk birliği demektir. Ve dolayısıyla milis savaşı, Nizam Bozucu Kitle Kıyamını kaçınılmaz olarak doğurur. Milis gönüllü savaşçıdır. İşgal düzeninin kurduğu dengeleri yıkmak için, meydanlarda, sokaklarda, okullarda... milis savaşı verilen her yer İBDA bölgesidir. Bu bölgelerde faaliyet gösteren milis güçlerinin stratejik hedefi sömürge rejiminin her türlü işgal dengelerini, ilişkilerini, müesseselerini imha ve işgal otoritesini bozup ona karşı bir itaatsizlik ve kaos ortamı meydana getirmektir. İşgal düzeninin müesseselerine karşı girişilen bu bütün imha eylemlerinin sebebi, sonucu ve gayesi NBBK, yani Nizam Bozucu Kitle Kıyamıdır.⁸⁴

⁸¹ <http://www.teror.gen.tr/turkce/orgutler/ibdac.html>

⁸² <http://www.yesil.org/teror/ibdac.html>

⁸³ R. Çakır, **Ayet ve Slogan**, Metis Yayınları, İstanbul, 1990, s. 166-181.

⁸⁴ <http://www.teror.gen.tr/turkce/orgutler/ibdac.html>

Örgüt, günümüze kadar, molotof kokteyli atma ve kundaklama gibi basit ancak ses getirici eylemleri tercih etmiştir. Eylem tarzı ve hedefleri, genellikle yayın organlarında açıktan yayınlanmak suretiyle örgüt mensuplarına iletilmektedir. Örgütün stratejisi doğrultusunda, cepheler kendi insiyatifleri ile karar alarak eylemleri gerçekleştirmekte ve eylemi kendileri adına üstlenmektedirler. Günümüze kadar örgüt tarafından; azınlıklara ait kilise, vakıf ve merkezler, televizyon vericileri, medya kuruluşları, Atatürk büstleri, birahane, banka ve oyun salonları, tek el bayileri türünden hedeflere yönelik eylemler gerçekleştirilmiştir.

2.3. Hilafet Devleti (İCCB-AFİD) Terör Örgütü

Kamuoyunda İslami Cemiyet ve Cemaatler Birliği (İCCB) olarak bilinen, ancak en son “Hilafet Devleti” ismini kullanan örgütün kurucusu Cemalettin Hocaoğlu (Kaplan)’dur. Eski Adana Müftüsü olan ve 1981 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı’ndaki görevine son verilmesinden sonra yurtdışına çıkan Cemalettin Kaplan, ilk olarak Almanya’da “Avrupa Milli Görüş Teşkilatı” içerisinde faaliyetlere başlamış, 1984 yılında Avrupa Milli Görüş Teşkilatı’nın İran’a sınırlı destek vermesini gerekçe göstererek bu teşkilattan ayrılmış ve ‘İslami Cemiyet ve Cemaatler Birliği’ adında yeni bir örgüt kurmuştur.⁸⁵

Örgütün şimdiki lideri Metin Kaplan, 12 Eylül sırasında Almanya’ya babasının yanına gitmiş ve Avrupa Milli Görüş Teşkilatı içerisinde Fetva Komisyonu ve Şeriat Mahkemesi başkanlığı görevlerini üstlenmiştir. Babasının Milli Görüş Teşkilatı’ndan ayrılmasını takiben yeni oluşum adına dini konuşmalar yapmaya başlayan Metin Kaplan, dini bilgisizliğinin yetersizliği sebebiyle örgüt mensupları nezdinde babası kadar etkili bir konum elde edememiştir.⁸⁶

Cemalettin Kaplan zaten sınırlı olan tabanını kaybetmemek ve muhtemel ayrılıkları önlemek ve mensuplarını motive amacıyla, 18 Nisan 1992 tarihinde AFİD’i (Avrupa Federe İslam Devletini)⁸⁷ kurduğunu ilan etmiştir. Kurulan bu sözde devletin vatani genel manada tüm dünya toprakları, özel manada İslam alemi ve şimdilik ise sadece Anadolu toprakları

⁸⁵ R. Çakır, 1990, s. 84.

⁸⁶ <http://www.terror.gen.tr/turkce/orgutler/kaplancilar.html>

⁸⁷ E. Demirel, **Türkiye’de Radikal İslami Hareketler**, İstanbul, IQ Kütür Sanat Yayıncılık, 2005, s. 85.

olarak ifade edilmektedir. Başkenti İstanbul olarak belirlenen bu sözde devletin Anayasası Kur'an, bayrağı ise Kelime-i Tevhid yazılı yeşil bayraktır. Ayrıca kurulan devleti Federatif Dünya İslam Devleti olarak tasarlayan Cemalettin Kaplan, kendisini 1994 tarihinde halife olarak ilan etmiş ve bu tarihten sonra "Halifet Devleti" ismi kullanılmaya başlanmıştır.⁸⁸

15.05.1995 tarihinde, babasının ölümü sonrasında örgütün başına Metin Kaplan'ın geçmesi örgütten kopmalara sebebiyet vermiştir.

1998 yılı içerisinde ülkemize yönelik "Cihat" ilan eden terör örgütünün, Anıtkabir'e uçaklı saldırı ve Fatih Caminin işgal edilmesi gibi eylem hazırlıkları içerisinde olduğunun deşifre edilmesi, örgütün kamuoyunda adından söz ettirmesinde etkili olmuştur. Örgütün asıl önemi tabanı Almanya'da bulunmakla birlikte, posta yolu ile ülkemize gönderilen yayın organları aracılığı ile tebliğ faaliyetleri yürütülmektedir.⁸⁹

Halk arasında daha çok 'Kaplancılar' olarak bilinen örgüt, son dönem itibariyle oldukça marjinalleşmiş ve Almanya/Köln'deki merkezleriyle faaliyetleri sınırlı kalmıştır. Çevresindeki yakın insanların Metin Kaplan'a fazla bir bağlılık içinde olmadıkları, sadece varolan maddi imkanlardan yararlanmayı amaçladıkları gözlemlenmektedir. TV kasetleri, kitap ve bildirimlerle ayakta durmaya çalışan örgüt, propaganda gücünü de önemli ölçüde yitirmiştir.⁹⁰

Almanya'da da faaliyetlerinin yasaklanması ve örgüt lideri Metin Kaplan'ın Türkiye'ye iade edilmesi sonrasında örgüt hızlı bir çözülme yaşamış ve faaliyetleri neredeyse durma noktasına gelmiştir.

2.4. İHÖ (İslami Hareket Örgütü)

1980'li yıllarda Batman ilinde M.T.T.B. "Milli Türk Talebe Birliği" içerisinde faaliyet gösteren Ekrem Baytap, Mehmet Ali Bilici, İhsan Deniz, Abdulkakim Özlük isimli şahıslar, M.T.T.B.'nin kapatılmasından sonra, 1984 yılında Batman İslami Hareket Örgütü'nü

⁸⁸ E. Demirel, 2005, s. 85.

⁸⁹ İbid, s. 88.

⁹⁰ <http://www.yesil.org/teror/kaplancilar.html>

kurmuşlardır. Daha önce Hizbullah örgütü içerisinde faaliyet gösteren İrfan Çağrı' nın, 1986 yılında örgüte katılmasıyla, örgütsel faaliyetlerin merkezi İstanbul olmuştur.⁹¹

1993 yılı Ocak ayında başlatılan bir operasyonla ilk defa deşifre edilen örgütün, yasama, icra ve ameliyat (operasyon) şeklinde isimlendirilen timlerden oluştuğu öğrenilmiştir.⁹²

İslami Hareket örgütü, günümüzde aydınlatılmış durumda olan; adam öldürme, fidye maksatlı adam kaçırmaya, soygun, gasp ve hırsızlık türü eylemleri ile dikkatleri çeken bir örgüttür.⁹³ Örgüte yönelik olarak gerçekleştirilen operasyonlarla Turan Dursun ve Çetin Emeç gibi önemli suikastların da aralarında bulunduğu 100 civarında eylem aydınlatılmıştır.⁹⁴

Türkiye Cumhuriyeti'nin Anayasal düzeninin yerine şer'i esaslara dayalı bir İslam Devleti kurmayı amaç edinen örgüt, faaliyetlerini devam ettirebilmek ve hedefine ulaşabilmek amacıyla her yolu meşru görmektedir. Bu kapsamda; banka ve mutemet soygunları, otomobil ve diğer küçük çaplı eşya hırsızlıkları, örgüte maddi gelir amacıyla gerçekleştirilmiş eylemlerden bazılarıdır.⁹⁵

1996 yılında, örgütün silahlı eylemlerinden sorumlu İrfan Çağrı ile birlikte tüm üst düzey elemanlarının İstanbul'da yakalanmasıyla örgüt büyük bir darbe almış ve faaliyetleri tamamen sona ermiştir. Günümüz itibarıyla örgüt kadrolarının tamamına yakını halen cezaevlerinde bulunmaktadır.⁹⁶

2.5. Selam (Tevhid) Örgütü

Nurettin Şirin isimli şahsın öncülüğünde 1985 yılında yayın hayatına başlayan İstiklal Dergisi ile daha sonra çıkan Şehadet ve Tevhid Dergileri aracılığı ile propaganda yürüten bir terör örgütüdür.⁹⁷

⁹¹ E. Demirel, 2005, s. 88.

⁹² İbid, s. 88.

⁹³ <http://www.yesil.org/teror/teroriho.html>.

⁹⁴ E. Demirel, **İslami Hareket**, GHMD Yayınları, İstanbul, 1997, s. 11-31.

⁹⁵ <http://www.teror.gen.tr/turkce/orgutler/iho.html>.

⁹⁶ <http://www.yesil.org/teror/teroriho.html>.

⁹⁷ <http://www.teror.gen.tr/turkce/orgutler/tevhid.html>.

İran benzeri bir anayasal düzeni amaç edinen örgüt, gerçekleştirdiği suikast eylemleri ile kamuoyunda adını duyurmuştur.⁹⁸ Örgütün faaliyet merkezini İstanbul ve Ankara’da bulunan çekirdek kadrolar oluşturmaktadır. Gerçekleştirilen operasyonlar sonrası başka ülkeler adına casusluk faaliyetlerinde de buldukları belirlenen örgütün, 2000 yılından itibaren faaliyetleri önemli oranda azalmıştır.⁹⁹

Örgütün silahlı kanadı kamuoyunda “Kudüs Ordusu” ya da “Kudüs Savaşçıları” olarak da bilinmektedir. Bu grup yabancı ülkeler adına silahlı eylem ve istihbarat faaliyetlerinde bulunmuştur. Örgüt üyelerinin tamamı İran’daki kamplarda askeri ve siyasi eğitimden geçirilmiştir.¹⁰⁰ Uğur Mumcu, Bahriye Üçok, Ahmet Taner Kışlalı suikastlarıyla, bazı ABD, Mısır, İsrail ve İngiliz diplomatlarına karşı suikast eylemleriyle adından söz ettiren örgüt, Ferhan Özmen’in sorumlu olduğu askeri kanat mensuplarının yakalanarak cezaevine konmasıyla şiddet eylemlerini sona erdirmiştir.¹⁰¹

3. DİNİ KAYNAKLI TERÖR ÖRGÜTLERİNDE GÖRÜLEN ORTAK ÖZELLİKLER

3.1. Amaç

Ülkemizdeki dini kaynaklı terör örgütlerinin tamamı; farklı söylemlerle ifade edilse de şeriat esaslarına dayalı teokratik bir devlet kurma amacını ortak olarak benimsemektedirler, Ayrıca;

* Hizbullah örgütlenmeleri, İslami Hareket örgütü ve Selam (tevhid) örgütü, ülkemizde İran benzeri İslami bir devlet kurmayı amaçlamaktadırlar.

* İslami Büyük Doğu Akıncılar Cephesi –İBDA/C terör örgütü, federatif yapılı Osmanlı devleti modelinde bir İslam Devleti kurulması amacını gütmektedir.

* İCCB, Anadolu toprakları üzerinde federatif yapıda bir İslam devleti kurmayı amaçlamaktadır.

⁹⁸ <http://www.yesil.org/teror/tevhid.html>.

⁹⁹ E. Demirel, 2005, s. 110.

¹⁰⁰ İbid, s. 110.

¹⁰¹ İbid, s. 110.

3.2. Strateji

Ülkemizdeki dini kaynaklı terör hareketlerinin hemen hemen hepsi, Tebliğ - Cemaat - Cihat şeklinde ifadelendirilen, benzer faaliyet dönemlerini içeren üç aşamalı bir strateji benimsemektedirler,¹⁰²

* Hizbullah tipi örgütlenmeler Tebliğ - Cemaat - Cihat aşamalarından oluşan üç aşamalı bir stratejiye sahiptir.

* İBDA/C, “Tebliğ, Davet, Sohbet, Cemaat, İmam, İmam’a Biat, Beyt-ül Mal ve Cihad” şeklinde ifade edilen (8) aşamalı bir strateji öngörmektedir. Ancak bu da, “Tebliğ-Cemaat-Cihad” şeklindeki temel stratejinin detaylandırılarak ifade edilmiş şeklidir.

* İCCB’nin, “Tebliğ, Cemaat, Bey’at (liderin korunması), İtaat ve Cihat” olmak üzere (5) aşamalı bir stratejisi mevcuttur.

* İslami Hareket Örgütü, “Oluşum/Cemaatleşme, Siyasi, Askeri, Hüküm” aşamalarından oluşan 4’lü bir stratejiyi benimsemektedir.

3.3. Sosyal Profil

Ertuğrul Kürkçü’nün 18.11.2003 tarihinde yayınlanan “Hükümet, Devlet, İslami Şiddet” başlıklı bir makalesinde; Emniyet Teşkilatınca, Hizbullah örgüt mensubu 2 000 kişinin dosya bilgileri üzerinden yapılan bir araştırmanın sonuçlarına yer verilmiştir. Makalede; bu şahısların yaş ve eğitim düzeyleri, yerleşim durumları ve meslek gruplarına dair istatistiki bilgiler yer almaktadır.¹⁰³ Söz konusu makalede yer alan istatistiki verileri tabloştıracak olursak;

¹⁰² Geniş bilgi için bkz ; E. Demirel, **Türkiye’de Radikal İslami Hareketler**, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2005.

¹⁰³ E. Kürkçü, ‘Hükümet, Devlet, İslami Şiddet’, http://www.bianet.org/php/diger_yukle.php?DizinGun=/2003/11/22/&SayfuTipi=makale&HTMLDizin_Dosya=/2003/11/20/26566.htm; Atıcı, Bünyamin ve Gümüş, Çetin, Bireylerin Terör Hareketlerine Katılım Durumları ile Eğitim Düzeyleri Arasındaki İlişki’ www.firat.edu.tr/perweb/personel/yayinlar/fua_81/81_18337.doc

3.3.1. Yaş Durumu

Tablo 1: Hizbullah Terör Örgütü Mensuplarının Yaş Durumları

	Kişi sayısı	Oranı
11-15 yaş arası	50	2,5
16-19 yaş arası	630	31,5
20-24 yaş arası	820	41
25-29 yaş arası	340	17
30 ve yukarısı	160	8
TOPLAM	2000	% 100

Hizbullah örgüt mensuplarının, önemli oranda genç yaştaki kişilerden oluştuğu görülmüştür. Örgütün %75'lik bölümünün 25 yaşın altındaki kişilerden oluşması, örgütün tamamen illegaliteye dönük yapılanmasını da açıklar niteliktedir. Şiddet içeren örgütsel propagandanın, genelde kişilik gelişimlerinin tamamlanmadığı gençlik çağlarında etkili olabildiği ve belli bir yaş düzeyinden sonra da bu tarz örgütsel eğilimlerin etkisini yitirdiğini söylemek mümkündür.

3.3.2. Eğitim

Tablo 2: Hizbullah Terör Örgütü Mensuplarının Eğitim Durumları

	Kişi sayısı	Oranı
Cahil	30	1,5
Okur-Yazar	60	3
İlkokul Mezunu	380	19
Ortaokul Mezunu	280	14
Lise Mezunu	810	40,5
Yüksekokul Mezunu	440	22
TOPLAM	2000	% 100

Tobloda görüldüğü üzere; Hizbullah örgüt mensuplarının %22'sinin yüksekokul mezunu olduğu ve bunların hemen hemen hepsinin erkeklerden oluştuğu, (%40,5) inin lise mezunu olduğu ve yaklaşık %5 kadarının da hiçbir eğitim kurumundan mezun olmadığı anlaşılmıştır. Örgüt mensupları ağırlıklı olarak Türkiye şartlarında ortanın üzerinde eğitim düzeyine sahiptirler.

3.3.3.Yerleşim Durumu

Tablo 3: Hizbullah Terör Örgütü Mensuplarının Yerleşim Durumları

	Kişi sayısı	Oranı
Mezra	10	0,5
Köy	40	2
Kent merkezi (*)	1950	97,5
TOPLAM	2000	% 100

(*) : İl ve ilçe merkezleri.

Hizbullah örgüt mensuplarının hemen hemen tamamının il ya da ilçe merkezlerinde ikamet ettiği tespit edilmiştir. Bu husus diğer kategorilerle (eğitim, yaş, meslek) birlikte değerlendirildiğinde, örgüt mensubu şahısların genelde dar gelirli olmaları itibariyle kent merkezlerinin varoşlarında ikamet ettiklerini göstermektedir. Buna göre; köy ve kırsal alanlardaki sınırlı sosyal imkanlara nazaran nisbeten daha geniş imkanlara sahip olsa da, varoşlardaki sosyal şartların, teröre eğilim konusunda daha uygun bir vasat oluşturduğu ve Hizbullah terör örgütü açısından, bilhassa ‘adalet’ kavramına vurgu yapan propagandanın da, bu anlamda sempatzan kitle etkili olduğu değerlendirilmektedir.

3.3.4. Meslek Grupları

Tablo 4: Hizbullah Terör Örgütü Mensuplarının Meslek Grupları

	Kişi sayısı	Oranı
Memur	20	1
Çiftçi	22	1,1
İşçi	280	14
Öğrenci	540	27
Serbest Meslek	570	28,5
Boşta gezer	568	28,4
TOPLAM	2000	% 100

Araştırmaya konu teşkil eden Hizbullah terör örgütü mensuplarından yarısından fazlasının ya öğrenci ya da boşta gezer olduğu, yani düzenli bir gelire sahip olmadığı tespit edilmiştir. Örgütünün yapılanmasında bir yöntem olarak da karşımıza çıkan bu husus, militanların örgüte bağlılığını sağlamak ve hareket kabiliyetlerini arttırmak açısından gerekli

görülmektedir. Çeşitli vesilelerle sosyal çevrelerinden uzaklaştırılan örgüt mensuplarının, düzenli ve yüksek gelir getiren meslekler edinmeleri mümkün olmamaktadır.

3.4. Propaganda

İrticai kesimlerin propaganda ve istismar unsuru olarak kullandıkları argümanlarla ilgili Türkiye için internet üzerinden yapılan bir çalışmaya göre, en fazla istismar edilen konular arasında aşağıdaki hususlar dikkat çekmektedir.¹⁰⁴

- ABD'nin son yıllarda, İslam ülkelerine yönelik izlediği politikalar : (%38.6)
- Hükümetin (Türkiye) izlediği iç politika (türban yasağı vs.) : (%24.3)
- İsrail'in Filistin'i işgal girişimleri : (%15.7)
- İngiltere ve İsrail'in izlediği politikalar : (%11.4)
- Çeçenistan'daki çatışmalar : (%10)

3.5. Kullanılan Özel Argüman/ Literatür

Ülkemizdeki radikal dini kesimlerin örgüt içi eğitimleri ile söylemlerinde kullandığı terimler belirlenerek, Başbakanlık tarafından "Dini Motifli Terör Örgütleri ve Radikal Gruplara Yönelik Mücadele Stratejisi" adı altında eylem planı hazırlanmıştır. Bu plana göre; dini motifli terör örgütlerinin söylemlerinde sıklıkla kullandığı terimler "Bel'am, Batıl, Beyt'ül Mal, Biat, Bid'at, Cemaat, Cihad, Dar'ül Harp, Dar'ül İslam, Emir (lider anlamında) Emir'ül Müminin, Fetva, Firavun, Halife, Hicret, Hizbullah, Hizbuşeytan, İmam, İnfak, Kafir, Karun, Medrese, Mücahid, Mümin, Münafık, Müstaz'af, Müstekbir, Seyda, Şehadet, Şehit, Şeriat, Şeyh, Şeyh'ül İslam, Şirk, Şura, Tağut, Tebliğ ve Tevhid" olarak belirlenmiştir.¹⁰⁵

Ülkemizdeki radikal grupların analizine katkı sağlayacağından, propaganda argümanlarına ışık tutucu nitelikte olan bu tarz terimlerin, radikal gruplarca benimsenen anlamlarına aşağıda yer verilmiştir;

¹⁰⁴ Ümit Yurdakul, 'Dini Motifli Terörizm-Radikalizm ile Mücadelede Dikkat Edilecek Stratejik Noktalar' Demokrasi ve Küresel Güvenlik Konferansı (9-11 Haziran 2005-İstanbul), Yayınlanmamış Tebliğ.

¹⁰⁵ <http://www.sabah.com.tr/2005/01/13/gnd106.html>

Bel'am: Firavun ve Karun'un gücünü ayakta tutmak için dini kisveye bürünmüş, hoca kılıklı saray mollaları şeklinde tanımlanmaktadır.

Batıl: Hurafe, hak olmayan, sahte, yalan, boş.

Beyt'ül-mal: Devlet hazinesi, maliye yönetimi. Örgütünün mali konuları ile ilgilenen bölümü, örgütün hazinesi ve kasasıdır. Beyt'ül mal'ın sorumlusu bizzat sözde halife veya halifeye bağlı bir kişi olabilmektedir.

Biat: Bağlılığını, itimadını bildirmek. Birisinin hakemliğini veya hükümdarlığını kabul etmek. İslam hukukunda Biatın imama, yani Müslümanların devlet başkanına yapılması gerekir. Halkın tamamının biatı, uygulamada imkansız olduğundan, devletin ileri gelenleriyle yetkililerin biatları yeterli görülmüştür. Dini motifli terör örgütlerinde ise örgüte bağlılığın bir ifadesi olarak 'biat' kavramı kullanılmaktadır.

Bid'at: Sonradan ihdas edilen adetler. Fık: Dinin aslında olmayıp sonradan icad edilen şeyler. Şer'i delile dayanmaksızın dine aykırı olarak çıkarılan şeyler.

Cemaat: Topluluk, bir yere toplanmış insanlar; geleneksel islami anlayışta cemaat anlayışı, kişilere sahip olunması gereken sosyal niteliklerin kazandırılması amacını taşır. Ülkemizde faaliyet gösteren radikal grupların cemaat aşamasını genel özelliklerin aksine örgütsel manada ele aldıkları görülmektedir.

Örgütlerde; 'cemaat', örgüt mensuplarınca tebliğ yolu ile kazanılan kişilerden oluşturulan 'örgütsel grup' olarak ifade edildiği ve grup içerisindeki elemanların; maddi ve manevi her türlü fedakarlığı yapacak seviyeye getirilmesi, sorumluya itaat edilmesi, örgütün her kademesinde kararların istişare yoluyla alınması gibi konularda yetiştirilmeleri ve örgütün her alanda teşkilatlanması ve hiyerarşik bir sistemin oluşturulması anlamında kullanıldığı bilinmektedir.

Cihad: Geleneksel islami anlayışta, cihad; insanların kendilerini islami manada ıslah etmeleri yönündeki çaba ve gayretleri ifade eden genel bir kavramdır. Bu kavram içeriğinde, şahısların kendi iç mücadelelerinin yanısıra, içerisinde buldukları toplumu ıslah çalışmaları da yer alır.

Ancak; özel anlamda cihad, İslam'a girmediği gibi Allah'ın otoritesi altında yaşamayı da kabul etmeyip, aynı zamanda Müslümanlara yönelik cebir, şiddet ve silahlı mücadele yürüten İslam dışı topluluklara yönelik olarak yürütülen mücadeledir. Özellikle Hizbullahi anlayışa göre cihad kavramı, belli bir güce erişildikten sonra, içinde bulunulan otoriteye karşı silahlı bir başkaldırı olarak değerlendirilmektedir.

İCCB mensupları, İslam hükümlerine göre akidesini ve dinini müdafaa için tebliğe engel çıkartanlara yönelik ve kurulan İslam nizamını, devletini muhafaza etmek için cihad yapılacağını kabul etmektedirler.

El Kaide terör örgütü tarafından ise cihad, her Müslümanın yerine getirmesi gereken namaz, oruç vb. ibadetler gibi "farz-ı ayn" olarak nitelendirilmektedir. Hatta öncelik olarak imandan sonra cihad gelmektedir. Bu durum Usame Bin Laden tarafından 1996 yılında yayınlanan bildiride şu şekilde geçmektedir;

İmandan sonra Amerikalı düşmanı kutsal topraktan atmaktan daha önemli bir görev yoktur. Hiçbir öncelik imandan başka, bunun önüne koyulamaz. İlimle uğraşan insanlardan biri olan İbn-u Teymiye şöyle belirtti: dini ve imanı savunmak için savaşmak ortak bir görevdir. İmandan sonra hayatı ve dini bozan düşmanla savaşmaktan başka görev yoktur. Bu görevden daha öncelikli başka bir durum yoktur ve düşmana en iyi imkanlarla karşı konulmalıdır.¹⁰⁶

Ayrıca, örgütün fikri temellerini oluşturan Abdullah Azzam'ın; (savaşı kastederek) 'küçük cihattan büyük cihada dönüyoruz' şeklinde söylenen sözle ilgili olarak, "Bunu hadis olarak söylerler, aslı yoktur. Bu söz, cihad konusunda gelmiş olan ayet ve hadislere de muhaliftir." şeklindeki beyanı, 'cihad' kavramının dar anlamıyla ele alındığını göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

Dar'ü l Erkam: Eğitim verilen kurumlar anlamında kullanılmaktadır.

Dar'ul Harp: Başlangıçta batılı ülkeler ile İslam ülkelerinin hukuken birbirinden ayrımını, hakimiyet alanlarını ve hukukların geçerlilik sınırını belirlemek gayesiyle, İslam hukukçuları tarafından üretilen bir kavramdır. Radikal grupların söylemlerinde normalde

¹⁰⁶ M.S. Swetnam ve Y.Alexander, 2001, s.107

dinen yasak olan bazı eylemlerin (hırsızlık, faiz vb.) meşru kabul edilmesine vesile olarak kullanılmaktadır.

Dar'ül İslam: İslam hukukunun uygulandığı ve yöneticilerin Müslüman olduğu kabul edilen alanlardır.

Demokrasi: Bazı örgütlerce İslam dışı bir yönetim sistemi olarak kabul edilmektedir. İCCB mensuplarınca, demokratik sistemlerde oy kullanmanın şeriat'ı reddetmek anlamına geldiği, insanı dinden çıkaracağı dile getirilmektedir.

Devlet: İCCB mensuplarınca, ümmetin organize şekli, tanzim müessesesi, sultanı, dinin hakim gücü, yaptırım gücü ve müeyyidesi şeklinde oluşturulan Hilafet Devleti kastedilmektedir.

Emir (Yönetici): İCCB mensuplarınca, genel emir örgütün lideri, başı, halifesi olarak kabul edilmekte, faaliyet gösterilen yerlerde ülke ve bölge emirlikleri ile alt kolların başına da birer emir atanmaktadır.

Emir'ül Müminin: İCCB mensuplarınca kullanılan 'Emir-ül Müminin' ve 'Hilafetü'l Müslimin' tabirleri, inananların dini ve siyasi lideri anlamında kullanılmaktadır.

Fetva: İCCB mensuplarınca, örgütsel her faaliyetin örgütün sözde halifesinin verdiği bir fetvaya bağlı olduğu belirtilmektedir. Uygulamada karşılaşılan bazı sorunlar ya da eylemlerle ilgili olarak, üst düzey örgüt mensuplarının direktiflerinin alınarak buna göre uygulamada bulunulmasıdır.

Firavun: İCCB mensuplarınca, 'Firavun' tabiri, genel anlamda iyasi ve iktidar gücünü temsil eden kişiler için kullanılmaktadır. Diğer örgütlerce de zalim, şa'salı bir hayat süren ve İslam hükümlerinin uygulanmasına izin vermeyen devlet başkanları için de bu tabir kullanılmaktadır.

Halife: İCCB mensuplarınca, "İslam devletinin halifesine (Metin Kaplan) bey'at (biat) etmeden ölen bir kimsenin cahiliye ölümüyle öleceği" belirtilmektedir. İCCB terör örgütünün

lideri Metin Kaplan, kendini halife ilan eden Cemalettin Kaplan'ın bıraktığı unvanı taşımakta, örgütte alınan kararlar ve yayınlanan fetvalarda son söz halife tarafından verilmektedir.

Hizb-üt Tahrir örgütünde ise; 'Raşid-i Hilafet' tabiri, tüm İslam halklarının bir çatı altında toplanarak, halifenin emir ve direktifleri doğrultusunda hayatlarını idame ettirmeleri" anlamında kullanılmaktadır.

Hicret: Hicret bir yerden bir yere göç etmek anlamındadır ve İslam literatüründe, özel anlamda Hz. Muhammed'in Mekke'den Medine'ye hicreti için kullanılmaktadır.

Ancak; Hizbullah terör örgütünde, örgüt mensuplarının bulunduğu ilden başka ile gönderilmesi olarak kullanılmaktadır. Örgüt, daha ziyade polis operasyonlarından kurtulmak ve ya da örgüt mensubu şahısların sosyal çevreleri ile bağlarını kopartarak örgüte tam sadakatlerini sağlamak amacıyla yaptığı bu uygulamayı, Peygamberin hicreti gibi takdim edip, sahabe sevabına ortak olarak lanse etmektedir. Örgüt içerisinde 'hicretli' tabiri de yakalanmalarını önlemek için başka yerleşim birimlerine gönderilen şahıslar için kullanılmaktadır.

Hizbullah: Genelde, Allah'ın grubu, tarafları, partisi anlamındadır. Hizbullah terör örgütü mensupları bu kavramı kendilerine mal ederek, İslam davasının savunucuları olduklarını ve bu kavrama layık olmak için çaba harcadıklarını ifade etmektedirler.

Hizb-üş-Şeytan: Hizbullah terör örgütü mensuplarınca "Şeytanın grubu", "Şeytanın taraftarları" olarak kullanılmaktadır. Örgüt farklı fraksiyonları tanımlarken bu terimi kullanmaktadır.

İmam: Dini motifli terör örgütleri, örgütlenmenin lideri için çoğunlukla 'imam' tabirini kullanmaktadırlar.

İmamet: Dini motifli terör örgütlerince, örgütlenmenin liderliği anlamında kullanılmakta ve Şia'daki imamet kavramına benzer şekilde, kendisine biat edilmesi zorunlu makam olarak anlaşılmaktadır.

İnfak: Dini motifli terör örgütlerinde, örgüt mensubu şahısların kazancından vermek zorunda olduğu ve örgütçe belirlenen miktara infak denilmektedir.

Kafir: İmamın esaslarına veya bunlardan birine inanmayan manasına gelmektedir. İCCB mensupları bir kimsenin diliyle ve kalbiyle şeriata inanmıyorsa kafir olduğunu beyan etmektedirler. Örgüt mensupları “kendi inançlarına tabi olanlar hariç herkes dinsizdir, kafirdir.” şeklinde belirtmektedirler.

Karun: Musa Peygamber devrinde yaşamış ve malı ile mağrur olarak malı ile birlikte yere batmış olan dünya zengini. olarak ekonomik gücüyle Firavunu desteklediği belirtilen kişi anlamında kullanılmaktadır.

Kışla: İCCB mensuplarının, belirli bir sayıya ulaştıktan sonra, mevcut düzeni yıkmak amacıyla askeri eğitimlerin yapılacağı yer.

Laiklik: Dini motifli terör örgütlerince dinsizlik olarak ifade edilmekte olup, laiklik ve İslam’ın birlikte yaşamayacağı belirtilmektedir.

Medine Dönemi: Müslümanların yeterli sayıya ulaştığı ve dünyaya açılmaya başladığı dönem.

Mekke Dönemi: İslam’ın ilk yayılmaya başladığı ve belirli bir sayısal çoğunluğa ulaşılan dönemdir.

Medrese: İslami ilimleri okuyan talebelerin barınıp ve eğitim gördükleri vakıf odalarının bulunduğu oda manasına gelmektedir.¹⁰⁷ İCCB terör örgütü; mensupları için kurulacak olan medrese veya evlerde Kur’an, Hadis, Akait, Tecvit ve diğer hususları kapsayan İslami ilimler ve Arapça dilinin öğrenilmesini medrese eğitimi olarak belirtilmektedir.

¹⁰⁷ A. Yeğin, 1992, s.395

Melle: Molla, din alimi olarak kabul edilen şahıslara verilen yerel isimdir. Hizbullah terör örgütüne çokça kullanılan bir kavram olup, dini bilgisine itibar edilen şahıslar için kullanılmaktadır.

Milliyetçilik: İCCB mensuplarınca “Şovenist Türk Milliyetçiliği ümmeti bölmektedir.” sloganını her yerde dile getirmektedirler. Dini motifli terör örgütlerince, ırka dayalı ideolojiler için kullanılmaktadır. Bu açıdan Ümmetçilik anlayışını bölen zararlı bir kavram olduğu ifade edilmektedir.

Mücahid: Dini motifli terör örgütü mensuplarınca kendi inanışları doğrultusunda savaşan kimselere denmektedir.

Mü'min: İslam'ı örgütün anlayışları doğrultusunda kabul eden emir ve direktiflerine uyan kişi.

Münafık: Dini motifli terör örgütlerince, kendi ideolojileri doğrultusunda faaliyet göstermeyen ve kendilerini Müslüman olarak adlandıran kişi evya kişiler.

Müstaz'af (Ezilen): Yapılan propagandalarda her türlü şiddet ve saldırıya uğrayan masumlar.

Müstekbir: Bu tanımlama İran tarafından batı dünyası için sıkça kullanılır. Gücü elinde bulunduran devletler ve insanlarla ilgili olarak ezen, kibirli, zor anlamında kullanılmaktadır.

Seyda: Hizbullah terör örgütü mensuplarınca, özellikle cami sorumluları için çokça kullanılan bir kavramdır.

Şahadet: (Şahadet) Şahitlik, bir şeyin doğruluğuna inanmak, din için muharebede şehitlik.¹⁰⁸

¹⁰⁸ A. Yeğin, 1992, s.646

Şehadet Eylemi: El Kaide terör örgütünün günümüze kadar gerçekleştirdiği eylemlerin hemen hemen hepsi intihar saldırısı türünde toplu ölümlere neden olan eylemlerdir. Bu tür eylemler örgüt mensuplarınca “Şehadet Eylemi” olarak adlandırılmaktadır.

Şehit: Müslüman olmayanlar tarafından zulüm ile öldürülmüş olan kimse.

Şeriat: Müslüman toplulukların kişisel ve sosyal hayatlarının her yönünü kapsayan düzenlemeler. (İslam Hukuku) Her örgüt şeriatı kendi ideolojisine göre farklı şekilde yorumlamaktadır.

Şeyh: Yaşlı adam. Tarikatta müritlerin reisi.¹⁰⁹

Şeyh'ül İslam: Osmanlı devleti idari siteminde din işlerine bakan ve sadrazamdan sonra gelen en büyük görevli.

Şirk: Yaratıcının özelliklerini başka alanlarda arama, yardımı ondan bekleme.

Şura: Dini motifli terör örgütlerinin yapılanmasında liderin altında bulunan ve üst düzey örgüt mensuplarından oluşan kurul.

Tağut: İslam dışı tutum ve davranışları zor kullanarak mecbur bırakmak suretiyle halka benimseten, ilahi hükümler yerine kendi koydukları hükümleri tesis eden devlet ve devlet görevlileri.

Ülkemizdeki terör örgütleri ve radikal dini grupların hemen hepsi, devleti ve onun kurumlarını *Tağut* olarak ifade etmektedir.

Tebliğ: Dini motifli terör örgütleri ve radikal dini grupların kendi anlayışları doğrultusunda eleman kazanma faaliyetleri. Tebliğ açık ve gizli tebliğ dönemlerini içine almaktadır. Gizli tebliğ dönemi hareketin başlangıcından itibaren halka tebliğ görevi yapacak olan kadronun yetiştirilmesi dönemini içine alır ki bu tebliğin ilk dönemidir. Açık tebliğ

¹⁰⁹ A. Yeğin, 1992, s.657

döneminde ise, yetiştirilen kadroların halka açılarak hareketin tabanının genişletilmesi hedeflenmiştir.

Tekke: Tarikattan olanların barındıkları, ibadet ve tören yaptıkları yer.

Tevhid: Bütün dini motifli terör örgütlerince sıkça kullanılan bir kavram olup, birleme, bir Allah'tan (c.c.) başka ilah olmadığına inanma anlamındadır. Şirk'in zıddı; tevhidi ve şirki bilmeme, ölüme de müşrik olarak gitme sonucunu doğuracaktır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DİNİ KAYNAKLI TERÖRÜ BESLEYEN SOSYAL FAKTÖRLER

Dini kaynaklı terörün, esas itibariyle farklı argümanlarla gündeme gelen terör hareketlerinden çok farkı yoktur. Temel fark, sadece tanımlamada ve bir tasnife yardımcı olması açısından, hareket noktalarını ve siyasal amaçlardaki farklılığı ortaya koyabilmeye yarayan farklı isimlerle nitelendirilmeleridir. Dolayısıyla motifi ne olursa olsun, temelde siyasal amaçlar taşıyan ve şiddeti bir yöntem olarak benimseyen her türlü hareket neticede bir terör hareketidir.

Bu açıdan bakıldığında; her türlü terör hareketi için geçerli olan sosyal etkenler ‘dini motifli terör’ açısından da geçerlidir. Buna mukabil; gelişen sürece bağlı olarak, günümüzde faaliyetlerine şahit olduğumuz dini kaynaklı terör hareketlerinde etkin olan sosyal faktörler incelendiğinde; günümüz konseptine bağlı bazı hususların ön planda olduğu görülmektedir. Bu bağlamda; dini kaynaklı terör hareketleri açısından özellikle etken olduğu düşünülen ve üzerinde çok durulan sosyal faktörler incelenecektir.

1. EKONOMİK SORUN

Bir ülkede ortaya çıkan terör eylemleri, bir yönüyle o ülkede teröre uygun vasatın da varlığına işaret etmektedir. Terör ya da şiddet eğilimlerine vasat oluşturan hususların başında ekonomik sorunlar gelmektedir. Ahmet Hamdi Topal, bu konuda şunları söylemektedir;

Ayrımcılık, eşitsizlik ve mahrumiyetin siyasi ve sosyal sonuçları terörizmi besleyen temel unsurlar olarak karşımıza çıkar....Bu açıdan bakıldığında terörizmi yalnız bir güvenlik sorunu olarak ele almak ve çözüm üretmeye çalışmak yeterli değildir. Çünkü terörizm, bir güvenlik sorunu olmanın ötesinde siyasi, ekonomik, sosyal ve kişisel sebeplere dayanan bir problemdir. Terörizm genel olarak özellikle kitlelerin ideolojik anlamda aşırı derecede şartlanmalarından, ortak kaynakların eşit olmayan bir şekilde paylaşımı nedeniyle ortaya çıkan ağır ekonomik şartların ve toplulukların etnik ve dini farklılıkların sebep olduğu çeşitli nedenlerden kaynaklanmaktadır.¹¹⁰

Fred Halliday ise bu hususu; “İslam coğrafyasında kendine sığınak bulan terör örgütlerinin teolojik tartışmalardan çok, ekonomik, sosyal ve siyasal tükenmişlik

¹¹⁰ A. H. Topal, *Uluslar arası Terörizm ve Terörist Eylemler Karşı Kuvvet Kullanımı*, Basın Yayın Dağıtım AŞ, 2004, s. 40

tartışmalarıyla ilgisi vardır. İslam-batı savaşı ise hiç değildir.”¹¹¹ şeklinde oldukça çarpıcı bir üslupla dile getirmektedir.

Bu bağlamda; Sedat Laçiner, ‘İslam coğrafyası neden terör örgütlerine yataklık yapmaktadır?’ sorusuna şöyle cevap verir;

Hakları gasp edilmiş, toprakları dolaylı ya da dolaysız istila edilmiş, kalkındırılmamış ve sanayileşme trenini kaçırmış, çifte standartla karşı karşıya kalmış, temelde Ortadoğu, genelde İslam coğrafyasında yaşayan insanların bir kısmını terör saldırılarına ikna etmek ve bunu örgütlü bir yapıya dönüştürmek örgüt lideri bakımından zor olmamıştır.¹¹²

Nitekim Müslüman olsun olmasın, kalkınmasını tamamlayamamış ülkelerde ideolojik kamplaşmalar, iç çatışmalar, emperyalist ülkelere karşı tepkiler görülmekte, bu durum İslâm ülkelerinde dini temelde kendini gösteren terör hareketleriyle bir paralellik arz etmektedir.¹¹³

Türkiye’de teröre bulaşan şahısların ortak özelliklerinin başında, hemen hemen hepsinin ekonomik sıkıntı içerisinde bulunuyor olmaları gelmektedir. Ancak; ekonomik sorunlar basit bir rol üstlenmenin yanında, farklı durumlarda farklı etkenlerle ilintili olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla birbirlerinden farklı düzeyde ekonomik imkanlara sahip insanların teröre bulaşmış olması, ekonomik sorunun etkinliği hakkında tereddüt oluşturmamalıdır. Zira; ekonomik sorun, sadece ekonomik imkanların belli bir düzeyin altında oluşu anlamına gelmemektedir. Kimi zaman diğerine göre ekonomik imkanları daha fazla olanlar için de ekonomik sorundan söz edilebilmektedir.

Burada asıl kast edilen; gelir dağılımındaki dengesizliklerdir. Gelir dağılımındaki dengesizlikten direkt olarak etkilenmeyen insanlar, ekonomik sıkıntılarının fazla olmasına rağmen şiddet eğilimi göstermezler. Buna karşın; belli ölçüde de olsa ekonomik imkanlara sahip insanlar, kendilerine göre daha avantajlı imkanlara sahip insanlarla aynı sosyal çevrede yaşıyorlar ve buna bağlı olarak toplumsal statülerin belirlenmesinde ekonomik durumları önemli ölçüde etkili olmaya başlamış ise, bu durum ekonomik sorunların baş göstermesine ve neticede şiddete yol açan eğilimlerin rağbet görmesine sebebiyet vermektedir. Zafer Cirhinlioğlu, bu konuda şöyle demektedir;

Yoksulluk, genelde bir ülkede yaşayan bireylerin ya da ailelerin belli bir maddi çizginin altında kalmasını ifade etmektedir. Diğer yandan eşitsizlikler o ülkedeki maddi koşulların bütüncül dağılımı ile de ilgili olmaktadır. Eşitsizlik konusunun uzun zamandır canlı bir

¹¹¹ S. Laçiner, M. Özcan, İ. Bal, **Türkiyeli Avrupa**. Hayat Yayınları, 2004, s. 220-221

¹¹² İbid, s. 220.

¹¹³ E. Çapan, **İslama göre Terör ve İntihar Eylemleri**, Kaynak Yayınları, 2004, s.39.

konu olarak gündemde kalmasının nedeni, ekonomik toplumsal çıktıları etkiliyor olmasındandır. İyi çalışmayan kapitalist bir ekonomide düşük gelirli kimseler sistemin içine girme fırsatı bulamayacaklardır. Bu durumda ülkenin kaynaklarını kendilerince tüketeceklerdir. Bu yolla ne onlar yoksulluktan çıkabilecekler, ne de ülkenin yoksulluktan kurtulması için çareler üretebileceklerdir. Mevcut eşitsizlikler bireylerde ve ailelerde psikolojik sorunlara yol açtığı gibi, sağlık alanından şiddete ve teröre kadar uzanan zincirleme olumsuzluklara da yol açabilmektedir.¹¹⁴

Geleneksel toplumlarda sosyal yaşam alanının ortak olduğu ve imkanların toplum içerisinde dengeli paylaşımı söz konusu olduğundan, şiddet eğilimlerine pek rastlanmamaktadır. Çünkü; bu tip toplumlarda maddi imkanlar toplumsal statülerin şekillenmesinde modern toplumsal yapılarda olduğu kadar etkili değildir.

Ulaşım ve iletişim imkanlarının artmasına bağlı olarak sosyal çevre alanlarının hızla genişlemesi, bireyi kendisinden çok farklı imkanlara sahip insanlara karşı özentili duymasına yönlendirmiştir. Özellikle televizyonlardaki magazin programları, toplumda geniş kesimlerin mutsuzlaşmasına ve kendi yoksunluklarına isyan eder hale gelmelerine neden olmaktadır. Devamlı uç örnekler toplum gündemine geldiği için, birey kendi içinde bulunduğu şartları, istisnai örneklerle karşılaştırmakta ve sosyal eşitsizliğe uğratıldığı duygusuna kapılmaktadır.

Ülke içinde gelir dağılımındaki dengesizlikle karşımıza çıkan ekonomik sorunlar, ülkeler arası bağlamda dikkate alındığında; sömürgecilik döneminin bir sonucu olarak artan dengesizlik ve özellikle son dönemdeki çok uluslu şirketlerle ciddi boyutta yaşanan ekonomik sömürüden bahsetmek mümkündür.

Eşitsizlik kavramının iki bakımdan ele alınabileceğini belirten Zafer Cirhinlioğlu; “Birincisi, bir toplum içindeki eşitsizlikler, ikincisi ülkeler arası eşitsizlikler. Nasıl bir toplum içinde fakirler ve zenginler var ise, dünya ölçeği düştüğünde, fakir ve zengin ülkelerden bahsetmek mümkün olmaktadır. Bir bireyin sağlıklı olması, ülkesinin içinde olduğu zenginlik ve fakirlik basamağı ile yakından ilgili olduğu kadar, ülkelerin diğer ülkelerle kıyaslandığında, gelişme çizgisinin neresinde bulunduğu ile de yakından alakalıdır.”¹¹⁵ demektedir.

19. yüzyılın sonları ile 20. yüzyılın başlarından İkinci Dünya Savaşı sonrasına kadarki süreçte, Ortadoğu’da ve Müslüman dünyada yaşanan tarihi, siyasi gelişmelerin yanı sıra,

¹¹⁴ Z. Cirhinlioğlu, **Terör ve Toplum**, Gündoğan Yayınları, 2004 s. 44-45

¹¹⁵ İbid, s. 45.

ekonomik bir etken olarak sömürgecilik de Müslüman dünyanın bugünkü durumunu etkilemesi açısından büyük bir öneme sahiptir.

Anomiye ve ekonomik sorunların, sosyal statüde etkili olan kimlik algılamasındaki tesirlerine dikkat çeken Graham Fuller;

Bu noktada, Müslümanların bugünkü derin ıstırapı ve tedirginliğinin en büyük kaynağı, İslam dünyasının bin yıldan daha fazla bir süre kaldığı dünyanın hakim medeniyeti konumundan, sadece birkaç yüzyıl gibi bir süre içinde dünyanın geri kalmış, iktidarsız ve marjinalleşmiş bir bölgesi haline gelmekle sonuçlanmış dramatik düşüşünde yatmaktadır¹¹⁶ demektedir.

Martin Kramer'in, İslam dünyasının tarihi geçmişiyle ilgili olarak;

1000 yılında Ortadoğu dünya medeniyetinin mihveriydi. Arapça bilmeyen birinin gerçek öğrenmenin ne olduğuna dair bir iddiada bulunması düşünülemezdi. Dört yüzyıl öncesinde fetihle temeli atılmış bir İslam İmparatorluğu, dünyanın en yaratıcı ve girişken ruhlarının çeki düzen verdiği İslami bir medeniyet vücuda getirmişti. İslam hanedanlıklarının zamanın siyasal, askeri ve iktisadi süper güçlerini temsil ettiğinde kuşku yoktu. Bu son derece kentleşmiş uygarlık dehalar yetiştiriyordu. 1000 yılında Nobel ödülleri olsa, hemen hemen tamamı Müslümanlara verilirdi.¹¹⁷

şeklinde görüşleri, bugünkü İslam coğrafyasının maruz kaldığı sosyal travmanın çapını göstermesi açısından dikkat çekicidir. İslam medeniyetinin çöküşünün altında, manevi, kültürel, entelektüel, çevresel, dönemsel, jeopolitik etkenlerin yanı sıra sömürgecilik anlayışı da etkili olmuştur.

Sömürgecilik dünyanın her yanında Müslüman devletlerin gelişimini kösteklemiş, geleneksel kurumları tahrip etmiş ve yerine işlevsel organik alternatifleri koymada başarısız kalmıştır. Müslüman toplumlar hala yabancıların egemenliğinden (bu egemenlik artık klasik sömürgeci bir şekil almasa bile) çekinmektedirler.¹¹⁸

Sömürgecilik, dönemin çağdaş Avrupalı değerleri ve kurumlarını yansıtır biçimde, modern Müslüman devletin yeni kurumsal zeminini büyük oranda belirlemiştir. Ancak, sözkonusu kurumların Müslüman kitlelerin siyasal kültürü, deneyimi, yapısı ve toplumuyla hiçbir organik bağı yoktu. Bunun sonucu olarak, Batılı kurumların nakledilmesi kaçınılmaz şekilde uygunsuz, kısmi, yapay ve geçici olmak durumunda kaldı. Esasen, bugün İslamcıların

¹¹⁶ G.E. Fuller, **Siyasal İslamın Geleceği**, Timaş Yayınları, 2004, s. 35

¹¹⁷ M. Kramer, "Islam's Sober Millenium" Jerusalem Post, 30.12.1999, <http://msa-news.mynet/Scholars/Kramer/>.

¹¹⁸ G.E. Fuller, 2004, s. 42.

kilit projelerinden birinin -bilerek veya bilmeyerek- devlet yönetimine ilişkin geleneksel İslam felsefesi ve pratiği ile halihazırda sahnede olan Batılı kurumlar ve pratik arasında bir uzlaşma formülü bulmak olduğu ileri sürülebilir.¹¹⁹

Sonuç olarak; Osmanlı İmparatorluğunun yıkılması sonrasında Batılı sömürgecilik anlayışının, Ortadoğu'nun ve Müslüman dünyanın, siyasi, sosyal ve ekonomik açılardan bugünkü durumuna sebep olan önemli etken olduğu, dolayısıyla ekonomik hedefler gözeterek geliştirilen bu süreçte batılı toplumlar, İslam coğrafyası üzerinde uyguladıkları baskılar, geleneksel değerlerin sağlıklı zeminde gelişmesine fırsat bırakmamış ve uyumsuz hareketler, kökünden kopuk, pragmatist ve şiddet eğilimlerinin bir sonucu olarak terör yaygınlık kazanmıştır.

Birleşmiş Milletlerin periyodik olarak yayınladığı araştırma raporlarına göre;¹²⁰

- ❖ Günde (1) dolar ya da altında yaşayan insan sayısı 1,2 milyardır,
- ❖ Aileleri içme suyu bulamadığından her yıl 1 milyon çocuk ishalden ölmektedir,
- ❖ ABD de dahil, (6) çocuktan bir tanesi fakirlik sınırında yaşamaktadır,
- ❖ Gelişmekte olan ülkelerde nüfusun 1/3'ü her gece aç uyumaktadır,
- ❖ Gelişmekte olan ülkelerde nüfusun 1/4ü içme suyundan yoksundur,
- ❖ Gelişmekte olan ülkelerde nüfusun 1/3'ü insanlık dışı yoksulluk sınırlarının altında yaşamaktadır,
- ❖ Dünya nüfusunun %12'sini oluşturan ABD, Japonya, Kanada, Fransa, İtalya, İngiltere; dünyada tüketilen katı yakacağın %43'ünü, kağıdın %64'ünü madenlerin %55-60'ını tüketmektedir,
- ❖ Dünya nüfusunun %5'i olan ABD, katı yakacağın 1/3ünü, kağıdın 1/3ünü, tüketmekte, mevcut atığın %50'sine neden olmaktadır,
- ❖ Dünyanın en üst gelirine sahip %20'lik nüfusun gelirin, en alt %20'sinin gelirene oranı 30'a 1'den, 78'e 1'e ulaşmış bulunmaktadır (1994 verilerine göre),
- ❖ Dünyadaki (385) milyarderin yıllık geliri, dünya nüfusunun %45'inin gelirinden daha fazladır,
- ❖ Dünyadaki (500) büyük şirketin (170)'i ABD'de, (130)'u Japonya'dadır,
- ❖ Dünya nüfusunun %20'si, üretilen mal ve hizmetlerin %80'ini tüketmektedir,
- ❖ Dünya nüfusunun en zengin %1'inin geliri en fakir %57'nin gelirene eşittir,

¹¹⁹ G. E. Fuller, 2004, s. 207.

¹²⁰ Z Cirhinlioğlu, 2004. s. 65-66.

- ❖ ABD nüfusunun en zengin %10'unun geliri dünya nüfusunun en fakir %43'üne eşittir. Yani en zengin (25) milyon ABD'linin geliri yaklaşık (2) milyar kişinin gelirine eşittir,
- ❖ Dünya nüfusunun en zengin %5'inin geliri en fakir %5'in gelirinin (114) katıdır
- ❖ Dünya nüfusunun yarısı açlıkla karşı karşıyadır,
- ❖ İlk okul yaşındaki 680 milyon çocuğu 113 milyonu okula gidememektedir, bunun %97'si gelişmekte olan ülkelerdedir,
- ❖ Dünyada 10 milyon mülteci, 5 milyon evsiz vardır, son 10 yılda iç savaşlarda 5 milyon kişi ölmüş, 6 milyon kişi sakat kalmıştır,
- ❖ ABD'lilerin yemek porsiyonlarını %10 küçülttüğünde Afrika'da aç insan kalmayacağı hesaplanmaktadır,
- ❖ (200) büyük şirket dünya ekonomisinin ¼'ünü kontrol etmektedir,
- ❖ Kişi başına düşen gelir Norveç'te 33 bin, ABD'de 27 bin, Türkiye'de 2600 dolarken az gelişmiş ülkelerde 1000 doların altına düşmektedir.

Yukarıdaki verilerden hareketle, sosyal statü belirleyicilerinden ekonomik durum açısından, Müslüman ülkelerin de içinde bulunduğu Üçüncü Dünya ülkelerinin durumu artan bir ivme ile Batılı ülkeler karşısında her geçen gün daha da kötüye gitmektedir.

2. EĞİTİM SORUNU

Eğitim, 'yeni kuşaklara toplumdaki mevcut değerlerin, bilgilerin, düşüncelerin ve hünelerinin aktarılması veya öğretilmesini sağlayan bir süreçtir.'¹²¹ Eğitim ailede başlar, sokakta, okulda ve iş yerinde devam eder. Siyasal partiler, dernekler, sendikalar, gönüllü kuruluşlar, basın ve diğer toplumsal kurumlar, bu eğitim süreci içerisinde yer alırlar. Bununla birlikte, günümüzde eğitim denince büyük ölçüde "okullarda" yapılan eğitim anlaşılmalı ve anlatılmaktadır. Bunun temel nedeni karmaşıklaşan sanayi toplumlarında eğitimin ayrı bir kurum olarak ortaya çıkıp çok çeşitli işlevleri yerine getirmesi gösterilebilir.

Hayatın sürekliliğini ve nesiller arasında kültür naklini sağlayan eğitimin, emeğin niteliğini geliştirmek, onun üretimde daha verimli hale gelmesini sağlamak, beşeri faktörün nitelikçe artışına sebep olmak gibi faydaları vardır.¹²²

¹²¹ E. Kemerlioğlu, S. Kızılcılık ve M. Gündüz, **Eğitim Sosyolojisi**, İzmir, 1996, s.3.

¹²² M. Erkal, **Sosyoloji**, Der Yayınları, İstanbul, 1998, s. 113.

Anarşi ve terörün altında yatan eğitime ilişkin nedenler ikiye ayrılabilir;

- a) Gençlerin kötü eğitilmelerinden ve
- b) Bizzat eğitimin kendi sorunlarından kaynaklananlar.

Emre Kongar; “Ülkemizde eğitim sistemi miadını doldurmuş ve toplumumuzun gereksinmelerine cevap vermekten uzak hale gelmiştir. Eğitim sistemi yaratıcı, araştırmacı insanlar yetiştirmekten çok uzaktır.”¹²³ diyerek, eğitim sorunundan ne anlaşılması gerektiğine açıklık getirmektedir. Zira eğitim sorunu; sadece bireylerin eğitim imkanlarından mahrum kalması anlamının ötesinde, verilen eğitimin amaçlanan sonuçları ortaya çıkaracak nitelikte olmaması, yani; bireye toplum içerisinde sağlıklı bir konum kazandıracak donanımları verememesidir. Yapılan anketler; teröre bulaşan şahısların, eğitim görenler arasındaki oranının, diğerlerine göre daha yüksek olduğunu göstermektedir ki, bu husus, sorunun eğitim yetersizliğinden değil, işlevsizliğinden kaynaklandığına işaret etmektedir.

Yine; eğitim süreci içerisinde, maddi imkansızlıklar, barınma ve ders gereçlerinin temini, değişen yeni sosyal çevreye adaptasyonda karşılaşılan sorunların katlanması, eğitim sürecinin bireyler üzerinde beklenen olumlu tesirlerinden daha fazla olumsuz sonuçlar doğuracak etkiler oluşturmaktadır.

Türkiye’de 1960’lı yılların sonlarındaki öğrenci hareketlerinin başlamasında ve gelişmesinde bu tür sorunların önemli bir yer tuttuğu bilinmektedir.

Eğitim insanları ve yığınları, düşüncelerini temelinden ele alıp değiştirebilecek olan unsurların başında gelmektedir. Herbert Spencer gibi bazı filozoflar eğitimin insanı daha ahlaklı, daha makul kılacağına ve onu ihtiraslarından kurtaracağına inanmaktadırlar.¹²⁴

Gustave Le Bon’a göre; “Bugün ekilen ve yarın toplanacak olan fikir ve inançları anlayabilmek için, zemini yani tarlayı iyi incelemek gerekir. Gençliğe verilen eğitim imkanı, bu memleketin yarın ne olacağı hakkında geniş fikirler ortaya koyabilecek niteliktedir.”¹²⁵ Burada da eğitim düzeyinden ziyade eğitimin niteliğine atıf yapılmaktadır.

¹²³ E. Kongar, , **21. Yüzyılda Türkiye**, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1998, s. 211.

¹²⁴ www.teror.ge.tr/turkce/teror_nedir/nedenleri.

¹²⁵ İlhan Bardakçı, **İhtilal Tekniği ve Yığın Psikolojisi**, TÖYKÖ Matbaası, Ankara, 1968, sh.150-151.

Eğitimin terörle ilişkisine değinen bir diğeri uzman da İbrahim Cerrah'tır. "Terörü besleyen en önemli kaynaklardan biri cehalettir. Bundan dolayı, cehaleti ortadan kaldırmaya yönelik her türlü eğitim faaliyeti aynı zamanda teröre karşı da etkin bir önlem olacaktır."¹²⁶ diyen Cerrah, eğitim sorununu halledememiş bir ulusun, terörle mücadelede başarılı olmasının mümkün olmayacağına işaret etmektedir.

Devlet İstatistik Enstitüsü verilerine göre ülkemizde, 67-68 milyon kişi yaşamaktadır. Nüfusun %87.3'ü okuma-yazma bilmekte, %5.6'sı ise yüksek okul mezunudur. Türkiye'de altı yetişkinden biri okuma-yazma bilmemektedir. Bu durum kadınlarda daha da düşmekte, her üç kadından birisinin okuma-yazma bilmediği ortaya çıkmaktadır.¹²⁷

Gençlere gelince, 15-19 yaş arasında 1 milyon gencimiz okuma yazma bilmemektedir. Çocuklarımızın 6-11 yaş grubunda 2 milyonu hiç okula gitmemektedir. Öte yandan, okuma-yazma bilmeyenlerin 1,5 milyonu okul ve öğretmen yönünden en yoğun olan İstanbul, İzmir ve Ankara'da bulunmaktadır.¹²⁸

Verilen istatistiklerde de görüldüğü gibi, ülkemizin eğitim seviyesi oldukça düşüktür. Ayrıca okullarda verilen eğitimin kalitesi de olması gerekenden uzaktır.

Eğitim sürecinde yaşanan sorunların şiddet ve suç oluşumları ile ilişkisine değinen Abbas Güçlü, bir makalesinde şunları aktarmaktadır;

Her türlü melanetin altında cehalet yatıyor. Bunu herkes biliyor ve telaffuz ediyor. Ama iş cehaletle mücadeleye, eğitim düzeyini yükseltmeye, gençlere sahip çıkmaya gelince ortalıkta nedense hiç kimse görünmüyor...

Yakalanan militanlara bakıyorsun, önemli bir bölümü öğrenci. Kimi üniversiteli, kimi de liseli. Beyin takımları, bu mikrobu genelde üniversitedeyken kapmış. Nasıl kaptıkları ciddi anlamda bir araştırılsa, ortaya neler çıkar neler.¹²⁹

¹²⁶ İ. Cerrah, 1. Milletlerarası Doğu ve Güneydoğu Anadolu Güvenlik ve Huzur Sempozyumu Bildirileri, Elazığ, Fırat Üniversitesi Yayınları, 2000, s.376.

¹²⁷ www.die.gov.tr/tkba/istatistikler.

¹²⁸ www.die.gov.tr/tkba/istatistikler.

¹²⁹ Abbas Güçlü, Yine Gençler..., Milliyet Gazetesi, 25.01.2001.

3. BASKICI (TOTALİTER) REJİMLER

Totalitarizm; devletin, siyasal ve sosyal kontrol açısından kamu alanlarını tamamıyla işgal etmek suretiyle, kişisel tavır ya da yaklaşımları ortadan kaldırarak, bireyciliğe ve politik muhalefete izin vermeyen, şiddeti ve keyfi baskıyı da gerektiğinde kullanmaktan çekinmeyen bir rejim olarak tarif edilmektedir.¹³⁰

Baskıcı rejimler; karakteristik olarak dogmatik bir mahiyet taşıyan ideolojinin ve bizatihi devletin, toplumun tümü tarafından desteklenmesini ön görünken; işçi hareketlerine, marjinal dini hareketlere ve muhalif politik partilere karşı toleranslı bir tavır sergilemekten de oldukça uzaktır. Bu açıdan, baskıcı rejimler denildiğinde; ilk planda ‘gizli polis’, ‘fişleme’, ‘propaganda’, ‘siyasal baskı’ gibi temel insan haklarına gölge düşüren çağrışımlar akla gelmektedir.

Bunun yanı sıra; kimi terör tanımlarında ‘devlet terörü’ olarak nitelendirilen husus da baskıcı rejimlerin bir yansıması olarak farklı uygulamalarla karşımıza çıkmaktadır. Bu durumun İslam coğrafyasında sıklıkla rastlanabilecek örneklerinden birisi olan Suriye’de, Esat devriminin ardından, yetmişli yılların sonunda oluşturulan yaygın muhbir ağı ve çok sayıdaki gizli servis ile toplum üzerinde ‘teröre dönüşen baskı’ oluşturulmuştur.¹³¹

Dünya genelinde birçok örneği bulunan baskıcı rejimlerin, temel hususiyetleri aynı olmakla birlikte, belli ölçüde farklı niteliklere sahip oldukları da bilinmektedir. Kimilerinde katı bir totalitarizm söz konusu iken, kimi uygulamalarda nisbi çoğunluğa izin verilmenin yanı sıra, tabu görünümünde bazı değişmezleri topluma dayatabilecek kurumlar da mevcudiyetini devam ettirmektedir.

Bu açıdan; şeffaflığın olmaması ve oligarşinin mevcudiyeti bu rejimlerin en karakteristik özelliklerini teşkil etmekte ve geride kalanlar için yönetimi değiştirmenin, ancak halk ayaklanması ya da şiddet içeren karşı devrim hareketleriyle mümkün olabileceği anlamına gelmektedir.¹³²

¹³⁰ <http://en.wikipedia.org/wiki/totalitarianism>.

¹³¹ İbrahim, F., Wedel, H., **Ortadoğu’da Sivil Toplumun Sorunları**, İletişim Yay., Birinci Baskı 1997, İstanbul, s.100

¹³² <http://en.wikipedia.org/wiki/totalitarianism>.

Bu yaklaşımdan da anlaşılacağı üzere; totaliter rejimler, muhalif anlayışların meşru yöntemlerle kendini ifade imkanları sınırlandırıldığı için, şiddet yöntemine başvurmayı zorunlu kılan bir durum oluşturmaktadır. Halen gayri-demokratik bir hüviyete sahip olan İslam dünyası, kendi içerisinde tiran rejimlerine karşı isyan girişimlerini beslemektedir.¹³³

Ortadoğu ülkelerinde terörün yaygın oluşu da bu hususla ilişkilendirilmektedir. “Ortadoğu bölgesinde elit yönetimlerin demokratik unsurlardan uzak otoriter, totaliter ya da diğer demokrasi dışı yönetim tarzları aşırı grupların politik alanı doldurmasına neden olmaktadır.”¹³⁴

Totaliter rejimin soğuk savaş dönemi temsilcisi olarak görülen SSCB, kültürel ve siyasal çeşitlilik ve farklılıkları aynı potada eritirken, ‘homo sovieticus’ adı verilen insan tipini doğurmuştur. Bu açıdan bakıldığında; baskıcı rejim, kabul edilmiş insan tipini oluştururken aslında sınıf benzeri elitlerin avantajlı konumunu muhafaza etme işlevi görmektedir. Bazen rejimlerin çökmesi ve değişmesi totaliter rejimin ortadan kalkacağı anlamına gelmemektedir.

Nitekim Gorbaçov döneminde SSCB’nin yaşadığı dönüşüm, Sovyet tipi insanın daha açık ve farklı biçimlerde tezahür edeceğine dahil eleştirileri bertaraf edememiştir.¹³⁵ Aksine; totaliter rejimler, zora dayalı toplumsal süreçleri tetikledikleri için, rejimin değişimine sebep olacak yeni sosyal olgu, şiddet’e duyarlı yapısı gereği, kendi etkinliği içinde totalitarizmi farklı bir tarzda da olsa devam ettirecektir. Devrimler tarihi incelendiğinde; şiddet yöntemi ile iktidarı ele geçirmiş hiçbir yönetim öncekinden daha demokratik bir ortamın oluşmasını temin edememiştir.

Antropologların değerlendirmesine göre karmaşık toplumlarda şiddet daha yoğun görülmektedir.¹³⁶ Şiddet ile toplumsal yapı arasında kurulan bu ilişki, terör ile totaliter rejim arasında da gelişen dolaylı bağlantıya ışık tutmaktadır.

Toplum içerisindeki güç odağının aşiret, mezhep gibi tek taraf lehine geliştiği durumlarda (genellikle askeri darbeler sonrasında sürdürülen Suriye’deki Esat, Irak’taki

¹³³ www.unc.edu/depts/diplomat/archives_roll/2002_07-09/radu_futile/radu_futile.html.

¹³⁴ www.akdeniz.edu.tr/iibf/yeni/genel/dergi/Sayi08/10Kona.pdf.

¹³⁵ G. Marshall, 1999, s.762.

¹³⁶ K. Emiroğlu, S. Aydın, **Antropoloji Sözcüğü**, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2003, s.767

Saddam Hüseyin rejimi gibi monarşik idarelerde olduğu gibi) gücün korunması ve gücün devamı paradoksal bir ilişkiyi doğurabilmektedir.¹³⁷

Benzeri örneklerde de görüldüğü gibi siyasal tıkanıklık güç dengesinin anormal derecede (tek taraflı) bozulduğu durumlarda hem siyasal suçun alanı genişlemekte hem de siyasal şiddetin bir türü olarak terör ortaya çıkabilmektedir.¹³⁸

Baskıcı iktidar, birey ve toplum rızasını sağlamak için fiziksel güçten yararlanmakta ve emre uyucu bağlı tutmaktadır.¹³⁹ Bu durum karşıtlar ve hoşnutsuzlar açısından siyasi suçta gidici bir mahiyet teşkil etmektedir. Siyasal suç, tarifsel olarak, komplo girişimlerini, siyasi yöneticiler ya da kutsal otoriteye meydan okuma eylemlerini ifade etmektedir ve bu durumun muhtemel bir sonucu olarak siyasal suçlulara adi suçlulardan çok daha dehşet verici cezalar çekmişlerdir. Ve batı hukukunda devlete karşı işlenen suçlar adıyla ayrı bir bölüm oluşturmuştur. Ve geleneksel suç adaleti sisteminin içerisinde tartışmalı bir yer edinmiştir.

20. yüzyılın sonlarına gelindiğinde siyasal suçlu terörist olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak bu durumda bile siyasal suç eleştiri konusu olmaktan uzak kalamamış ve devlete karşı işlenen suçların baş mağduru devlet, insan hakları savunucuları ve bazı kriminologlar tarafından suç oluşturacak bir biçimde güç tekeli elinde tutmakla sorgulanmışlardır. Bu konudaki iddia gerçek teröristin ancak devlet olabileceği yönündeki aşırı iddialara kadar varabilmiştir. Bu bakış açısına göre; sistematik bir tahakküm ve yönetim tarzı olarak terörü yerleştirme kapasitesine, sadece devlet bir bütün olarak sahip olabilmektedir.¹⁴⁰

Günümüz siyasal bilimcilerinden Von Der Mehten, şiddet eylemlerine katılımın nedenlerini araştırırken, 6 tür şiddet eyleminden bahsetmektedir:

Bunlardan birincisi; ülke kültüründen kaynaklanan şiddet eylemleridir. Kültürde saklı bu şiddet potansiyeli ırksal, etnik, dinsel, bölgesel, çeşitlilik içinde çıkar çatışmalarının yüzyıllar boyu süre geldiği gibi, ortamda içe dönüklük, yabancı düşmanlığı, sevgi ve nefret duyguları bilişimi olarak ortaya çıkan gerginlikleri ve çeşitli şiddet eylemlerini simgeler. İkinci grup şiddet ise; devrimci ve karşı devrimci şiddet eylemlerini ayırt etmektedir. Bunların dışındakiler ise; askeri darbelerin yol açtığı şiddet eylemleridir. Öğrencilerin şiddet eylemleri, ayrılıkçı şiddet eylemleri, seçim dönemindeki şiddet eylemleri olarak nitelendirilmektedir. Günümüzde belli bir siyasal iktidarı korumaya veya onu devirmeye yönelik türler arasında hemen göze çarpan çeşitli farklılıklara rağmen, şiddet

¹³⁷ Van Dam, N., 2000, s.128.

¹³⁸ www.sosyalhizmetuzmani.com/insanhaklariacisindanteror.doc

¹³⁹ G. Marshall, 1999, s. 622

¹⁴⁰ İbid, s. 666.

eylemlerinin gerek gelişmiş endüstri toplumlarında, gerekse de az gelişmiş ülkelerde belli bir ivme kazandığı dikkat çekmektedir.¹⁴¹

Şiddet ve terörün devletle, özellikle baskıcı rejimlerle sıkı bağlantısı, terörün yönünü ve hedeflerini incelerken akademisyenlerin, ‘devlet terörü’ ve ‘devlete karşı terör’ şeklinde bir ayrımına girmesine neden olmuştur. Devlete karşı terör; ‘siyasal sistemi yıkmayı amaçlayan terör’, ‘ayrılıkçı akımlar’, ‘öç alma amaçlı terör’ gibi alt başlıklara ayrılabilirken, devlet terörü Nazi Almanya’sı, Şah Dönemi İran’ı, günümüzün Şili, Brezilya ve Uruguay devletleri için söz konusu edilmektedir¹⁴².

4. OLUMSUZ YAŞAM KOŞULLARI

Kent, insanlık tarihinde insanların yerleşimi ile ilgili olan ve hayat tarzlarını tespit etmede yardımcı olan bir kavramdır. İnsanlar, ilk devirlerde göçebe bir hayat tarzı ile avcılık ve toplayıcılıkla hayatlarını idame ettiren bir safha yaşamışlardır. Daha sonra insanoğlunun yaşamış olduğu ilk ciddi olay gerçekleşmiş, insanlar toprağa yerleşerek köy hayatına başlamış ve kendi yiyeceklerini kendileri yetiştirmişlerdir. Böylece tabiat istismarının yerini insanların kendi üretimleri almıştır. Nüfusun artması ve değişik iş kollarının ortaya çıkması, idari yapılanma ve bunların beraberinde getirdiği sosyal değişimler, köy-şehir farklılıklarının temelini teşkil etmiştir.¹⁴³

Sosyal bilimlerde kullanılan diğer bir çok kavramda olduğu gibi, şehir hususunda da tam ve herkesçe kabul edilen ve şehrin bütün yönlerini ihtiva eden bir tarif yapılmış değildir. Bununla birlikte, şehrin değişik yönleri baz alınarak tariflerinin yapıldığı görülmektedir. Maunier, şehri, morfolojik, fonksiyonel ve karma bir esasa dayanmalarına bağlı olarak tasnif etmiştir. Morfolojik esaslı tariflerde, şehrin toprağı ve nüfusunun çokluğu bakımından kütlesi, etraflarının kale ve surlarla çevrilmiş olması ve demografik özellikleri esas alınmıştır. Ancak kütlenin çevreye göre değişmesi, surların ve kalenin her şehirde bulunmaması, demografik özelliklerin ise ayırt edici bariz bir vasıf olmaması açısından sosyolojik bir muhtevaya sahip olmadığı vurgulanmıştır.¹⁴⁴

¹⁴¹ R. Keleş ve A. Ünsal, ‘Kent ve Siyasal Şiddet’, **Cogito 3 Aylık Düşünce Dergisi**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul Sayı 6-7 Kış-Bahar, 1996, s.92

¹⁴² İbid, s.92

¹⁴³ Hüsnüye Canbay Tatar, **Nuh’un Gemisindekiler**, İstanbul, 1999, s. 79

¹⁴⁴ Ayda Yörükkan, **Şehir Sosyolojisinin Teorik Temelleri**, Ankara, 1968, s.15-16.

Bir başka yaklaşımda ise; şehir, heterojen, mesleki örgütlenmelerin ön plana çıktığı, sosyal baskı mekanizmalarının sınırlandığı, fertlerin "biz" duygusunun hakim olduğu cemaat hayatından, "ben" duygusuna sahip olduğu cemiyet hayatına geçtiği ve bu tarz içerisinde sosyal ilişkilerin yer aldığı cemiyetler olarak görülmektedir. Böylece şehir "birbirine benzemeyen yaşam biçimlerine sahip insanların, aynı yerleşim alanında diğer yaşam biçimlerini kabullenerek yaşayabildiği mekânlardır"¹⁴⁵ şeklinde tarif edilmektedir. Bu suretle, şehrin, nüfus bakımından olduğu gibi, hayat tarzları itibariyle de heterojen olabileceği vurgulanmaktadır. Ayrıca insanların bu farklılığı kabul ederek, aynı mekânlarda yaşadıklarına dikkat çekilerek, şehirde farklı anlayışların bulunacağı belirtilmektedir.

Sanayileşmeyle birlikte şehir ciddi bir değişim yaşayarak, hem nitelik hem de nicelik olarak bir takım farklılıklar yaşamış, bunlardan en mühimi, organik enerjinin yerine mekanik enerjinin kullanılması olmuştur. Yaşanan bu değişimle şehirler, ticaret, özellikle de sanayi merkezi olmasıyla birlikte, ciddi boyutlarda sosyal hareketliliğe sahne olmuştur. İnsanlar, iş bulmak amacıyla şehirlere akın etmişler, bu durum birçok problemi de beraberinde getirmiştir. Ancak sanayileşmiş ülkeler bu problemleri, şehre göçenleri sanayide massedebilecek iş imkânları olduğu için daha rahat atlatabilmişlerdir. Ancak sanayisini tam teşekkül ettirememiş ülkelerde, bu göçler ciddi problemlerin kaynağı olmuş, her yeni göç bu problemlere yeni boyutlar ilave ederek, bunları âdeta çözümsüz hale getirmiştir.

Köyden gelenler, sanayide massedilmeyip, üretime dönük olmayan değişik işlerde ve hizmet sektöründe çalışmaktadır.¹⁴⁶ Böylece üretimin yeterince sağlanamadığı, zanaata ve hizmete dayalı işsizliğin ve gizli işsizliğin yaşandığı görülmektedir. Bu durum köylerle şehirler arasındaki farklılığa ilaveten, şehirde yaşayanlar arasında da ciddi farklı özelliklerin yaşanmasına yol açmaktadır. Bu açıdan gecekondulaşmayı, sadece mekân olarak değil, hayat tarzı olarak da bir farklılığı ortaya çıkarmaktadır.

Köyde münasebetler daha samimi, yüz yüze, uzun süreli bir nitelik arz etmektedir. Şehirde ise münasebetler daha çok olmasına rağmen kısa süreli, gayri şahsi ve resmi,

¹⁴⁵ Ercan Tatlıdil, 'Kent Kültürü ve Boş Zamanları Değerlendirmesi', **Dünya'da ve Türkiye'de Güncel Sosyolojik Gelişmeler**, 1. Ulusal Sosyoloji Kongresi, C.1 Ankara, 1994, s.385.

¹⁴⁶ Mübeccel Kıray, 'Kültür Bütün Bir Yaşam Tarzıdır', **Nokta Dergisi**, Yıl:10 Sayı:33, 10 Ağustos 1992, s.35.

standartlaşmış bir özellik gösterir. Ayrıca bu tarz münasebetler, ikincil bir karaktere sahip olduğu için insanları ekseriyetle tatmin etmekten uzaktır.¹⁴⁷

Yardımlaşma ve dayanışmanın yerini menfaate dayalı münasebetler aldığı için, yeni göçenler bu duruma intibakta zorluk çekerek yabancılık hissetmektedir. Bu duygu zamanla aşamadığı takdirde mevcut normlara uymama, değerleri kabul etmeme gibi hallerle karşılaşmakta ve neticede ‘anomi’ yaşanmaktadır. N. Abadan Unat'a göre sözkonusu durum bağımsız bir şahsiyete kavuşmuş, tek başına karar verme gücüne ulaşmış modern insanla, aile ve cemaate bağlı, ferdiyeti gelişmemiş, yeni göç eden insan arasındaki farktan kaynaklanmaktadır.¹⁴⁸

Aynı şekilde sanayileşme ve şehirleşmenin yarattığı hızlı sosyal değişimler olduğu gibi, sanayileşmenin eşlik etmediği şehirleşme, anomiyaratıcı tesirlere sahiptir. Sosyal kontrol vasıtalarının tesirini kaybetmesi ile cemiyetin değerleri dikkate alınmadan, gayelerine en uygun vasıtalarla ulaşılmaya çalışılır. Bu suretle bir nevi fertçiliğin ortaya çıkarak, sosyal çözülmenin yaşandığı belirtilmektedir. Böylece şehirle iktisadî bütünleşme sağlayamamış insanlar, şehre gelerek şehirlileşmemiş, sadece kırsal hayatın şehre gelmesi şeklinde cereyan etmiştir. Kendine has kural ve değer hükümlerine sahip olarak şehirle bütünleşme tesis edilmeden yaşamaktadırlar. Buradan hareketle sözkonusu gelişmeler, şehirde küçük adacıklar şeklinde yaşanan hayat tarzlarının varlığının iddia edilmesine yol açmıştır.¹⁴⁹

Ancak; şehre göç edenler tek başlarına göç etmedikleri gibi ya önceden kurulan veya kendilerinin kurdukları gecekondu cemaatlerine katılmaktadırlar. Bu durum bazılarınca şehirlerin kırışması şeklinde anlaşılabilir, şehir hayatına intibak etmede bir nevi geçiş süreci veya staj dönemi olması itibariyle anomiy ve sosyal çözümleri önlemektedir.¹⁵⁰ Böylece aile, gecekondu ya da değişik ideoloji veya inanç cemaatleri, fertlerin yalnızlık hissine kapılmasına, yabancılık çekmesine, anomiy yaşamasına engel olmaktadır. Bu uyum süreci, fertlerin şehirleşmelerini temin etmede, şehirle bütünleşebilmeleri için zaman ve imkân sunmaktadır.

¹⁴⁷ Nephân Saran, 'Göç ve Kentleşme', **Sosyal Antropoloji ve Etnoloji Dergisi**, Sayı:4, 1986, s.163-164.

¹⁴⁸ N.Abadan Unat, Türk Sosyal Bilimler Derneği Sunuş Konuşması, Kentsel Bütünleşme Bildirisi, s.18

¹⁴⁹ İbid, s.18.

¹⁵⁰ Sulhi Dönmezer, 'Hızlı Şehirleşme İle Suç ve Ceza Adalet Sistemi İlişkileri', **Hızlı Şehirleşmenin Yarattığı Ekonomik ve Sosyal Sorunlar**, İstanbul, 1986, s.69

Esas itibariyle sosyal bir olay olan terörizm, şüphesiz ki çok boyutlu, çok yönlü ve karmaşık bir sorunlar yumağıdır. Terörü sosyal bir olay olarak ele alırken, toplumun değer yargılarını, alışkanlıklarını, gelenek ve göreneklerini inceleyerek gözden geçirmek gerekmektedir.

Bu bağlamda, sosyal değerlerdeki hızlı değişimler, toplumda artan sapmalara ve uyuşmazlıklara sebep olabilmektedir. Bu değişim döneminde yaşanan sıkıntı, buhran ve kaoslar, hem teröristleri ve şiddet yanlılarını beslemekte, hem de onların toplumu etkilemelerine neden olmaktadır.

Türkiye, 1923-1950 yılları arasında durgun bir sosyal yapıya sahipti. Ancak; 1950'lerden itibaren siyasi rejim değişikliği sonucunda, hızlı bir zirai makineleşmeye sahne olmuş, bu da geniş çapta köylerden büyük şehir merkezlerine nüfus akımına yol açmıştır. Aynı zamanda, Liberal kapitalist sisteme dayalı çarpık sanayileşme hareketlerinin bir sonucu olarak, gecekondulaşma denilen bir takım yan kültür alanları oluşmaya başlamıştır.¹⁵¹

Gecekonduların ilk kullanıcıları, köyden gelip de fabrikada çalışan işçilerdi. İlk gecekondular, piyasada satılmak için değil, tamamen konut ve barınma ihtiyacını gidermek amacıyla taşıyordu. 1949'da İstanbul'da 5 bin civarında gecekondular bulunuyordu. 1963-1964 yıllarında Türkiye'nin en büyük dört şehir merkezi ile hızlı bir gelişim içerisinde olan dokuz sanayileşme ve şehirleşme merkezleri olmak üzere, toplam on üç büyük şehirde yapılan sayımlara göre, 1 milyon 800 bin kişi, en basit sağlık koşullarından yoksun, mülkiyeti başkasına ait arazide kaçak olarak inşa edilmiş gecekondularda yaşıyordu. Bu 1 milyon 800 bin kişinin çok büyük bir çoğunluğu, 1 milyon 590 bin kişi, Türkiye'nin dört büyük şehir merkezinde bulunmaktaydı.¹⁵²

Bilindiği gibi, insanlar kendilerine kucak açan, değer veren ve onlara bir kimlik veren sosyal yapılara ihtiyaç duyarlar. Bu dinsel bir grup, siyasal bir parti ya da bir terör örgütü olabilir. Varoşlarda yaşayan insanlarımız, ait oldukları grubun en ateşli savunucusu, sahiplenicisi olurlar. Çünkü; kendilerini her yerde ezilmiş, horlanmış, yok sayılmış ve dışlanmış hisseden bireyler, bu tip oluşumlar içinde insan yerine konmanın ve 'birey'

¹⁵¹ Orhan Türkdoğan, *Sosyal Şiddet ve Türkiye Gerçeği*, Ankara, 1985, s.122.

¹⁵² Stephane Yerasimos, *Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye*, İstanbul, 1994, s.394.

olarak özümsemenin cazibesine kapılırlar. Bu yüzden daha çok duygusal ve daha az kontrollüdürler.¹⁵³ Bu nedenle; gecekondularda yaşayan insanların içine düştükleri boşluk, terör örgütlerinin istismarına açık bir vasat oluşturmaktadır.

Bu çerçevede 1950'li yıllardan itibaren ülkemizde yaşanan ekonomik ve toplumsal değişimlerin, siyasal şiddet potansiyelini geliştirdiği söylenebilir. Yurdumuzdaki nüfus patlamasının, artan işsiz sayısının, gecekondulaşmanın, giderek ağırlaşan geçim koşullarının, yüksek öğrenim kurumlarına giremeyen kitlelerin büyük bir ölçüde terör örgütlerinin yürüttükleri propagandalara malzeme oluşturduğu söylenebilir.¹⁵⁴

¹⁵³ Anonim, 'Gecekondular ve Emekçi Sektör Gerçeği', **Teoride Doğrultu**, Kasım-Aralık 2001, s.44..

¹⁵⁴ R. Keleş ve A. Ünsal, 1996, s.101.

5. MARKSİST-LENİNİST İDEOLOJİLERİN ETKİSİ

Müslümanlar geçtiğimiz yüzyıl farklı ideolojilerin etkisine maruz kalmışlardır. Sömürge dönemi, müslümanlara bazı batılı değerleri takdim etmişse de, gerçek bir kapitalist ya da liberal demokratik yönetim tecrübesi yaratmamıştır. Liberalizm sınırlı kalmış, kapitalizm ise temelde sömürgeci devletin menfaatine işlemiştir. Daha önemlisi bu ideolojiler hiçbir zaman nüfusun bağımsız ve bilinçli bir tercihi olmadığı gibi, asla yaygın bir şekilde de içselleştirilememiştir.¹⁵⁵

Soğuk savaş döneminde ise; komünizm, Üçüncü Dünya'ya “kapitalizmin bir alternatifi” olarak sunulmuştur. Uluslararası ilişkilerde SSCB'nin ağırlığı nedeniyle komünizm veya sosyalizm, bilhassa ekonomik sorunlar itibariyle Üçüncü Dünya'ya makul bir alternatif olarak görünmüşse de, bilindiği gibi başarılı olamamış ve SSCB'nin yıkılması ile hemen her yerde cazibesini kaybetmiştir.

Birinci Dünya Savaşı sonrasında, Laik Türkiye Devleti hariç tüm Müslüman ülkeler Avrupa'nın denetimi altına girmiş ve ancak İkinci Dünya savaşı sonrasında, egemen-ulus devlet olabilmişlerdir. Bu nedenle, bu ülkelerde belli başlı protest ve radikal reform hareketleri, batılı demokratik, sosyalist ve marksist bakış açılarıyla biçimlenmiştir.¹⁵⁶

Bu süreç; 20'inci yüzyılın ikinci yarısından itibaren, sömürgeciliğe karşı bir dinamik üzerinde, sosyalizmin devrimci fikirlerinden ve tecrübelerinden istifade ile gelişti, ancak SSCB'nin yıkılmasıyla oluşan ideolojik boşluğu, geleneksel arkaplana dayalı olarak dinsel argümanlarla doldurma yoluna gitti ve ‘devrimci bir İslam radikalizmi’ kimliğine büründü.

Bu gelişmeler neticesinde, 20. yüzyılın başlarında ‘Müslüman Kardeşler’ ve ‘Cemaat-İslami’ gibi hareketlerin ortaya çıkmasına sebep olan şartlar oluştu. Rejime yönelik muhalefeti temsil eden bu siyasal hareketler, ilk planda laik bakış açıları ve programlar içeriyordu.¹⁵⁷

¹⁵⁵ Graham E. Fuller, Siyasal İslamın Geleceği, Timaş, 2004, s 55-56)

¹⁵⁶ L. Esposito-John O. Voll, İslamiyet ve Demokrasi, Sarmal, 1998, s.10

¹⁵⁷ İbid, s.10

Ancak; 1970’li yıllardan itibaren İslam’ın siyasetteki rolü önemli ölçüde değişmeye başladı. Ulusal mücadeleler döneminin umut ve özlemleri, yerini siyasal istikrarsızlıklara ve önemli ekonomik sorunlara bırakınca, Müslüman dünyada birçok kişi, egemen ideolojilerin verimliliğini ve geçerliliğini sorgulamaya başladı. Ve insan doğası gereği zor zamanlarda dine yönelimin bir yansıması olarak, rejim karşıtı söylemlerini, bariz şekilde dini temele dayandırma eğilimleri baş gösterdi.

İslam coğrafyasındaki ülkelerde; İslami hareketlerin siyasetteki eğilimleri, devlet rejimi ve iktidar politikalarıyla bağlantılı olarak (3) şekilde ortaya çıkmıştır.

Bunlar;

- 1-İslami hareketlerin siyasal devrim yoluyla iktidara getirildiği ülkeler (İran-Sudan örnekleri)
- 2-İslami hareketlerin siyasal sistemin aktif ve katılımcı parçası olduğu ülkeler (Pakistan-Malezya, bunlara sonradan Mısır ve Cezayir’in katıldığı söylenebilir)
- 3-İslami hareketlerin yasadışı kabul edildikleri ve bastırılmaya çalışıldığı ülkeler (Suriye-Fas)

Dünyanın kapitalist ve demokratik Batı Bloku ile komünist ve Marsist-Leninist Doğu Bloku arasında bir mücadele dengesine oturduğu 20. yüzyılın ikinci yarısında, dini motifli terör örgütleri hızlı bir gelişim göstermişlerdir. Bu evrede, ellerindeki nükleer silahların caydırıcı etkisiyle karşılıklı savaşa giremeyen iki blok, sıcak savaşı farklı platformlara taşımışlardır. Soğuk savaşın sığa dönüştüğü bu etkin ve belki de tek alan terör örgütlerinin kullanılması veya ara tampon bölgelerde (Vietnam, Afganistan) verilen mücadeleler olmuştur.

Soğuk savaş döneminde Ortadoğu coğrafyasında yaşanan dengesiz ekonomik gelişmeler, İsrail’in kurulması ve diğer bir dizi sosyal gelişmeler, bu bölgede öncelikle Cemal Abdunasır döneminde milliyetçi, onun akabinde sosyalist eksenli terör örgütlerinin hızla yaygınlaşmasına ve 1980’lerden sonra da dini fanatizmin gelişmesine yol açmıştır. Ortadoğu coğrafyasında, bir türlü giderilemeyen istikrarsızlığa paralel, rejim karşıtı terör faaliyetleri değişmeyen bir unsur olarak her dönemde varlığını devam ettirmiş, ancak dönemsel dinamikleri bağlı olarak değişen ideolojik argümanlar olmuştur.¹⁵⁸

¹⁵⁸ S. Laçiner ve diğerleri, 2004, s. 211

5.1.Marksist İdeoloji ile El Kaide İdeolojisinin Benzerlikleri.

Sedat Laçiner'e göre; El Kaide terör örgütünün ideolojisindeki unsurlardan sadece birisi İslamcılıktır. Laden ideolojisinin nihai amacı; bilinen anlamda bir İslam toplumu oluşturmak olmadığı gibi, siyasi hedeflere ulaşmada, İslami tecrübelerden ziyade, Marksist-Leninist örgütlerde örneğine rastlanan türden yöntemler benimsenmektedir. El Kaide militanlarının eğitimleri, intihar saldırıları öncesinde yeminleri vs. İslami renklerden arındırılırsa, rahatlıkla herhangi bir sol örgütün eylemi olarak adlandırılabilir.

El Kaide ideolojisinin temellerinden birini 'Batı Karşıtlığı'dır ve eylem aşamasında dincilikten daha çok Marksizm'e ve milliyetçiliğe öykünür. Batı Karşıtlığının nedenlerini de, Batı'nın kapitalist perspektifle Filistin, Afganistan, Çeçenistan, Azerbaycan, Bosna Hersek vb. coğrafyalarda uyguladığı siyasetinde ve Müslüman ülkelerdeki anti-demokratik iktidarları petrol karşılığı verdiği desteklemesinde görmek mümkündür.¹⁵⁹

¹⁵⁹ Sedat Laçiner, www.usakgundem.com./makale.php?id=9

BEŞİNCİ BÖLÜM

EL KAİDE ÖRNEĞİ

1. KAVRAM OLARAK ‘EL KAİDE’

Arapça bir kelime olan “Kaide”, sözlük anlamı itibariyle; temel, kamp, üs anlamlarına geldiği gibi düstur, kural, ilke, akide, formül, yöntem anlamlarına da gelmektedir.¹⁶⁰ Ayrıca; Afganistan’da Sovyetlere karşı savaşan mücahitlerin, sıkça ama genel bir anlamda ‘bağlı oldukları üssü’ de bu sözcükle ifade ettikleri bilinmektedir.¹⁶¹

El Kaide’nin ideologlarından Abdullah Azzam, 1987’de ‘El Kaide’ tabirini bir örgüt olarak değil, bir amaç veya taktiği anlatmak için kullanmıştır;

Her ilkenin, kendisini ileriye taşıyacak, ağır görevler üstlenip büyük fedakârlıklara katlanacak bir muhafıza gereksinimi vardır. Dünyevi ya da ilahi bir tek ideoloji yoktur ki, zafere ulaşmak için sahip olduklarının hepsinden vazgeçecek bir muhafıza gereksinim duymasın. O, bu sarp, sonu gelmez, zorlu yolda bayrağı en önde taşır, ta ki gerçek hayatta amacına ulaşana dek. Allah onun bunu başarmasını ve kendini göstermesini buyurmuştur. Bu muhafız, beklenen, özlenen toplumun güçlü temelini (el kaide el sulbah) oluşturur.¹⁶²

El Kaide tabiri, bilinen anlamda bir terör örgütünü anlatmak için ilk kez FBI’ın 1998’de Afrika’daki ABD Büyükelçiliklerini hedef alan çifte bombalamalarla ilgili başlattığı soruşturmada kullanılmıştır. Saldırıların hemen akabinde, ABD Başkanı Bill Clinton misilleme niteliğindeki füze saldırısının hedefini "Usama bin Laden'e bağlı ya da onun desteklediği köktenci gruplar ağı" olarak tanımlamıştır. Clinton'ın El Kaide'den değil de “Bin Laden’in Ağı”ndan bahsetmesi dikkat çekicidir.¹⁶³

Bu açıdan bilindiği anlamıyla El Kaide’yi Usame Bin Laden ile birlikte değerlendirmek gerektiğinden, öncelikle Usame Bin Laden’in hayatı ve örgütçü kimliğine bir göz atmakta yarar vardır.

¹⁶⁰ M.S. Swetnam, Y.Alexander, **Bir Terörist Ağının Profili Usame Bin Laden**, Güncel Yayıncılık, 2001, İst., s.17.

¹⁶¹ J.Burke, **El Kaide Terörün Gölgesi**, Everest Yayıncılık, İstanbul, 2004, s.10

¹⁶² İbid, s.11.

¹⁶³ İbid, s.14.

2. USAME BİN LADEN ve HAYATI

Tam adı Usame Bin Muhammed Bin Awwad Bin Laden'dir. Londra'daki İslam Basın Merkezi tarafından yayınlanan bir rapora göre; 1957 yılında doğmuştur. Ancak Time Derigisinin bazı yazılarında 1956 ve 1958 doğumulu olarak da geçmektedir.¹⁶⁴ İnterpol kayıtlarına göre ise 10 Mart 1957 doğumludur.¹⁶⁵

Usame, Yemen asıllı Muhammed Bin Laden'in 51 veya 54 çocuğundan 17'ncisi olarak doğmuştur.¹⁶⁶ 1968 yılında ölen Muhammed b. Laden'in, 23 karısı ve 50'nin üzerinde çocuğunun bulunduğu belirtilmektedir.¹⁶⁷ Usame'nin annesinin ise Suudi kökenli olduğu ifade edilmektedir.¹⁶⁸

Muhammed Bin Laden'in; Suudi Arabistan'a 1930'lu yıllarda Yemen'den geldiği, Suudi Krallığından aldığı ihalelerle büyük bir müteahhit olarak süratle zenginleştiği ve ailesini ülkenin varlıklı ailelerinden birisi haline getirdiği, dünya çapında çeşitli ülkelere yayılan Bin Laden Group Şirketlerinin de sahibi olduğu bilinmektedir.¹⁶⁹ 1968 yılında geçirdiği bir uçak kazası sonucu ölen Muhammed Bin Laden'in servetinin 11 milyar dolara ulaşmış olduğu belirtilmektedir.¹⁷⁰

Usame Bin Laden'in 17 yaşında iken evlendiği, ilk eşinin ise Suriye'li (Şam) olduğu da ileri sürülmektedir. Ancak ailesine ilişkin başkaca ayrıntılı bilgi bulunmamaktadır. Usame bin Laden, ilk ve orta öğrenimini Cidde'de yapmış, yüksek öğrenimini ise yine Cidde'deki Kral Abdu'l Aziz Üniversitesi'nde tamamlamıştır.¹⁷¹ Laden'in bu üniversitede mühendislik eğitimi aldığı¹⁷² ve 1979 yılında mezun olduğu¹⁷³ bilinmektedir.

¹⁶⁴ S. Gündüz ve diğerleri, **Afganistan Taliban ve Laden**, Birey Yayıncılık, 1998, İstanbul, s.36.

¹⁶⁵ J.C.Brisard, G.Dasquie, **Yasaklanmış Gerçek Bin Laden**, Anka Yayınları, 2002, İstanbul, s.119

¹⁶⁶ S. Gündüz ve diğerleri, 1998, s.123.

¹⁶⁷ J.C.Brisard, G.Dasquie, 2002, s.119

¹⁶⁸ S. Gündüz ve diğerleri, 1998, s.123.

¹⁶⁹ J.C.Brisard, G.Dasquie, 2002, s.116.

¹⁷⁰ E. Demirel, **Taliban, El Kaide, Laden ve Paylaşılmayan Ülke Afganistan**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2002, s.93

¹⁷¹ S. Gündüz ve diğerleri, 1998, s.124

¹⁷² G. Kepel, **Cihat**, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 2000, s.360.

¹⁷³ E. Demirel, 2002, s.93.

2.1. Fikri Hayatı

Laden'in düşüncelerinin şekillenmesinde, üniversite yıllarında tanıdığı Muhammed Kutup (Seyyid Kutup'un kardeşi) ve Filistin Müslüman Kardeşler Örgütü üyesi olan ve Afgan Cihadının önemli isimlerinden Abdullah Azzam gibi şahısların etkili olduğu belirtilmektedir.¹⁷⁴

Geri planda kendine özgü bir Vehhabilik anlayışına sahip olduğu, Suudi Arabistan'da yaygın olan Vehhabiliği gerçek Vehhabilik olarak görmediği, S.Arabistan'ın krallık sistemine, dini ve siyasi uygulamalarına eleştiriler getirdiği vurgulanmaktadır. Nitekim; Laden tarafından 1996 ve 1998 yıllarında yayınlanan bildirimlere göz atıldığında, özellikle Arap yarımadasına ve bilhassa Suudi Arabistan'a ilişkin hususların ön planda olduğu görülmektedir.¹⁷⁵

Laden'in, "Arap ülkelerine ait sınırların Batı tarafından çizilerek Arapların bölündüğü, Arap ve İslam birliğinin sağlandığı takdirde eskiden olduğu gibi yüzlerce yıl barış içerisinde yaşanabileceği" şeklinde görüşlerinin bulunduğu,¹⁷⁶ ayrıca sohbetlerinde sık sık, on ikinci yüzyılda Haçlıları yenmek için Ortadoğu'daki İslami grupları birleştiren Selahaddin Eyyub'den bahsettiği ifade edilmektedir.¹⁷⁷

Kısaca; Laden'in dini anlayışını, Müslüman Kardeşler'in doktrini ve Suudi tarzındaki selefilik-vehhabilik inancının şekillendirdiğini söylemek mümkündür.

Ayrıca; örgütsel propagandalarda "emrindeki en alt kademedeki şahıslarla oturup kalkan, onların yediklerini yiyip giydiklerini giyen mütevazi bir kişiliğe' sahip oluşundan bahsedilse de, Ahmet Zeydan, Laden'i kendisini beğenmiş bir kişilik olarak tanımlamaktadır.¹⁷⁸

Bin Laden'in üniversiteden mezun olduğu 1979 yılında, İslam dünyası birkaç önemli gelişmeye sahne olmuştur. İsrail ve Mısır arasında barış anlaşması imzalanmış, İran'da İslam

¹⁷⁴ E. Demirel, 2002, s.93

¹⁷⁵ G. Kepel, 2000, s.360

¹⁷⁶ Akşam Gazetesi, 24.10.2002

¹⁷⁷ J.Burke, 2004, s.74

¹⁷⁸ Akşam Gazetesi'nin 24.10.2002 tarihli sayısı.

Devrimi gerçekleştirilmiştir. Sovyetler Afganistan'a girmiş ve radikal vehhabi görüşlere sahip bir grup Mekke'deki büyük camii işgal etmiştir. Bu olayların her birinin Bin Laden gibi insanlar üzerinde çok önemli etkileri olmuştur. 'İran Devrimi' rejimlere karşı yürütülecek mücadelede esin kaynağı oluştururken, Sovyetler'in Afganistan'ı işgali ise ateist Batı'nın yakın bir tehlike olduğuna dikkat çekiyordu. Ayrıca; Kasım 1980'de Kabe'yi işgal eden Cuhayman ibn Said el Uteyba ve 400 radikal taraftarına göre, Kraliyet Ailesi İslam'ın doğru yolundan sapmıştı. Cuhayman, Suudi halkına dinden çıkmış yöneticilerini ve onların Batılı destekçilerini devirme, bir "adalet ve eşitlik" yönetimi kurma çağrısında bulundu.¹⁷⁹ Bu tespitlerde bulunan J. Burke, aynı kitabında Bin Laden'in de isyancıların iman gücünden çok etkilendiğini vurgulamaktadır.¹⁸⁰

Cuhayman'ın Mekke'ye saldırısıyla ve İran devrimiyle sarsılan Suudi yönetimi, kendi konumuna yönelik iki açık tehdit algılamıştı. Tehditlerden birisi içerden, onları dinden çıkmış yöneticiler olarak gören İslamcı aşırılık yanlılarından geliyordu. İkinci tehdidin kaynağı ise dışarıdaydı. Tahran'daki olaylar, İslam'ın azınlıkta kalan Şii kolunu, İslam dünyası için modern Müslüman eylemciliğin en radikal, en heyecan verici örneği haline getirmişti. Riyad, İslam'ı hep siyasi statükoyu korumak için kullanmıştı. İran'ın yeni yöneticileri ise; dini, zorba kralların hâkimiyetini sona erdirebilecek, eşitlikçi düzeni kurabilecek devrimci bir ideoloji olarak sunuyordu. Dünyanın dört bir köşesindeki sünni müslümanlar da, Şiiiler kadar Tahran'daki devrimi kutluyordu. Şiiilerin giderek artan etkisi, Suudilerin çıkarlarına zarar verebilirdi. El Suud hanedanı, petrole dayalı zenginliklerini Afgan cihadına dökerek ve Suudi tarzı İslam anlayışının yayılmasına katkıda bulunmak için kitlesel bir seferberliği finanse ederek, bir yandan Şii dalgasını geri çevirmeyi, bir yandan da hem yurtiçinde hem de yurtdışında İslami açıdan itibarını güçlendirmeyi umuyordu. Sonuç; İslami pratiklerin dışa dönük bütün ayrıntılarına neredeyse takıntılı bir vurgu yapan, Kur'an'ı kelimesi kelimesine alan, bırakın başka dinleri, islami ibadetin başka bütün biçimlerine köklü bir düşmanlık besleyen Vehhabi, Selefi, geleneksel ya da bazı akademisyenlerin nitelemesiyle 'katı İslam'ın ihraç edilmesi oldu. Suudilerin seferberliği, Kuveyt, BAE ve başka Körfez ülkelerinin hükümetlerinin katkıları ve özel bağışlarla güçlendi. Bu seferberliğin, Afgan savaşının gidişatı ve modern İslamcı radikallik üzerinde çok büyük etkileri olacaktı.¹⁸¹

¹⁷⁹ J.Burke, 2004, s.70-71.

¹⁸⁰ İbid, s.72.

¹⁸¹ İbid, s.76.

2.2. Afgan Cihadına Katılması

Laden, S. Arabistan'da yüksek öğrenimini tamamladıktan sonra, 1979 yılında Afgan-Rus savaşına katılmak üzere Pakistan/Peşaver'e gitmiştir.¹⁸² Burada Mücahit liderlerle tanışmış, Pakistan'lı güvenlik birimleri ve askeri yetkilileri ile de önemli dostluklar kurmuştur. Ahmed Raşid, Laden'in Pakistan'a gidişiyle ilgili olarak şunları ifade etmektedir;

Pakistan İstibarat Servisi (ISI), en başından beri, Suudi Kraliyet Ailesi'nin cihadın yakın destekçisi olduğunu göstermek için, Suudi İstihbaratının başı Prens Türki Bin Faysal'dan, Suudi biriminin başında bir Kraliyet Prensi'nin olmasını istemiştir. İlk zamanlar itibariyle savaşmaya yalnızca yoksul Suudiler, öğrenciler, taksi şoförleri ve bedevi göçerler gelmiş, Afgan dağlarında hiçbir haşmetli Suudi Prens'in canını tehlikeye atmaya gönüllü olduğu görülmemiştir. Kraliyet ailesinden olmasa bile Bin Laden, kraliyet ailesine çok yakındı ve Suudi gönüllülere liderlik edecek kadar da zengindi. Çok geçmeden Bin Laden, Prens Türki ve General Gül ortak bir davanın peşine düşmüş sıkı dost ve müttefikler haline geldiler.¹⁸³

Afganistan'daki konumu kalıcı olduğu anlaşılan Laden, 1982 yılında Sovyetlere karşı savaşan Araplar'ın liderliğini ve finansmanını üstlenmiştir. Çatışmaların ilk zamanlarında ön saflarda savaşmış, 1980'lerin ortalarında ise Afganistan'ın engebeli ve sert arazisinde mücahitlerin sığınabilmeleri amacıyla; yollar, patikalar yapmak ve büyük mağaralar açabilmek için ağır makine ve diğer malzemeleri buraya götürmüştür.¹⁸⁴

Laden, 1980 yılı ortalarında, eski hocası Abdullah Azzam'la işbirliği içinde, Pakistan/Peşaver'de **Mekteb ül-Hidamat-MAK** (veya Hizmet Bürosu) isimli oluşumun kurulma çalışmalarında yer almıştır.¹⁸⁵ MAK, aralarında ABD, Mısır, Suudi Arabistan ve Pakistan da bulunan yaklaşık (50) ülkedeki temsilcilikleriyle Afganistan'da savaşmak üzere gönüllüleri toplayarak Afganistan'a gönderme işlevi görmüştür. Bunun yanında Beyt-ul Ensar adlı örgütün kurulması da aynı zamana denk gelir ve bu oluşum da MAK ile paralel bir faaliyet içerisine girer. MAK, enformasyon, yardımların toplanması ve müslümanların özellikle de Arapların canla-malla cihada teşvik edilmesi görevlerini yerine getirirken; Beytul-Ensar, cihada gelenleri karşılayarak, askeri eğitim kamplarına ve akabinde cephelere götürülmesi görevlerini üstlenmiştir.¹⁸⁶

¹⁸² J.C.Brisard, G.Dasquie, 2002, s.203.

¹⁸³ A. Raşid, **Taliban, İslamiyet, Petrol ve Orta Asya'da Yeni Büyük Oyun**, Everest ve Mozaik Yayınları, İstanbul, 2001, s.215

¹⁸⁴ İbid, s.216.

¹⁸⁵ E. Demirel, 2002, s.94

¹⁸⁶ S. Gündüz ve diğerleri, 1998, s.125-126

El Kaide örgütünün ortaya çıkışına zemin hazırlayan ve ‘cihad bölgeleri’ olarak anılan yerlerdeki faaliyetleri ilk organize eden MAK’ın desteklenmesinde, Laden Ailesinin maddi malvarlığının yanı sıra Körfez Bölgesinin varlıklı ailelerinden toplanan bağışların da etkili oluşu,¹⁸⁷ Vehhabiliğin yayılması gayretlerinin bir sonucu olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.¹⁸⁸

2.3. El Kaide’nin Ortaya Çıkışı

El Kaide’nin ilk kuruluşunu ya da kuruluşunun temellerini A. Raşid’in şu ifadelerinde bulmak mümkündür.

1982 ile 1992 yılları arasında, Ortadoğu, Kuzey ve Doğu Afrika, Orta Asya ve Uzakdoğu’daki 43 Müslüman ülkeden yaklaşık 35 bin radikal Müslüman törenlerle Afgan mücahitlerine katılmıştır. Sayıları 100 bini aşan Müslüman radikaller, Ziya-ül Hak’ın askeri yönetiminin Pakistan’da ve Afgan sınırı yakınında kurduğu yüzlerce yeni medresede eğitim almış ve cihada katılmıştır. Bu radikaller kamplarda ilk kez birbirleriyle karşılaşmışlar, birlikte eğitim görmüşler, çalışmışlar ve savaşmışlardır. Çeşitli ülkelerden gelen bu insanlar, diğer ülkelerdeki İslami hareketler hakkında ilk kez bir şeyler duymuşlar ve kendi aralarında gelecekte çok işlerine yarayacak olan ideolojik ve taktik bağlantılar kurmuşlardır. Bu kamplar bir nevi gelecekteki İslam radikalizmin okulları haline gelmiştir.¹⁸⁹

Bir örgütsel yapı olarak ortaya çıktığı andan itibaren El Kaide’nin liderliğini yürüten Laden’in, Afganistan’da müstakil kamplar kurmaya başlaması 1986 yılına rastlar. “Zenginliği ve cömertliği, davranışlarındaki sadeliği ve cesaretiyle ün salan” Laden, 1988’e doğru, kamplarından geçen her ‘cihatçı’nın ve diğer gönüllülerin haklarındaki tüm bilgileri içeren bir liste hazırlayarak veri bankası oluşturur. Bazılarına göre, El Kaide’nin temeli işte bu veri tabanına dayanmaktadır.¹⁹⁰ Veri bankasının oluşturulması ilk olarak, Afganistan’a gelip giden veya şehit düşen Arap mücahitlerin ailelerine bilgi verme, akıbetleri hakkında bilgi sahibi olma düşüncesinden kaynaklanmıştır. Zamanla kamplar, askeri eğitimler gibi detaylarda işlenerek daha sistemli hale gelmesi, örgütsel bir nüvenin oluşumuna zemin hazırlamıştır.

¹⁸⁷ E. Demirel, 2002, s.92.

¹⁸⁸ A. Raşid, 2001, s.217.

¹⁸⁹ İbid, s.216

¹⁹⁰ G. Kepel, 2000, s.358.

1989'da, Azzam'ın öldürülmesinin ardından, O'nun örgütünün başına geçen Laden, El Kaide'yi, Arap Mücahitleri ve ailelerinin geniş tabanlı bir ittifak oluşturmalarına hizmet edecek merkezi bir askeri üs (El Kaide) olarak kurmuştur.¹⁹¹

Bazı kaynaklara göre ise; Laden, henüz bilinmeyen bazı nedenlerden ötürü 1988 yılında Azzam'la olan ilişkisini kesmiştir. Laden'in ayrılma nedeninin, kendisine ait bir örgüt kurma isteğinden kaynaklanmış olabileceği de değerlendirilmektedir.¹⁹² Azzam'la yollarını ayırdıktan sonra, Laden, Muhammed Atef ve Ebu Ubeyde El Banshiri isimli şahısların öncülüğünde en fazla on kişiden oluşan küçük bir grup tarafından, Afganistan savaşı sonrasında İslami gruplar arasında yaşanan bölünmeleri aşma, Müslümanları baskıya karşı savunacak "uluslararası bir ordu" yaratma gibi amaçlarla, 1988 yılında El Kaide kurulmuştur.¹⁹³ Ancak Laden etrafında kümeleşen bu grubun, 1990'ların başında El Kaide olarak anılıp anılmadığı hususunda çelişkili bilgiler bulunmaktadır. 1989'da Azzam'ın halen aydınlatılmayan bombalı bir suikast sonucu öldürülmesi neticesinde, MAK'ın bütün elemanları ve varlığı El Kaide'ye dahil olmuştur.

Abdullah Azzam'ın oğlu Huzeýfe Azzam babasının öldürülmesini ABD ve İsrail'in bir oyunu olarak gördüğünü, El Mecelle dergisine verdiği röportajda şöyle dile getirmektedir;

Arap ve İslam ülkelerinin güvenlik makamlarının çoğu bana dediler ki, Abdullah Azzam'a suikast düzenlenmesi, yanlış çıkarımlarla gençleri şiddet eylemlerine yönlendirenlerin yararına dengeyi bozdu. Bu nedenle İsrail, ABD'nin ve Pakistanlı satılmışların işbirliği ile Abdullah Azzam'ın içinde olmayacağı yeni bir dönemin kapısını açmak için bu eylemi düzenledi. Babam eğer yaşasaydı bugün meydana gelen terörist eylemlere hiçbir zaman destek vermezdi. Bırakın günahsız Müslümanları öldürmeyi, ehli zimme'nin de -ister Yahudi, ister Hristiyan olsun- suçsuz yere öldürülmesini İslami öğretilere göre haram kabul ederdi.¹⁹⁴

Babasının ölümünden çok sonra 2005 yılında yayınlanan bu röportaj, El Kaide ve Usame bin Laden ile ilgili olarak gündeme gelen spekülasyonları doğrular niteliktedir. Terörün bir yöntem olarak kullanıldığı soğuk savaş dönemi senaryolarını hatırlatan bu iddialar, Laden'in çok etkili bir güce ulaşmış olmasına karşın, İslam Dünyasında halen kayda değer bir meşruluğa kavuşamadığını göstermesi bakımından da önemlidir.

¹⁹¹ A. Raşid, 2001, s.217

¹⁹² J.Burke, 2004, s.6.

¹⁹³ İbid, s.6.

¹⁹⁴ Kırmızıçizgi Dergisi, Kasım 2005, Ankara, s.23

Laden ve El Kaide, bir anlamda çağdaş İslamcı radikalizmde yeni bir aşamayı temsil etmektedir. Geçmişte, Ayetullah Humeyni ve benzer bazı islami liderler, islami devrim çağrısında bulundularsa da aşırılık yanlısı hareketlerin çoğunun odağı ve etkisi yerel ya da bölgesel düzeyde kalmıştır. Ancak; Laden ve El Kaide, dünya genelinde uluslararası cihadı temsil eder boyutta bir etkinlik kazanmıştır.

3. EL KAİDE

El Kaide terör örgütü, yukarıda verilen bilgilerden de anlaşılacağı üzere, 1980'li yıllardan sonra, dünya genelinden cihad bölgeleri olarak adlandırılan Afganistan, Çeçenistan, Bosna-Hersek, Keşmir, Ogadin, Somali'ye (daha sonra bunlara Irak da eklenecektir), giden şahısların, 1988 yılından itibaren, Usame bin Laden'in öncülüğünde sistemli bir yapı altında, kendi ülkelerinde de faaliyetlerini devam ettirmeleri sonucu ortaya çıkmış bir oluşumdur.

İlk planda dünyanın farklı bölgelerinden gelen insanların bir sistem dahilinde faaliyetlerine devamlılık kazandırılması, cihada yeni eleman kazanımına yönelik propaganda amaçlı olarak kurgulanmıştır.

Ancak; zamanla örgütsel yapının güçlenmesi ve Laden'in yeni hedefler belirleyerek, tüm Müslüman toplumların bir çatı altında toplanabileceği düşüncesine kapılması, bu şahısların buldukları ülkelerde de ABD ve İsrail hedeflerine yönelik terör eylemlerinde bulunmaları sonuncu doğurmuştur. Böylelikle tüm Müslümanları bir araya toplayabilecek ortak ve uzun süreli bir hedef belirlenmiştir.

Bu arada; bir örgüt olarak ele alındığında, El Kaide bilinen örgüt normlarının dışında bir karakter taşıdığı görülmektedir. Bu konuda J. Burke şunlara değinmektedir;

El Kaide'yi bütünlüklü, sıkı dokunmuş, 'her yerle bağlantılı' olan, tanımlı bir ideolojiye ve personele sahip, ilk olarak 1980'lerin sonlarında ortaya çıkmış bir örgüt olarak görmek, onun gerçek doğasının yanı sıra, o dönemdeki ve bugünkü radikal İslamcılığın doğasını da yanlış anlamak olur. Giderek yaygınlaşan kanaatlerin aksine El Kaide birleşik, bütünlüklü yapıya sahip bir örgüt değildir. Bu nedenle 'lideri ve adamlarını öldür sorun da çözülsün' yaklaşımı semptomun tedavisi için yararlı olabilir, ancak hastalığı asla iyileştirmez.¹⁹⁵

¹⁹⁵ J.Burke, 2004, s.6.

Nitekim; 11 Eylül sonrasında bir çok üst düzey sorumlusunun yakalanmış ya da öldürülmüş olmasına karşın, El Kaide'nin daha da yaygınlaşarak varlığını devam ettiriyor olması J. Burke'nin tespitlerini doğrular niteliktedir.

3.1. El Kaide'nin Amacı

El Kaide örgütünün ilk plandaki amacı; öncelikle dünyadaki tüm Müslümanların katılımı ile silahlı mücadele yöntemini kullanarak, şer'i hükümlere dayalı İslam direnişini harekete geçirmek ve Müslümanların yaşadığı tüm coğrafyadan batılı güçleri ya da onların işbirlikçilerini bertaraf etmektedir. Nihai olarak ise; kendisine yakın aşırı İslâmcı gruplarla işbirliği yaparak, batılı güçleri İslam ülkelerinden özellikle de Suudi Arabistan topraklarından çıkarttıktan sonra, İslam coğrafyasındaki sınırları kaldırarak, 'Panislamizm' doğrultusunda, dünya çapında merkezi bir 'İslam Devleti' kurmayı amaçlamaktadır.¹⁹⁶

3.2. Abdullah Azzam ve El Kaide'ye Etkisi

Abdullah Azzam, İslam'ın eski dönem zaferlerinin özlemi içerisinde, kaybedilen topraklarda yeniden hakimiyet kurulması amacıyla küresel cihad ideolojisini savunmakta ve 'Cihat Emiri' ya da 'Küresel Cihadın Babası' olarak da anılmaktadır. 'Cihad Kervanı' isimli kitapta kendisi ile ilgili şu bilgiler verilmektedir:

Abdullah Azzam, 1941'de Filistin'in Cenin kasabası yakınlarındaki Seyletül köyünde doğmuş ve Suriye/Şam'da yüksek öğrenimini tamamlayarak, Dimaşk Üniversitesi Şeriat Fakültesinden 1966 yılında mezun olmuştur. 1967 yılında Filistin'in Batı Yakası ve Mescid-i Aksa'nın İsrail tarafından işgal edilmesinden sonra 1969'da İhvan-ı Müslimin (Müslüman Kardeşler) teşkilatına katılmıştır. 1969'da Usul-i Fıkıh konusunda master diploması almış, akabinde Amman'da Şeriat Fakültesinde okutman olarak görev yapmıştır. 1973 yılında Kahire Üniversitesinde Usul-i Fıkıh dalında doktorasını tamamlamış, 1973-1980 yılları arasında ise Ürdün Üniversitesi Şeriat Fakültesinde öğretim üyeliği yapmıştır.

1981 yılında Suudi Arabistan Cidde'de bulunan Melik Abdülaziz Üniversitesinde öğretim görevlisi olarak çalışmış, aynı yıl Pakistan'ın İslamabad şehrinde bulunan Uluslararası İslam Üniversitesinde görev almak için yaptığı müracaatı kabul edilmiştir. 1984'de Abdülaziz Üniversitesinden ayrılarak Afgan mücahitleri için Mekteb ül-Hadimat'ı (MAK) kurmuş ve 1989 yılında bombalı bir suikast sonucu öldürülmüştür.¹⁹⁷

¹⁹⁶ Ş. Aslan ve Devrim Tosunoğlu, **Dehşet Senaryosu İstanbul'daki İntihar Saldırılarının İç Yüzü**, Güncel Yayıncılık, İstanbul, 2004, s 248.

¹⁹⁷ A. Azzam, **Cihad Kervanı**, (Çeviren:Ziya Eryılmaz),Vural Yayıncılık, İstanbul, 1997, s.7

El Kaide'nin örgütsel liderliğinde Usame bin Laden'in ismi ön planda ise de, örgütün teorisi mutlak surette Azzam'a dayanmaktadır. Taktik uygulamalar Laden'in öncülüğünde şekillenmiş olmakla birlikte, militanların hareket noktalarını oluşturan vizyon ve dini öğretiler hep Azzam'ın eserlerinden esin alır. Azzam'ın, El Kaide terörü için araladığı dinsel meşruiyet alanına işaret etmek için yalnızca aşağıdaki birkaç alıntıya bakmak yeterlidir:

Savaşa iştirak etmedikleri müddetçe, güçsüz olduklarından dolayı ne kadınların ne çocukların ne de ruhbanların kastı olarak öldürülmelerine gerek vardır. Ancak, müşriklere karışılarsa öldürülürler, çünkü onları müşrik savaşçıların arasında tek tek ayırt etmek mümkün değildir, bundan dolayı zayıfları vurmak kast edilmeksizin müşriklere ateş açılır.¹⁹⁸

Müşriklere ya da müşriklerin dışındaki kafirlere faydası dokunan herkes –yaşlı da olsa, rahip de olsa veya savaşa katılmaya muktedir olmasa da öldürülür.¹⁹⁹

Hristiyan ve Yahudilerle tokalaşmak caiz değildir... Bir Amerikalının yüzüne gülümseyerek bakmak caiz değildir.²⁰⁰

Yeryüzünde ilahlık taslayan tağutlara sadece zürriyetlerinin öldürülmesi, ağaçların kesilmesi, binaların yıkılmasıyla ulaşabilmek mümkünse bunda beis yoktur, çünkü bu, bizim için hedef olmayan ve istenmeyen bir şeye zorunlu bırakılmamızdır.²⁰¹

Kem küm etmeden çok açık ve net konuşacağım. bizler Müslümanlara karşı çok yumuşak ve zelil, Allah'ın düşmanlarına karşı birer teröristiz.²⁰²

Bizim, Müslümanları savaşa çağırmanın ve onları bu yolda teşvik etmemizin pek çok sebepleri vardır. bunların en başta gelenleri ise şunlardır:

- 1-Kafirlerin Müslümanlara hakim olmalarını engellemek.
- 2-Dava yolunda hakiki erlerin azlığı.
- 3-Cehennem ateşinden korunmak.
- 4-Bir farzı eda etmek ve Rabbani bir çağrıya icabet etmek.
- 5-Selef-i Salihine tabi olmak.
- 6-İslami yaşantıyı ortaya koyan temel bir kaideyi sürekli ayakta tutmak.
- 7-Yeryüzündeki mazlumları korumak.
- 8-Şahadeti arzuladığımız için.

(Savaşı kastederek) 'küçük cihattan büyük cihada (nefisle cihada) dönüyoruz' diye söylenen söze gelince; bunu hadis diye söylerler. Oysa bu söz batıl ve uydurulmuştur. Hadis değildir. Aslı yoktur. Bu söz cihad konusunda gelmiş olan ayet ve hadislere de muhaliftir.²⁰³

¹⁹⁸ A. Azzam, **Cihad Ahkamı**, (Çev: Mustafa Özel – Yücel Şimşek), Vural Yayıncılık, 1997, s 15.

¹⁹⁹ İbid, s. 30.

²⁰⁰ Abdullah Azzam, **Tevbe Suresinin Gölgesinde Cihat Dersleri**, 2.Cilt, Buruç Yayınları, 1996, s.484

²⁰¹ A. Azzam, **Cihad Ahkamı**, 1997, s 9.

²⁰² İbid, s. 12

²⁰³ İbid, s. 45-46

3.3. Selefilik-Vehhabilik ve İbni Teymiye Etkisi

El Kaide'nin fikri arka plandaki bir başka kaynak da Selefilik ya da Vehhabilik düşüncesi ve bu düşüncenin kurucusu olan İbn-i Teymiye'dir. Laden'in ileride ayrıntılı olarak değinilecek olan 1996 yılında yayınladığı ABD'ye karşı savaş ilan ettiği bildirisinde, Kur'an ve Peygamberden başka, atıfta bulunduğu tek mezhep imamı İbn-i Teymiye'dir ve bildirinin beş yerinde onun sözlerine yer verilmektedir. Bu paralelde, Selefilik-Vehhabilik konusuna değinilecektir.

Selef kelime manası itibariyle eskiler-öncekiler-ilkler manasına gelmektedir. Hicri 4. asırda ortaya çıkan bu anlayış; akaid (inanç) ile ilgili meselelerde Kur'an ve Sünnette yer alan hususların benzetme ve yoruma başvurmadan olduğu gibi kabul edilmesini savunur.²⁰⁴ Bununla birlikte tüm görüşlerinin, selef akidesini dirilten ve bunun dışındaki görüşlerle mücadele eden İmam Ahmed bin Hanbel'e dayandığını iddia edilmiştir. Ancak bu iddia Hanbeli metodolojistlerince tartışma konusu yapılmıştır.²⁰⁵

Ehli sünnet çizgisinin Maturudilik ve Eşarilik anlayışları oluşmadan önce takip ettikleri inanç ve uygulamalar genel anlamıyla Selefilik olarak nitelendirilmekteydi, ancak bu mezheplerinin ortaya çıkışıyla birlikte Selefilik anlayışı zamanla etkinliğini yitirmiştir.²⁰⁶

Selefilğin tarihte ikinci kez ortaya çıkışını sağlayan 1263-1328 arasında yaşayan İbn-i Teymiye olmuştur. Teymiye; Selefi görüşlere yenilerini de ekleyerek sistemleştirmiştir. Daha sonra tekrar ortaya çıkışı ise; 1703-1787 arasında yaşayan Muhammed Bin Abdülvehhab'ın fikirleri doğrultusunda olmuştur. Bugünkü "*Vehhabiler*", bu akideyi günümüze kadar sürdürmüşlerdir.

Bu noktada Vehhabilik için; Muhammed B. Abdülvehhab tarafından, Selefilik üzerine bina edilen ancak onun daha da katı-aşırı bir şekilde uygulamaya konulmuş şekli olduğu söylenebilir.²⁰⁷ Ayrıca, tarihte ele geçirdikleri yerlerdeki türbeleri yıkıp harap eden

²⁰⁴ http://www.kurannesli.org/forum2/forum_posts.asp?TID=161&get=last

²⁰⁵ E. Demirel, **Ölüm Arabaları**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2004, İstanbul, s 44.

²⁰⁶ M. Faraç, **El Kaide Turka**, Günizi Yayıncılık, İstanbul, 2004, s. 102.

²⁰⁷ E. Demirel, 2004, s 45.

Vehhabiler'e, bazı Avrupalı yazarlarca "mabed yıkıcıları" ya da "Mezhepsizler" ismi de verilmiştir.²⁰⁸

Selefilğin ortaya çıkması ve gelişmesi; İslam tarihinde, Moğol istilası, Haçlı Seferleri, 19. yy sonlarında Müslüman ülkelerin Batılı ülkelere sömürgeleştirilmeye çalışılması gibi büyük krizlerden sonra olmuştur. Bu dönemlerde sorunların; dini anlayışının bozulmasından ve dine aykırı uygulamaların yayılmasından kaynaklandığı iddia edilerek, İslam'ın temel kaynakları olan Kur'an ile Sünnet'e dönülmesi ve Hz. Peygamber döneminin esas alınması savunulmuştur.

Kısaca; dönem itibariyle masum sayılabilecek (İslam inancının aslına dönülmesi peygamber dönemindeki uygulamaların esas alınması v.b.) selefi düşünce yapısı; Teymiye ve Abdulvahab'la birlikte katılaştırılmış ve adeta günümüz terör örgütlerine referans kaynağı haline getirilmiştir.²⁰⁹

İbn-i Teymiye'nin, Tatar'larla savaşmaktan çekinen Müslümanları cihada teşvik etmek amacını taşıyan konjonktürel bir yorumla; namaz kılıp oruçta tutsalar bile, şeriat dışında bir kanunla idare edilmeyi yani dönemin gayrı-müslim yönetimlerini kabul edenlerin öldürülmeleri gerektiği²¹⁰ şeklindeki fetvaları, radikal dini kesimlerce terörizmi meşrulaştırmak için bu gün bile kullanılmaktadır.

Laden'in fikri yapısının şekillenmesinde İbn-i Teymiye'nin etkisi büyüktür. Birçok açıklamasında sık sık İbn-i Teymiye'ye atıfta bulunur. 1996 yılında yayınladığı ve El Kaide'nin manifestosu sayılan bildiride; ABD'nin hedef alınması konusunda da din dayanağını İbn-i Teymiyeden alır;

İmandan sonra Amerikalı düşmanı kutsal topraktan atmaktan daha önemli bir görev yoktur. Hiçbir öncelik, imandan başka, bunun önüne koyulamaz. **İbn-i Teymiye** şöyle dedi: 'Dini ve imanı savunmak için savaşmak ortak bir görevdir. İmandan sonra hayatı ve dini bozan düşmanla savaşmaktan başka görev yoktur. Bu görevden daha öncelikli başka bir durum yoktur ve düşmana en iyi imkanlarla karşı konulmalıdır'...Bu şartlar altında birincil düşman olan kafirleri ülkeden atmak ilk görevdir, imandan sonra bundan daha önemli bir görev yoktur.²¹¹

²⁰⁸ E. Demirel, 2004, s. 51.

²⁰⁹ M. Faraç, **El Kaide Turka**, Günizi Yayıncılık, 2004, İstanbul, s. 103.

²¹⁰ A. Azzam, 1996. s.199.

²¹¹ M.S. Swetnam ve Y.Alexander, 2001, s.107

Selefiler şekli koşullara sonuna kadar sarılarak İslam'ı oldukça sınırlı bir düşünceyle ele almışlardır. Bunun bir sonucu olarak; kabir inşası ve ziyareti, peygamberlerin şefaatine inanma, tasavvufu kabul etme, mezheplere biat, Ehli Beyti sevmek (gibi dini inançla bağlantılı) konularda ve namaz kılmayı kafir ilan etme, kafir ilan ettikleri şahısların mallarını ve canlarını helal sayma, Allah'ın hükümleri ile hükmedilmediğini düşündükleri ülkeleri (Türkiye'de dahil) Dar-ul Harp olarak görme, sigara içmek gibi günah kabul ettikleri iradi ihlalleri küfür sayma gibi oldukça katı bir çerçeve oluşturmuşlardır.²¹² Şunu da belirtmek gerekir ki bu kadar katı ve daraltılmış bir alana uygun hareket etmekte kendileri de zorluk çekmiş olacaklardır.

3.4. 1990 Irak Körfez Savaşı (Laden'in Kırılma Noktası)

1989 yılında Pakistan'dan ayrılarak Suudi Arabistan'a geri dönen Laden, 1990'da Saddam Hüseyin'in Kuveyt'i işgal etmesi üzerine, birkaç Afgan savaşı gazisi ve bazı Afganlı komutanlar ile birlikte Suudi hanedanına giderek, S.Arabistan'ı korumak için bir ordu kurulması önerisinde bulunmuştur.²¹³ Ancak; teklifi kabul edilmediği gibi, Suudi yönetiminin ülkeyi savunmak amacıyla ABD kuvvetlerini çağırması, Laden'in büyük tepkisini çekmiştir.²¹⁴

Kur'an-ı Kerim'de yasaklanmasına rağmen²¹⁵ İslam'ın Kutsal topraklarına Müslüman olmayan yabancı güçlerin konumlanmaları ve Körfez Savaşı'nın ardından sürekli olarak yayılmaları, Laden'in ifadelerine göre, hayatını tümüyle değiştirmiş ve Suudi hükümetinin dış politikaları üzerinden batılı güçlere yönelik yeni bir çatışma sürecine sokmuştur.²¹⁶

1996 yılında, ABD'ye savaş ilan ettiği bildirisinde, Laden, eylemsel faaliyetin miladına şu şekilde değinir;

Peygamber'in (SAV), ölümünden beri maruz kaldığı saldırıların en büyüğü ve sonuncusu olan saldırı, İslamiyet'in evi, vahiylerin mekânı, gönderilen mesajların kaynağı, Kâbe'nin bulunduğu yer olan ve Amerikalı Haçlıların orduları tarafından, bütün Müslümanların Kiblesi olarak tanımlanan iki kutsal mekânın işgal edilmesiydi.²¹⁷

²¹² E. Demirel, 2004, s 51.

²¹³ Ş. Aslan ve Devrim Tosunoğlu, **Dehşet Senaryosu İstanbul'daki İntihar Saldırıların İç Yüzü**, Güncel Yayıncılık, İstanbul, 2004, s 243.

²¹⁴ "Kafirleri Arap Yarımadasından Kovun" şeklinde klişeleşen bir slogan El Kaide ve sempatanları tarafından sıkça kullanılmaktadır.

²¹⁵ Kuran-ı Kerim, Tevbe Suresi 28.ayet.

²¹⁶ John L. Esposito, 2003, s. 78.

²¹⁷ M.S. Swetnam ve Y.Alexander, 2001, s.17

3.5. Laden'in Sudan Yılları ve Diğer Radikal Gruplarla Bağlantılarını Geliştirmesi

Sudan/Hartum'da 1989'da iktidara gelen yeni İslami rejim, İslami Cihad ve Laden'i aramış, onları 1990'da ülkeye davet etmiştir. Suudi Devletiyle arası açılan Laden, 1991 yılında Sudan'a gitmiştir.²¹⁸ Mısır Yönetimi ile arası olmayan Sudan Hükümeti, Mısır'daki militan gruplara destek vermektedir. Bu, Laden ve başka radikallerin, İslami hareket içinde tümüyle kendi etkinliklerinden bağımsız gelişmelerden nasıl yararlandığını gösteren güzel bir örnektir.²¹⁹ Laden burada önce birkaç riskli işe el atmış, daha sonra varlıklı NIF (İslamcı Milli Cephe) üyeleriyle hızla iş bağlantıları kurarak rejimin sivil gelişim projelerini yüklenmiştir.²²⁰

Laden, Sudan'da, Suudi karşıtı anlayışları geliştirmek amacıyla diğer radikallerden yararlanmış ve elindeki kaynakları, ileride kendisini ön plana çıkaracak olan, 'cihatçı' genç adamları desteklemek için kullanmıştır. Aslında aynı dönemde Laden ve İslami Cihad himayesinde çok sayıda militanın eğitim gördüğüne ilişkin bilgiler de bulunmaktadır. Laden, bunlardan Cezayirli GIA, Lübnanlı Hizbullah, Filistinli Hamas, Eritreli, Etiyopyalı ve Afrikalı başka muhalif radikal gruplarla birlikte 1990'ların başında Sudan'dadır.²²¹

Bu dönemde Laden, şimdilerde tanınan terör ağının ilk örneklerini vermiş ve Eritre'deki Cemaat-i Cihad Örgütüne ve Ürdün'deki Ebu Ali grubuna maddi yardımda bulunarak, Yemen'in kuzeyindeki gruplara silah ulaştırılması, Çeçenistan'a savaşçıların gönderilmesi, Somali'li yerel kabilelerin eğitilmesi teklifinde bulunmaları için Afgan savaş gazilerini kullanmıştır.²²²

1995'in sonuna gelindiğinde Laden'in çalışma merkezini değiştirmesi gerekmiştir. Çünkü El Turabi, Sudan'ı İslamcı radikalliğin merkezi haline getirmenin yanlış bir hesap olduğunu düşünmeye başlamışken Mısır Devlet Başkanı Hüsnü Mübarek'e 1995 yılında Etiyopya'da düzenlenen suikast girişimine destek verdiği gerekçesiyle BM'in (S. Arabistan ve ABD'nin baskısı ile) Sudan'a yaptırım uygulanması kararı alınmıştır.²²³

²¹⁸ J.C.Brisard, G.Dasquie, 2002, s.212.

²¹⁹ J.Burke, 2004, s.171.

²²⁰ J.C.Brisard, G.Dasquie, 2002, s.203

²²¹ J.Burke, 2004, s.174.

²²² İbid, s.174.

²²³ J.C.Brisard, G.Dasquie, 2002, s.205.

1996 yılı Mayıs ayında Laden Sudan'dan ayrılır ve Afganistan'a geçerek buraya yerleşir.²²⁴ Diğer taraftan Laden'in Sudan'dan çıkarılmasına ilişkin daha derin sorunlar olduğu da iddia edilmektedir.

Turabi'nın İslamcılık anlayışı ile Laden, Zevahiri ve yakın çevrelerinin geliştirdiği cihatçı-selefi İslam anlayışı birbirinden çok farklıdır. El Turabi'ye göre; öncelikli olan; İslam toplumunun yaratılabilmesi için siyasi iktidarı kazanmak ve elde tutabilmektir. Laden'in varlığı ise bu projeyi tehlikeye sokmaktadır.²²⁵

3.6 Küresel Cihad İlanı (1996'da Yayınlanan Bildiri)

Laden'in 1996 sonrasındaki Afganistan yaşamı, El Kaide'nin örgütlü bir yapıya dönüşmesi açısından hayati bir sürece tekabül etmektedir. Nitekim Laden, 23 Ağustos 1996 tarihinde; "Usame Bin Laden'den - Afganistan'daki Hindikuş dağlarından, dünyadaki ve özellikle de Arap Yarımadası'ndaki Müslüman Kardeşleri'ne Bir Mesaj" başlıklı uzun bir bildiri-fetva yayınlanmıştır.²²⁶ Bu bildiri; Laden'in ABD'ye karşı başlattığı terör savaşını tüm dünya kamuoyuna ilanı niteliğindedir.

Laden, bildiride İslam tarihinin ilk dönemlerine, Kur'an'a ve hadislere atıfta bulunarak, günümüzdeki bazı şikâyetleri dile getirir. Arabistan'da İslam öncesinde kabileler arasındaki çatışmalara, 1993'te Somali'nin durumuna, 1983'te Amerikan birliklerini hedef alan intihar saldırılarına ve 624'teki Bedir Savaşı'na atıfta bulunur. Diğer taraftan da aslında dini motiflerle süslenmiş bu başlangıç bildirisinde birçoklarının beklemeyeceği bir hamleyle kendi memleketinin 'doğru' yoldan sapmasının 'adaletsizlik' olduğunu söyleyerek, 'sivillere, orduya, güvenlik güçlerine, hükümet yetkililerine, öğrencilere ve yüz binlerce işsiz mezuna' atıfta bulunur.

Laden, (sorumlu bir politikacı edasıyla) memurların az maaş almasını, borçlu olmasını, riyalin devalüasyonunu, başta su işleri ve sosyal hizmetlerin berbat durumu'nu, hükümetin büyük tüccarlara ve taşeronlara ödeme yapmamasını da bu 'adaletsizliğin' sonuçları arasında sayar ve Suudi Hükümetinin barışçı protestoya kulak tıkadığını söyler ve bu sorunlar yumağı karşısında tek seçeneğin şiddet olduğunu ilan eder. Bu içerikteki bir bildiride, sağlık hizmetine

²²⁴ J.C.Brisard ve G.Dasquie, 2002, s.205

²²⁵ J.Burke, 2004, s.184.

²²⁶ İbid, s.190.

ilişkin şikâyetler ve dile getirilen başka sorunlarla zulüm ya da baskı suçlamalarının karışması son derece kendiliğindedir.

Tam olarak okunduğunda bildiri; Suudi yönetimi karşısında muhalefet arzusundan kaynaklanan ve kötü yönetim nedeniyle oluşan toplumsal adaletsizliklere dini terminolojiyi kullanarak (cevap yetiştiren) tam anlamıyla bir siyasal bildiridir.²²⁷

Hatta İbni Teymiyye ve Kutup'un izinden giden Laden, 'putperest' bir yasal düzen güttükleri ve Şeriatı uygulamadıkları için, Suudi hanedanının artık Müslüman olarak değerlendirilemeyeceğini, bu yüzden de kendilerine karşı konulması gereken ikiyüzlüler ve kâfirler olduğunu söyler. Batı'nın ve Yahudilerin İslam dünyasının zafiyet, bölünmüşlük ve yoksulluk içinde tutmak istediğini ve haçlı seferlerinin hiç bitmediği belirten Laden, İbn Teymiyye ve Abdullah Azzam'dan farklı olarak, bu bildirisinde, direnişin, kolektif bir görev olmayıp, her Müslüman'ın bireysel vazifesi olduğuna vurgu yapar.²²⁸

Tüm bunların yanında Laden aslında İslam dünyasında Batı'nın sömürücü politikaları ve Batı karşısında tarihsel eziklikten kaynaklanan köklü ve yaygın hoşnutsuzluğun radikal İslamcılarını kendi bayrağı altında toplanması olarak tanıyacağını görmüştür. İlimli siyasi İslamcılarının yerel çıkarlara takılıp kalmaları, Laden'e yerel çıkarlarla çatışmayan ve uluslar üstü bir nitelik taşıyan bir söylem alanı açmıştır. Bu uluslararasılaştırma gelecek yıllarda daha fazla fark edilecektir.²²⁹

ABD'ye savaş ilanına müteakip, El Kaide bağlantılı gruplar tarafından 1996 yılı Kasım ayında, Suudi Arabistan'ın Riyad ve Khobar şehirlerindeki Amerikan tesislerine yönelik, ardından Somali ve Yemen'deki Amerikan hedeflerine yönelik saldırılarda bulunmuş²³⁰ ve 1997 yılı Şubat ayında yayınladığı açıklama ile de tüm Amerikan askerlerini hedef göstermiştir.²³¹

1997 yılı Şubat ayında ABD Yönetimi Taliban'a "*Laden'in teslim edilmesine karşılık sözkonusu rejimi tanıması ve uluslararası kuruluşlardaki temsil haklarının korunmasına*"

²²⁷ J.Burke, 2004, s.191.

²²⁸ İbid, s.191.

²²⁹ İbid, s.191.

²³⁰ E. Demirel, 2002, s.95-96

²³¹ J.C.Brisard ve G.Dasquie, 2002, s.213

yönelik anlaşma teklifi yapmış, ancak öneri reddedilmiştir. Bu gelişme üzerine, Celalabad'da, aralarında; 19 Mart 1997 tarihinde bir polis karakolunun imhası, (50)'den fazla insanın ölmesi ve yaklaşık (150) kişinin de yaralanmasıyla sonuçlanan eylemin de bulunduğu, Laden'in öldürülmesine yönelik en az (iki) büyük suikast girişimi gerçekleştirilmiştir. Laden, sözkonusu suikast girişimlerinin ardından kişisel güvenliğini göz önünde bulundurarak, Celalabad'dan, Taliban ve lideri Molla Muhammed Ömer'in kalesi konumunda olan Kandahar'a taşınmıştır.

3.7. 1998 Afganistan'da Yayınlanan İkinci Bildiri

Usame Bin Laden, ABD ve müttefiklerine karşı eylemlere hız kazandırmak amacıyla 23 Şubat 1998 tarihinde, “Yahudilere ve Haçlı İttifakı'na' (Haçlılara) Karşı Cihad için Uluslararası İslami Cephe” imzasıyla bir bildiri yayınlanmıştır.²³² Bahse konu cepheyi, Ayman El Zawahiri (Mısır Cihad Örgütü Lideri), Ebu Yasir Rifai Ahmet Taha (Mısır İslami Grup), Şeyh Mir Hamza (Cemaat-ül Ulema Pakistan Sekreteri), Fazlul Rahman (Bangladeş Cihat Hareketi Amiri)²³³ ve Mısır Al-Cema'at al-İslamiyye (Mısır İslami Cemaat), Hareket-ül-Ensar gibi örgütlerin oluşturduğu anlaşılmaktadır.²³⁴

Bildiriye imza atanlar, “başta El Aksa Camii ve Mekke'yi işgalden kurtarmak ve orduları İslam topraklarından kovmak için mümkün olan her ülkede, Amerikalıları ve müttefiklerini öldürmeyi” Müslümanların bireysel vazifesi ilan etmişlerdir. Bu bildiri ile cihat artık kolektif bir mücadele olmaktan çıkmış, bireysel bir vazife haline gelmiştir.

Özetlersek; Laden'in Afganistan'a ikinci gelişi olan 1996 sonundan 2001 sonuna dek yaptığı, birbirinden farklı unsurlar için merkezi bir odak sağlamak olmuştur. Bu dönem kısaca El Kaide'nin olgunlaştığı dönemdir. Ancak bu dönemde klasik bir örgüt olmaktan uzak olan El Kaide, (üç) farklı unsuru bünyesinde toplamaktadır. Bu üçlü bölünme, hem El Kaide fenomenini hem de modern islamcı militanlığı anlayabilmemiz için temel önemdedir.

²³² G. Kepel, 2000, s.362.

²³³ E. Demirel, 2002, s.97.

²³⁴ J.C.Brisard ve G.Dasquie, 2002, s.213.

3.8. El Kaide'nin Yapılanması - Unsurları

3.8.1. Merkezi Kadro-Çekirdek El Kaide

Laden; 1996-2001 yılları arasında, 1980'lerin sonundan bu yana kendisiyle birlikte olan (10-12) yakın adamının yanı sıra, başka ülkelerde yıllarını islami mücadeleye adanmış birçok önde gelen militanı da saflarına katmıştır. 11 Eylül saldırıları sırasında, büyük çoğunluğunu Afgan gazilerinin oluşturduğu Laden'in çevresinde (100) civarında şahıs bulunmaktadır.²³⁵ Ancak bu yapıyı homojen bir grup olarak görmek hata olur. Bu şahıslar arasında, yöntemler, taktikler, siyasi ve dini inançlar bakımından önemli görüş ayrılıkları da bulunmaktadır. Ancak birçoğu, belli bir aşamada Laden'e bağlılık yemini (biat) eden, sayıları (100)'ü bulan bu kişiler, uzun süredir Laden'in yakın çevresinde yer alan (10-12) kişiyle birlikte 'çekirdek El Kaide' olarak nitelendirilebilir.²³⁶

3.8.2. İslami Gruplar-Yerel Örgütlenmeler

Bu gruplar, doğrudan veya dolaylı olarak El Kaide ile bağlantıları bulunan gruplardır. Ancak bunlar 'Çekirdek El Kaide' gibi tam bağımlı gruplar değildir. Lübnan'daki Esbat-El Ensar ya da Özbekistan İslami Hareketi gibi yerel örgütler, her ne kadar El Kaide ile bağlantılı da olsa, bu grupların faaliyetleri yerel etkenlere bağlı olarak şekillenmektedir. 'Çekirdek El Kaide' ile olan ilişkiler genelde; dini ve silahlı eğitim imkanlarından yararlanmak ve belli ölçüde de maddi yardım görmek şeklinde ifade edilebilir.

2001 yılı sonuna gelindiğinde, Laden ve adamları, güçlerini uluslararası çapta hissettirmelerini sağlayacak kaynaklara ulaşabiliyorlardı. Hatta bir ülkeleri (Afganistan) dahi vardı. Dolayısıyla bir devletin, destek çıktığı militan bir gruba sunabileceği her şeyi, onlar da sunabiliyordu. Yerel gruplar genelde kısa vadeli gerekçeler yüzünden El Kaide ile ittifak kurmaya sıcak bakıyorlardı.²³⁷

²³⁵ J.Burke, 2004, s.17.

²³⁶ İbid, s.17.

²³⁷ İbid, s.21.

3.8.3 Mücahid Unsurlar-Cihat Bölgeleri İle İrtibatlı Şahıslar

Çeçenistan ve Bosna'daki savaşa da katılmış çekirdek kadronun yanı sıra, 1996-2001 yılları arasında, Afganistan'a yolu düşen ve burada El Kaide'nin askeri kamplarında eğitim gören birçok mücahid Keşmir, Çeçenistan, Ogadin ve günümüzde Irak'ta savaşa devam etmişlerdir. Bunların bir kısmı, ülkelerine döndüklerinde irili-ufaklı radikal grupların oluşumuna katkı sağlamış veya başka örgütlenmeler içerisinde yer almıştır.

İstanbul'da gerçekleştirilen ikiz patlamalarla da gündeme gelen bu gruplar, El Kaide'nin Batı dünyasını aşarak İslam dünyası açısından da bir tehdit olarak algılanabilmesini sağlamıştır.

3.9. Günümüzdeki Durum

El Kaide ile farklı düzeylerde bağlantısı bulunan bu grupları bir birlerine bağlayan en önemli unsur, radikal anlayışlara sahip ideolojileri, yani ortak dünya görüşleriydi.

Askeri ve dini eğitim almak için Afganistan'a giden şahıs ve gruplar, Laden'in grubuna doğrudan bağlanmasalar da, aynı amaçları paylaşıyor ve aynı dili konuşuyorlardı. Bugün büyük ölçüde 'El Kaide' olarak adlandırılan olguyu meydana getiren unsurların en yaygın ve en hızlı gelişeni de budur. Dolayısıyla; El Kaide'nin lideri yakalansa ve tüm üst düzey adamları öldürülse de bu terörün bitmeyeceği hemen hemen kesin görünmektedir.²³⁸

11 Eylül sonrasında, kampları imha edilmesine, çok önemli elemanları yakalanmasına veya öldürülmesine rağmen, El Kaide'nin eylemleri globalleşerek devam etmektedir.²³⁹ 2001 yılından itibaren El Kaide ile doğrudan bağlantılı veya değil, ama aynı düşünceleri paylaşan şahıslarca; Fas/Kazablanka, Endonezya/Bali Adaları, Türkiye/İstanbul, İspanya/Madrid, İngiltere/Londra, Mısır/Şarm El Şeyh ve Ürdün gibi farklı coğrafyalarda gerçekleştirilen büyük eylemler bunun bir göstergesidir.

²³⁸ J.Burke, 2004, s.6.

²³⁹ İbid, s.6.

Bu noktaya dikkat çeken CIA'in radikal İslam üzerine deneyimli eski Ortadoğu Masası Şefi Graham Fuller, aşağıdaki değerlendirmelerde bulunmaktadır:

Dünyada terörizm sorunu var. Ama korkarım Bush'un başkanlığında yürütülen terörizme karşı savaşın mesajı, anlamı ve stili muhtemelen sorunu büyütüyor, yeni düşmanlar yaratıyor. Özellikle Arap gençlerinin öfkesi ve küskünlüğü artıyor. Evet, El Kaide'nin bazı liderlerini yakalama başarısı gösterildi, finansal kurumlarına zarar verme ve para akışını azaltma anlamında başarılı oldu, ama korkarım, ABD'ye karşı savaşacak çok daha fazla genç terörist yetişti neticede.²⁴⁰

Londra'da düzenlenen saldırılar Dünya'daki çok sayıda irili ufaklı radikal dini grubun, referanslarıyla, taktikleriyle, eylem türleri ve daha bir çok yönüyle El Kaide'yi örnek aldığına, El Kaide'nin bir ideoloji olarak yayıldığına, ayrı bir örnek teşkil etmektedir. İngiliz yetkililer, 7 Temmuz ve 21 Temmuz 2005 tarihlerinde gerçekleştirilen saldırıları düzenleyen grupların, ne birbirleriyle ne de El Kaide ile bağlanlarını gösteren tek bir kanıt elde edemediklerini ifade etmektedir.²⁴¹

Eylemlerden sonra El Mecelle dergisinin röportaj yaptığı Abdullah Azzam'ın oğlu Huzeyfe Azzam da, eylemlerden ABD ve İsrail'i sorumlu tutmakta, eylemcilerin El Kaide ile irtibatı kanıtlanırsa bile, bunun -örgütsel değil- sadece fikri bağlantıya işaret edebileceği değerlendirmesinde bulunmaktadır.²⁴² Daha sonra ayrıca değinilecek olan 09 Mart 2004 tarihinde, İstanbul'da Mason Locasını hedef alan teröristlerin de, El Kaide ile bağlantısı Londra eylemcileri gibi sadece ideolojiktir.²⁴³

3.10. El Kaide'nin Eylem Hedef ve Stratejisi

Laden'in İslami Cihad'daki ortakları, Enver Sedat suikastında tek ama şaşırtıcı bir vuruşun ne denli güçlü olabildiğini öğrenmişlerdir.²⁴⁴ Böyle bir eylemin kitlelere ulaşarak daha fazla gönüllü kazandırabileceği ve yeni saldırıların kıvılcımını çakabileceği görülmüştü.²⁴⁵ Laden de, büyük eylemlerin küçüklere nazaran etkisinin çok daha büyük olduğunu, düşmanın üzerinde büyük tahribat yaptığını ve daha büyük kitlelere ulaşabildiğini düşünüyordu.²⁴⁶

²⁴⁰ www.timas.com.tr/haber/php.id187.

²⁴¹ www.ntvmsnbc.com/news/336996.asp

²⁴² Kırmızıçizgi Dergisi, Kasım 2005, Ankara, s.21-22

²⁴³ E. Demirel, 2004, s.216.

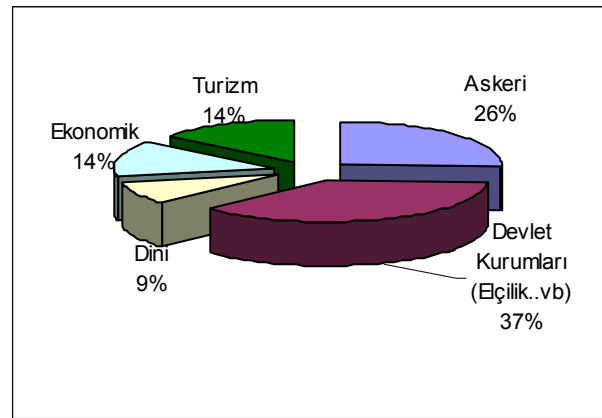
²⁴⁴ Mısır'ın Üçüncü Cumhurbaşkanı Enver Sedat, 1981 yılında bir resim geçit töreni sırasında Mısır İslam Cihat Üyesi Halid İslambuli tarafından düzenlenen suikast sonucu öldürülmüştür. İslami Cihat Örgütü bu eylem ile başlayarak Mısır'da İslami bir devrim yapmayı planlamışlardır.

²⁴⁵ J.Burke, 2004, s.196.

²⁴⁶ www.aksiyon.com.tr/detay.php?id=22140 - 82k

Laden, açıklamalarında sık sık ABD ve Siyonist-Haçlı ittifakını hedef gösteriyor, ABD ve müttefiklerini öldürmenin her Müslümanın bireysel vazifesi olduğunu iddia ediyordu. Büyük eylemlerle, ABD, İsrail ve müttefiklerinin ekonomik ve psikolojik olarak çökertilmesi amaçlanmaktaydı. 15-20 Kasım İstanbul eylemlerinin bombacısı Fevzi Yitiz, örgütün bu konudaki stratejisini, ‘ABD ve İsrail hedeflerine karşı eylemlerde bulunarak, onların İslam ülkeleri üzerindeki hakimiyetini kırmak’ şeklinde net olarak özetlemektedir.²⁴⁷

El Kaide örgütü ve uzantıları tarafından, dünya genelinde 30’dan çok eylem gerçekleştirildiği belirtilmektedir.²⁴⁸ Eylemlerin %83’ünü Müslüman ülkelerde gerçekleştiren El Kaide örgütü, geçmişte daha çok askeri tesisleri hedef alırken, gerçekleştirilen operasyonlar ve arttırılan güvenlik önlemlerinden sonra, turistik tesisler ve sinagoglar gibi sivil hedeflere de yönelmeye başlamıştır. Eylemlerin %9’u dini mekanlara, %14’ü turistik tesislere, %14’ü ekonomik tesislere, %26’sı askeri tesislere ve %37’si de devlet kurumlarına yönelik gerçekleştirilmiştir.

Ayrıca; anılan eylemler incelendiğinde, örgütün genel olarak, ABD, İsrail ve müttefiki olan devletlerin temsilciliklerinin (Elçilik-Konsolosluk), vatandaşlarının, ekonomik tesislerinin, turizm sektörünün hedef alındığı, ayrıca detaylı planlama sonucu, suçlu-suçsuz ayırımı yapılmadan, eş zamanlı bombalı intihar eylemleri gerçekleştirdiği anlaşılmaktadır.

²⁴⁷ E. Demirel, 2004, s 351-371.

²⁴⁸ M. Faraç, 2004, s, 89-95.

Tablo 5 : El Kaide örgütüne gerçekleştirilmiş bazı eylemler²⁴⁹

TARİH	ÜLKE	HEDEF
23 Şubat 1993	ABD	Dünya Ticaret Merkezi
25 Haziran 1996	S. Arabistan	ABD Hava Kuvvetleri Tesisi
7 Ağustos 1998	Kenya	ABD Elçiliği
7 Ağustos 1998	Tanzanya	ABD Elçiliği
12 Ekim 2000	Yemen	ABD Savaş Gemisi
11 Eylül 2001	ABD	Dünya Ticaret Merkezi
16 Mayıs 2003	Fas	Eğlence Yerleri
15-20 Kasım 2003	Türkiye	Sinagoglar, HSBC Bank, İngiliz Başkonsoloslugu
11 Mart 2004	İspanya	Tren İstasyonu
7 Temmuz 2005	İngiltere	Metro ve Otobüs Hattı

Bu noktada dikkat çeken bir diğer husus da; El Kaide'nin karadan (1998'de ABD Büyükelçilikleri), denizden (2000'de Yemen'deki USS Cole Gemisine) ve havadan (11 Eylül 2001 saldırıları) intihar saldırıları gerçekleştirilme gücüne sahip bir örgüt olmasıdır.

4. EL KAİDE'NİN TÜRKİYE UZANTILARI

Emniyet Genel Müdürlüğü'nün 2002 yılında yayınladığı bir raporda; gerek ülkemizin coğrafi konumu, gerek dini/milli kimliğimiz itibariyle etkileşim içerisinde bulunduğumuz dünyadaki halk kitleleri, gerekse de müttefikimiz durumundaki ülkelerin, El Kaide terör örgütünün birincil hedefi konumunda olmasının, ülkemizi ikincil bir hedef haline getirdiği ifade edilmektedir.²⁵⁰

Yine aynı raporda; cihat bölgelerine savaşmak amacıyla giden şahısların ve Selefi-Vehhabi çizgideki dini anlayışları ağır basan kesimlerin, El Kaide terör örgütüne ideolojik yakınlıklarınının bulunduğu belirtilmektedir. Ülkemizde El Kaide ile bağlantılı gerçekleştirilen eylemlerde de bu unsurların ön plana çıktığı görülmektedir.

²⁴⁹ Dünden Bugüne Tercüman Gazetesi, 10.07.2005

²⁵⁰ M. Faraç, 2004, s. 272.

Bu doğrultuda, El Kaide'nin ülkemize yansımalarını (üç) başlıkta değerlendirmek mümkündür;

Hücreler; örgüt tarafından özel eğitim verilmiş ve dünyanın birçok ülkesine dağılmış gruplardan oluşmaktadır.

Mücahitler-Mücahit Gruplar; Afganistan savaşından bu yana örgütün kamplarında eğitim gören, Afganistan, Bosna, Çeçenistan ve Filistin gibi dünyanın birçok bölgesinde meydana gelen ve süregelen çatışmalara cihat yapmak amacıyla katılan şahıslardan oluşmaktadır.

Yerel Örgütlenmeler; Değişik İslam ülkelerinde faaliyet gösteren radikal İslamcı gruplardan oluşmaktadır. Bu örgütlerin bir kısmı El Kaide çatısı altında faaliyet gösterirken, bir kısmı bu örgütle doğrudan veya dolaylı irtibatlıdır.²⁵¹

Bahse konu iddianamede belirtilen yapılanma şekli yukarıda değindiğimiz El Kaide'nin unsurları ile benzerlik göstermektedir. Türkiye'de El Kaide bağlantıları denildiğinde, 15-20 Kasım eylemleri, 9 Mart 2004 Mason Locası saldırısı ve Louai Sakka'nın eylem girişimi akla gelmektedir.

4.1. 15-20 Kasım Saldırıları

15 Kasım 2003 Cumartesi günü Neve Şalom ve Beth İsrail Sinagogları ile 20 Kasım 2003 Perşembe günü HSBC Bank ve İngiliz Başkonsolosluğu'na El Kaide örgütü uzantıları tarafından düzenlenen intihar saldırılarında; 59 kişi ölmüş, 700'ün üzerinde kişi de yaralanmıştır.²⁵² Söz konusu eylem sonrası Ülkemizde gerçekleştirilen operasyonlarda; eylemlerin faileri yakalanmış olmakla birlikte, bu saldırılarla ilgili (71) kişi yargılandığı ifade edilmektedir.²⁵³

4.1.1. Türkiye'de Örgütsel Yapının Oluşturulması

Bahse konu eylemi gerçekleştiren grup; 1994 yılında cihat amacıyla yurtdışına çıkan ve aldıkları siyasi ve askeri eğitim sonrasında Selefi anlayışı benimseyen Habib Akdaş liderliğinde oluşmuştur. Grup mensupları, 2000 yılı içerisinde yaptıkları görev paylaşımında; Habib Akdaş'ı örgütün Türkiye emiri, Gürcan Baç, Harun İlhan ve Baki Yiğit'i örgütün istişare üyesi, Adnan Ersöz'ü ise örgütün yurt dışı irtibatını sağlamakla görevlendirmiştir.

²⁵¹ E. Demirel, 2004, s 40.

²⁵² Ş.Aslan ve D. Tosunoğlu, 2004, s 7.

²⁵³ www.sabah.com.tr/2006/01/24/gun99.html

Görev paylaşımını müteakip Habib Akdaş ve Baki Yiğit; Adnan Ersöz'den Pakistan'a giderek ev ayarlamalarını istemişler, daha sonra kendilerinin ise aileleri ile birlikte geleceklerini söylemişlerdi. Bunun üzerine, Adnan Ersöz gerekli ortamı sağlamak üzere Pakistan'a gitmiş ve İslamabat'da iki katlı bir ev tutarak diğerlerini çağırmıştır. Habib Akdaş ve Baki Yiğit Pakistan'a yerleştikten sonra, Afganistan'ın Host şehrine geçtiler ve Halden kampı komutanı İbni Şeyh ile görüştüler ve kampta eğitimci olarak kalmaya karar verdiler. Adnan Ersöz ise Pakistan'da bulunacak ve Türkiye'den Harun İlhan tarafından gönderilecek militanları Afganistan'daki terör kamplarına yönlendirecekti.²⁵⁴

4.1.2. Türkiye'de Eylem Kararının Alınması

Taliban'ın El Kaide dışındaki diğer kampları kapatmaya karar vermesinden sonra kampı kapatılan İbni Şeyh, Habib Akdaş ve Baki Yiğit'i El Kaide'nin kamplarından istifade edebilmeleri için örgütün askeri kanat sorumlusu Ebu Hafs El Mısri ile görüştü. Mısri, bu kişiler ile yaptığı görüşmede; 'eğitim ve kamp yeri konusunda imkan sağlayacaklarını, ancak Türkiye'de ABD ve İsrail hedeflerine yönelik eylem yapmayı planladıkları, bu konuda grup mensuplarının yardım edip edemeyecekleri' hususlarına değinmiştir.²⁵⁵

Eylem teklifini kabul etmeleri üzerine Mısri'nin, H. Akdaş, B. Yiğit ve A. Ersöz'ü, üst düzey örgüt mensuplarının da bulunduğu bir ortamda Laden ile görüştürmüştür. 11 Eylül'e müteakip H. Akdaş'ın gerçekleştirilecek eylemlerle ilgili çalışmaları yapmak için Türkiye'ye geldiği, A. Ersöz ise eylemin finansını sağlamak için Pakistan'da kaldığı, Baki Yiğit'in ise şahıslar ile arasının açılmasından ötürü gruptan koptuğu anlaşılmıştır.²⁵⁶

4.1.3. Örgüt Mensuplarının Eğitimi

15-20 Kasım eylemlerini gerçekleştiren grubun tamamına yakınının, 1996-2001 yılları arasında, El Kaide örgütünün Afganistan'daki kamplarında siyasi ve askeri eğitimden geçtikleri ve bu eğitim sürecinde cihatçı anlayışları (terör eylemleri öngören) ağır basan katı

²⁵⁴ Ş. Aslan ve D. Tosunoğlu, 2004, s 86.

²⁵⁵ İbid, s 86.

²⁵⁶ İbid, s 87-88.

bir Selefilik anlayışını benimsedikleri, yakalanan örgüt mensuplarının ifadelerinden anlaşılmaktadır.²⁵⁷

4.1.4. Finansal Desteğin Sağlanması

Habib Akdaş'ın, eylemler için gerekli olan 150.000 Doları, 2005 yılı Ağustos ayında Antalya'da İsrail'li turistlere yönelik eylem yapma hazırlığında iken yakalanan, El Kaide örgütü üst düzey mensubu Louai Sakka'dan temin etmiştir.²⁵⁸

4.1.5. Eylemlerin Organize Edilmesi

Eylemlerin organizasyonunun her safhasında örgütün Türkiye Emiri Habib Akdaş, istişare şurası üyeleri Gürcan Baç ve Harun İlhan bulunmuştur.²⁵⁹ İlk aşamada hücre yapılanması içinde bulunan örgüt mensuplarından eylemlerin detayları gizli tutulmuş, örgüt mensuplarının eğitimleri, ayrı ayrı ders halkaları oluşturmak suretiyle sağlanmıştır. İntihar eylemcilerinin seçiminde ise gönüllülük esasına göre hareket edilmiş, teklif götürülen bazı örgüt mensupları ise buna yanaşmamıştır.²⁶⁰

İlk planda; 07.11.2003 tarihinde Alanya'da bir İsrail yolcu gemisine eylem yapılması, bu eylemden hemen sonra 08.11.2003 tarihinde sinagoglara eş zamanlı olarak iki eylem yapılması ve bir hafta sonra da HSBC Genel Müdürlüğüne yönelik eylemin gerçekleştirilmesi düşünülmüştür.²⁶¹ Ancak Alanya'ya İsrail gemisinin gelmemesi üzerine planda değişiklik yapılarak eylemler bir hafta sonrasına ertelenmiş ve 15-20 Kasım'da bilinen eylemler gerçekleştirilmiştir.²⁶²

²⁵⁷ El Kaide mensuplarının ayrıntılı ifadeleri için bkz. M.Faraç, **El Kaide Turka**, Ş. Aslan ve D.Tosunoğlu, **Dehşet Senaryosu İstanbul'daki İntihar Saldırılarının İç Yüzü**, E. Demirel, **Ölüm Arabaları**, F. Mercan, **Savaşçının Dönüşü**.

²⁵⁸ www.aksiyon.com.tr/detay/php?23411

²⁵⁹ Ş. Aslan ve D. Tosunoğlu, 2004, s 87

²⁶⁰ İbid, s 164

²⁶¹ İbid, s 174

²⁶² İbid, s 176

4.1.6. 15-20 Kasım Eylemlerinin El Kaide İçerisindeki Yeri

Yukarıda değinildiği üzere, eylemi gerçekleştirenler, geçmiş dönemde cihat bölgelerinde bulunmuş ve Selefî-Vehhâbî fikirleri benimsemiş şahıslardır.

Türkiye’de yapılması planlanan eylem konusunda El Kaide’nin askeri kanat sorumlusu Ebu Hafs El Mısri ile görüşen Habib Akdaş’a, iki türde yardım yapılabileceği belirtilerek iki seçenek sunulmuştur; ya El Kaide’ye biat edilerek tüm talimatlara uygun hareket edilecek, ya da eylem planı teklif edildikten sonra El kaide tarafından uygun bulunursa faaliyetlere maddî destek sağlanacak.²⁶³ Ancak; grup kendi aralarında konuyu görüştüğünden sonra El Kaide’ye biat edilmeksizin, kendi yapacakları eylem için yardım talebinde bulunma kararlarını El Kaide’ye iletmişlerdir.²⁶⁴

Habib Akdaş, El Kaide karşısındaki durumlarını grup üyelerine şu şekilde açıklamıştır; “İslam Ümmeti yeryüzünde ezilmektedir. Bu ezilmenin sebebi de Yahudiler ve Amerikalılardır. Bu zulmü ortadan kaldırmak için, bunlar ve bunların işbirlikçileri ile konumuz ne olursa olsun diğer kardeşlerimizin acısını paylaşarak onlarla savaşacağız, El Kaide ile yapı olarak farklıyız, fakat görüş ve hareket birliğimiz vardır.”²⁶⁵

Dolayısıyla Türkiye’deki eylemleri gerçekleştiren Habib Akdaş grubunun El Kaide örgütüne hiyerarşik anlamda bağlı olmaksızın, kendi faaliyetleri için lojistik ve eğitim desteği almak suretiyle bir ilişki içerisine girdikleri anlaşılmaktadır. Yani; El Kaide’nin merkez kadrosu ile bağlantıya geçmiş, “Mücahitlerden” oluşan, selefî-vehhâbî fikirler doğrultusunda hareket eden yerel bir örgütlenmedir.

4.2. Mason Locası Eylemi

15-20 Kasım saldırılarının tartışmaları devam ederken, İstanbul Kartal’da bulunan Hür ve Kabul Edilmiş Masonlar Derneği Lokaline 9 Mart 2004 günü El Kaide sempatizanı iki kişi tarafından intihar saldırısı düzenlenmiştir. 15-20 Kasım eylemlerinden sonra kendiliğinden eylem kararı veren bu kişiler arasında, Afganistan ve Pakistan’da ki El Kaide kamplarında

²⁶³ M. Faraç, 2004, s. 171.

²⁶⁴ İbid, s. 174.

²⁶⁵ E. Demirel, 2004, s 310.

bulunanlar da vardır. Her ne kadar eylemi gerçekleştirenler El Kaide terör örgütü hücresi oluşturmaktan yargılsalar da, örgütle tek bağlantıları ideolojiktir. Gerçekleştirdiği başarısız intihar eylemi sonucu yaralanarak akabinde tutuklanan Engin Vural, ifadesinde; “El Kaide ile örgütsel bağlantılarının bulunmadığını, kişisel bir eylem yaptığımı” ifade etmektedir.²⁶⁶

Ancak bu tür eylemleri gerçekleştirenlerin kendi başlarına hareket etmiş olmaları bile, El Kaide'nin stratejisini ve İstanbul saldırılarından etkilenebilecekleri gerçeğini yok etmemektedir. Eylemleriyle radikal gruplara moral kazandıran ve toparlanmalarını sağlayan El Kaide, bu açıdan Mason Locası saldırılarının da esin kaynağı olarak öne çıkmıştır.²⁶⁷ Eylemciler de 15 -20 Kasım saldırılarından etkilendikleri ve cesaret bulduklarını ifade etmişlerdir.²⁶⁸

Dünya genelinde, Mason Locası eylemini gerçekleştirenler gibi bir çok grubun bulunduğu bilinmektedir. Bu kişilerin El Kaide ile doğrudan bağlantıları olabileceği gibi, hiçbir bağlantıları da olmayabilir. Belki bir kısmı Afganistan'da örgütün kamplarında eğitim görmüş, bir kısmı cihat bölgelerine ilgi duymuş, El Kaide mensupları ile birlikte savaşmış ta olabilir. Ancak tüm bu şahıs veya gruplar, El Kaide örgütü liderlerinden doğrudan bir talimat almaksızın, kendi kendilerine karar verdikleri eylemleri uygulayabilmektedirler.²⁶⁹ Laden'in de kendisini teşvik edici, yol gösterici, hedef belirleyici olarak gördüğünü, bu noktada; Bedir Savaşında gençleri Ebu Cehil'e yönlendiren Abdurrahman Bin Avf'ı, tüm Müslümanlara örnek gösterdiği bilinmektedir.

Mason Locası eylemcileri, Pakistan ve Afganistan'da bulunmuş, Keşmir'de savaşmıştır. El Kaide ile doğrudan bir bağlantıları olmamakla birlikte, eylemlerinden etkilenmişlerdir. Bu doğrultuda bahse konu grubu El Kaide örgütü ile aynı ideolojiyi benimseyen örgütler arasında saymak mümkündür.

4.3. Louai Sakka'nın Eylem Girişimi ve Yakalanması

3 Ağustos 2005 günü, Antalya ilinde çıkan bir yangını incelemeye alan Emniyet Kuvvetleri'nin, yangının patlayıcı imali esnasında meydana geldiğini tespit etmesi üzerine,

²⁶⁶ www.sabah.com.tr/2004/08/06/ana103.html

²⁶⁷ www.mehmetfarac.com/belgeb/asp?258

²⁶⁸ Ş.Aslan ve D. Tosunoğlu, 2004, s 222.

²⁶⁹ E. Demirel, 2004, s 217.

evde yapılan aralamalarda; (4,5) kg C4 patlayıcı ve bomba yapımında kullanılan malzemeler ile (iki) ayrı şahsa ait olduğu anlaşılan sahte pasaportlar ele geçirilmiştir.²⁷⁰

Eylem hazırlığı içerisinde olan şahsın, El Kaide örgütün üst düzey sorumlularından olan ve 15-20 Kasım eylemlerinin de finansörü olduğu bilinen Louai Sakka olduğunun anlaşılması üzerine, Louai Sakka 6 Ağustos 2005 tarihinde Diyarbakır'da yakalanmıştır. Sakka'nın, 1 adet tekne ile 1 adet bot saltın aldığı ve imal edecekleri patlayıcıları tekneye yükleyerek, Antalya'ya gelen İsrail yolcu gemilerine yönelik, denizde eylem gerçekleştirmeyi planladığı anlaşılmıştır.²⁷¹

Irak'taki direnişin lideri Ebu Musab El Zerkawi'nin istihbarat ve operasyonlardan sorumlu yardımcısı olduğu anlaşılan Sakka'nın; Felluce'de komutanlık yaptığı, Irak'ta Türk şoförlerinin öldürülmesinde rol oynadığı,²⁷² eylem talimatını Zerkawi'den aldığı²⁷³ ve örgütün Irak'ta bir banka soygunu ile ele geçirdiği 25 milyon dolardan 500 bin dolarını bu eylem için tahsis ettiğine²⁷⁴ dair bilgiler basına yansımıştır.

Ayrıca, Louai Sakka'nın, Bosna Hersek'te yapılan katliamlardan etkilenerek, cihat amacıyla Afganistan'a giderek El Kaide terör örgütüne katıldığı da ifade edilmektedir.²⁷⁵ Sakka'ya ilişkin gündeme gelen önemli bir diğer husus da; “namaz kılmayı sevmediği, içki içtiği, özellikle şarap ve viskiyi tercih ettiği” şeklinde basına yansıyan haberlerdir.²⁷⁶ Sakka, her ne kadar bu iddiaları daha sonra reddetmiş olsa da, geçmişte de bazı El Kaide mensupları için aynı iddiaların gündeme gelmiş olması, birçok teröristin dini emirlere bağlılıkları konusunda tereddütlere yol açmaktadır.

11 Eylül eylemlerinin organizatörü Muhammet Atta'nın; eylemden bir gün önce porno film izlediği ya da striptiz bara gittiği,²⁷⁷ ya da Dünya Ticaret Merkezi'ne 1993'te saldırı düzenleyen Remzi Yusuf'un namaz kılmadığına dair gündeme gelen iddialar, dini inançlardan ziyade, karşıt gruplara duyulan nefretin ve bir şekilde gelişen şiddet eğilimlerinin önemine dikkat çekmektedir.

²⁷⁰ www.haber.com/default.asp?id=1&ACT=5&content=280&mnu=1

²⁷¹ F. Mercan, **Savaşçının Dönüşü**, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 2006, s 77.

²⁷² www.aksyon.com.tr/detay.php?id=23411

²⁷³ www.sabah.com.tr/2005/08/16/gnd103.html

²⁷⁴ www.yenisafak.com.tr/arsiv/2005/agustos/16/ikaragul.html

²⁷⁵ www.zaman.com.tr/haberler20050812

²⁷⁶ www.hurriyetim.com.tr/haber/0..sid617271.asp

²⁷⁷ www.hurriyetim.com.tr/haber/20011006.asp

Bu noktada yazar Mustafa Akyol'un 22 Eylül 2005 günü Radikal Gazetesindeki 'dindar olmayan islamcılık' başlıklı yazı, bu çelişkiye ışık tutucu niteliktedir.

Radikal İslamcı örgütler bir din olan İslam'dan ziyade, bir siyasi ideoloji olan 'devrimcilikle' ilgililer. O devrimi İslam adına yapmak istiyorlar kuşkusuz, ama 'İslam' deyince anladıkları yüz milyonlarca dindar Müslüman'ın 1400 yıldır anladığından çok farklı. Fark şurada: Radikal İslamcılar, çıkış noktası olarak Batı dünyasına ve onun kapitalist ekonomi, demokrasi, çoğulculuk gibi değerlerine -ve tabii bir de sömürgecilik, işgal, ırkçılık, çifte standart gibi suçlarına- duydukları tepkiyi alıyorlar. Onun için 'islami mesaj' diye, Allah'ın varlığı veya Kuran'ın doğruluğu gibi temel islami inanç esaslarını değil; 'dünyayı sömüren emperyalizm' veya 'insanlığın kanını emen Siyonizm' gibi tümüyle siyasi ve dahası İslami kaynaklarda da yeri bulunmayan söylemleri öne sürüyorlar. İşte bu yüzden bireysel anlamda pek dindar olmayan, ama İslamcı sloganlar uğruna seve seve çarpışan militanlar türeyebiliyor. Bunun bir örneği geçtiğimiz haftalarda Türkiye'de yakalanan El-Kaide kurmayı Louai Sakka'ydı. Adam 'namaz kılmayı sevmem, şarap ve viski içerim' diyor, ama 'İslam uğruna' savaşıyordu. Avrupa'da böyle çok genç var.... Radikal İslamcıların, Batı'ya tümünden düşman olmaları ve dahası bu düşmanlığı dünya görüşlerinin ve faaliyetlerinin merkezi haline getirmeleri, ileri boyutta ve son derece çarpık bir 'politizasyon'a işaret ediyor. Radikal İslamcılarının hepsi Louai Sakka gibi 'bohem' değil, ama hepsi aynı politizasyonun etkisi altında.²⁷⁸

El Kaide'nin çekirdek kadrosu ile irtibatlı olan ve Zerkawi'nin yardımcısı olduğu belirtilen Sakka'nın eylem girişiminin tipik bir El Kaide hücresi eylemi olduğu söylenebilir.

4.4. Sonuç

Dünya, tarihin en büyük terör olayına 11 Eylül 2001 günü tanık oldu. Kaçırılan yolcu uçakları ile Dünya ticaret merkezi ve ABD Savunma Bakanlığı'nı hedef alan teröristler yaklaşık 3000 insanın ölümüne neden oldular.²⁷⁹ Saldırıların baş sorumlusu olarak gösterilen Usame Bin Laden, bir anda dünya genelinde ABD karşıtlarının kahramanı haline geldi.²⁸⁰

Saldırıları izleyen günlerde, Batı'da, 'Neden bizden nefret ediyorlar?' sorusu sıkça gündeme geldi. Ancak kimilerine göre bu eylemler, ABD'nin genelde dünya, özelde ise Ortadoğu siyasetinin bir sonucuydu.²⁸¹ Büyük bir çoğunluk ise, tehlikeli ve yanlış bir şekilde İslam dünyasıyla Musevi-Hıristiyan dünyaların arasındaki medeniyetler çatışmasının tipik bir

²⁷⁸ www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=164741

²⁷⁹ www.byegm.com.tr/yayınlarımız/disbasınbaşlık/2001/0912x09x01.htm

²⁸⁰ S. Gündüz ve diğerleri, 1998, s.7

²⁸¹ T. Meyssan, **11 Eylül 2001 Dehşetengiz Hile**, Medcezir Yayınları, 2002, İstanbul, s.7.

tezahürü olduğunu söylemek suretiyle, en az eylemleri yapanlar kadar çatışmacı yaklaşımlar sergiliyordu.²⁸²

Yukarıda da izah edilmeye çalışıldığı üzere; El Kaide özelinde incelemeye çalıştığımız dini kaynaklı radikalizm, bilinen tanımlamalarla ifade edilebilecek bir tutarlılığa sahip olmadığı gibi, önemli çelişkileri de bünyesinde taşıyan bir süreç yaşamaktadır. Bin Laden'i, çok iyi örgütlenmiş, etkili bir terör ağının küresel ele başısı olarak göstermek, hiç kuşkusuz bizleri yanlış sonuçlara götürecektir.

El Kaide'nin bir terör örgütü olmaktan çıkarak bir ideoloji halini aldığı günümüzde, El Kaide'nin ya da karşı karşıya olduğumuz tehdidin doğasını anlamak atılması gereken ilk adımlardandır. Artık daha kapsamlı, farklı unsur ve motifleri bünyesinde birleştirmeyi başarmış şiddet eğilimli bir radikalizmle karşı karşıyayız.

Bu gruplar devamlı değişiyor, her eylemi ile dünyanın çeşitli kesimlerinden ilgi görüyor ve yeni katılımcıları bünyesine dahil edebiliyor. Bu katılımlar, çoğu zaman bilinen tarzda örgütsel bağlılık göstermiyor ve bu açıdan da güvenlik birimlerinin operasyonel çalışmaları her geçen gün daha da zorlaşıyor, kimin nasıl kontrol edileceği konusunda açmazlar yaşanıyor, her gidenin yerini, belki de hiç tahmin edilmeyecek kesimlerden yenileri alıyor. J. Burke; El Kaide'ye ilişkin yaptığı tespitlerde, bu hususa ilişkin şunları söylüyor;

Bu hareketi Usame bin Laden yaratmadı, onun ölümü ya da etkisiz kılınması da hareketin sonunu getirmeyecek.²⁸³ Fakat bin Laden'in kişisel rolünün abartılması kadar aşırı basitleştirmelere düşmemeye de dikkat etmemiz gerekir. Bunların en tehlikelilerinden biri de 'Sorunun kaynağı İslam'dır anlayışının yangınlaşmasıdır.'²⁸⁴

Bu noktada, Batı'lıların konuya hangi gözle bakmaları gerektiğine ilişkin L. Esposito'nun tespitleri çok önemlidir.

Onlara nasıl görünüyoruz ve dünyadaki yerlerimizi değişsek nasıl bir şey olurdu? Bugün Cezayir'den, Türkiye ve Arabistan'a kadar yayılan güçlü, birleşmiş bir Arap-Müslüman devletinin var olduğunu düşünün -bundan 400 yıl önce Osmanlı İmparatorluğunda olduğu gibi-. Bu birleşmiş Arap-Müslüman devletinin dünyadaki en büyük ekonomiye ve en etkili orduya sahip olduğunu düşünün. Bunun karşısında da Birleşik Devletler'imizin bazıları tutucu ve yozlaşmış değişik rejimleri olan 12 ya da 15 devlete bölündüğünü düşünün. Bu büyük Arap-Müslüman gücün, kıyılarımız boyunca gezen uçak gemileri, topraklarımız üzerinde uçan uçakları, her gün bizi gözetleyen uyduları olduğunu düşünün. Çok uluslu şirketlerin petrol çıkarmak için Kuzey Amerika'ya geldiklerini ve

²⁸² J. Burke, 2004, s.8.

²⁸³ İbid, s.6.

²⁸⁴ İbid, s.29.

yozyoz tutucu iktidarlara bunun için büyük paylar verdiklerini düşünün. Bu gücün Güvenlik Konseyi ve IMF gibi uluslar arası kuruluşlara hakim olduğunu düşünün. Elli yıl önce Kuzey Amerika'da dini ve dili bizimkinden farklı olan özel bir devletin kurulduğunu ve bu dev Arap-Müslüman gücün her zaman bu devleti desteklediğini düşünün. Bu zebella devletin, kadınların statüsü üzerine, cinsellik hakkında iğrenç bulduğumuz kültürel mesajlarla bizi bombardımana tuttuğunu düşünün. Bizi her zaman değişmeye, modernleşmeye, küreselleşmeye ve kendi örneğini izlemeye zorladığını düşünün. Hımm ... o koşullarda Amerikalılar'ın çoğu bu büyük devletten sürekli nefret etmez, ona zarar vermeyi istemez miydi? Ve belki de ona zarar vermeye çalışmaz mıydı? Ben çalışacağını düşünüyorum.²⁸⁵

²⁸⁵ John L. Esposito, 2003, s.190.

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Atom bombasının kullanımıyla trajik bir şekilde sona eren İkinci Dünya Savaşı, global dünya düzeninde yeni bir devrin de başlangıcı olmuştur. Wilson ilkeleriyle temellendirilen bu süreçte; iki önemli esas üzerinde durulmuştur; sömürgeciliğin sona erdirilmesi ve ülke sınırlarının değişmemesi.

Bu yeni düzende, insanlık tarihinin savaşlarla sarsılan geçmiş dönemlerine göre daha barışçıl bir dünyanın kurulacağı öngörülmüyordu. Ancak; ülkeler arası savaşların belli ölçüde de olsa engellenebilmiş olmasına karşın, ülkelerin dış politikalarında, dolaylı yöntemlerle bile olsa üstünlük kurma gayretlerinden vazgeçemedikleri görülmüştür. Genel olarak, hedef ülkelerin istikrarsızlaştırılarak kontrol altına alınması amacını güden bu örtülü gayretler, ne yazık ki yeri geldiğinde savaş kadar yıkıcı olabilen teröre, dış ülke desteği de bulabileceği bir ortam yarattı ve çok daha etkili boyutlara ulaşmasına vesile oldu.

Soğuk savaş döneminde, örtülü faaliyetler açısından dolaylı bir yöntem olarak kullanılmaya başlanan terör, yaşanan süreç içerisinde tahmin edilmeyen boyutlara ulaştıncaya, günümüzün en önemli tehdit algılamalarından biri haline geldi.

Özellikle son çeyrek yüzyılda, güvenlik birimleri, yüksek meblağlı yatırımlara rağmen bu sorunla baş etme konusunda yeterince etkili olmadılar ve her geçen gün terör ve siyasal şiddet hareketleri, daha da artarak varlığını devam ettirdi. Bu durum, teröre sebebiyet veren faktörler üzerinde daha kapsamlı çalışmaları gündeme getirdi ve güvenlik eksenli uygulamalardan ziyade, teröre sebebiyet veren sosyolojik faktörlerin giderilmesine yönelik çok yönlü tedbirler üzerinde düşünülmesine vesile oldu.

Günümüze kadar, genelde güvenlik birimlerinin çalışmaları kapsamında değerlendirilen terör olgusu, biraz da devlet işlerinin gizliliği gereğince, yeterli düzeyde akademik çalışmalara konu edilmemiş ya da sadece teorik bazlı çalışmalarla ele alınmıştır. Halbuki sorunun doğru şekilde çözüme kavuşturulabilmesi, öncelikle, terörün sebeplerinin belirlenmesine yönelik sosyal alan araştırmaları ile doğrudan yapılacak tespitlere bağlıdır.

Bu çalışmada, terör olgusunun ele alınmasında alan araştırmalarının önemine ve bugünkü anlayışların ötesinde daha kapsamlı araştırmalara duyulan ihtiyaca dikkat çekilmiş

ve dini motifli terörün analizine yönelik bir bakış açısı oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu bakış açısında terör, sebepleri bağlamında;

- Anomik sosyal dönüşümler,
- Ekonomik ve siyasal sorunlar,
- Dini terör açısından ideolojik (dinsel) argümanların ardılığı

varsayımlarına dayandırılmıştır.

Terör olgusu ve din kavramına dair teorik bilgiler ile Ülkemizdeki dini kaynaklı terör örgütlerinin ortak özellikleri, araştırmanın ilk bölümlerinde ele alınmış ve bu temel bilgilerden sonra dördüncü bölümde terörü besleyen sosyal faktörlere değinilmiştir. Literatür taramasından elde edilen veriler genel olarak değerlendirildiğinde, öncelikle terör olaylarında 'ideolojik argümanın ardılığı' savını destekleyici bir görünüm ortaya çıkmaktadır.

Özellikle Türkiye'de, toplum katmanlarına yayılmış geleneksel dini inançlarda, şiddeti benimsemeyen anlayışların yaygınlığı ve terör örgütlerinin daha ziyade yurtdışı kaynaklı anlayışlardan etkilenecek şekilde örgütlenmiş olmaları, terörün dini referanslardan ziyade siyasi hedeflere bağlı olduğu savını güçlendirmektedir. Üçüncü bölümde özet verilen ve 1990-2000 yılları arasında Ülkemizde faili meçhul cinayetler zinciri oluşturan terör eylemlerinin, hemen hemen tamamının yurtdışı referanslara sahip küçük ve marjinal gruplarca gerçekleştirilmiş olması, bu açıdan dikkat çekicidir. Gerek dini motifli terör örgütleri, gerekse bu örgütlerle aynı söylemi paylaşan radikal dini gruplarca propaganda konusu edilen hususların %75'inin dış politika alanıyla ilgili olması da yine bu bağlamda önem arz eden bir husustur.

Öte yandan bu yöndeki çarpıcı bir başka veri de; Ülkemizdeki dini kaynaklı terör örgütlerine mensup şahısların yaklaşık %70'inin öğrenci, esnaf ve işçi oluşudur. Aynı zamanda mesleki dağılımdaki ana dilimleri temsil eden bu üç grup, dini motifli terörün insan kaynağının sınıfsal ortak paydasını da göstermektedir. Bu ortak payda, belli ölçüde ekonomik yokluktan kurtulmuş, ancak yeterlilikten uzak bir ekonomik durumu ifade etmektedir.

Teröre karışanların eğitim durumlarına ilişkin yapılan tespitlerde; bunların %62,5'inin ilköğretim düzeyinin üzerinde eğitim aldıkları, %97,5'inin de kentsel yerleşim birimlerinde (il-ilçe) ikamet ettikleri görülmektedir. Yani terör örgütü mensuplarının büyük çoğunluğu, eğitim durumları ve ikamet çevreleri itibarıyla kentsel nüfusun bir parçası olmuştur. Bu husus; kırsal alandaki geleneksel yapının, önemli oranda sosyal mahrumiyetler içeriyor

olmasına karşın, bireyleri şiddet eğilimlerinden koruyabildiğini; geleneksel ortamlarından koparak kentsel yaşamın sosyal ve ekonomik sorunlarına maruz kalan bireylerin ise, nisbeten imkanlarını daha da geliştirebilmiş olmalarına karşın, terör örgütlerinin propagandalarından daha fazla etkilenir hale geldiklerini göstermektedir. Dolayısıyla; “Ekonomik mahrumiyetlerden ziyade, gelir dağılımındaki dengesizlikler ve eşitsizlik duygusu, terör ve şiddet eğilimlerini beslemektedir.” şeklindeki varsayımın da desteklendiği görülmektedir.

Ülkemize sirayet eden ve sosyal problemleri istismar temelinde siyasal şiddete dönüşen hareketlerin, genelde Ortadoğu kaynaklı olduğu görülmüştür. Bu durumda; demokratik hakların kısıtlı olduğu ülkelerde, baskıcı iç politikaların toplumdaki şiddet eğilimlerini tahrik ettiğini ve siyasal taleplerin kolaylıkla ‘şiddet’e dönüşebildiği söylemek mümkündür. Müslüman Kardeşler hareketinin Mısır, Cezayir ve Suriye’de baskıyla karşılaşmış olmaları, dini muhalefetin ilk radikal örneklerini ortaya çıkarmıştır. Daha sonra aynı şekilde El Kaide’nin propaganda argümanlarında da karşımıza çıkan bu husus, ‘ideolojik karşı temeldeki reflekslerin (yani baskıcı anlayışların) çözümü daha da güçleştireceği’ şeklindeki savımızı doğrulamaktadır.

Sonuç olarak; varsayımlarımız arasında yer alan hususlar literatür çalışmasıyla doğrulanmıştır. Bununla birlikte, sözkonusu varsayımların her biri, ayrı bir çalışmaya konu edilerek derinleştirilebilecek ve alan araştırmalarıyla özgün bir hüviyete kavuşturulabilecek niteliktedir. Ancak resmi kurumların desteğiyle daha kapsamlı bir çalışma gerektirdiğinden, bu tarz bir alan araştırması gerçekleştirilememiş, resmi makamlarda bulunan birçok veriden de, gizlilik kayıtları sebebiyle yeterince yararlanılamamıştır.

Dolayısıyla; çalışmanın en önemli sınırlılığı, konunun büyük ölçüde resmi makamlarda bulunan bilgilerle ilintili olmasıdır.

Ancak; mevcut haliyle çalışmanın, bu konuda ileride yapılacak alan araştırmaları için bir ön hazırlık niteliğinde olduğu ve ilgili çevrelere bir ön perspektif sunarak, ilgili kurumlarla koordine çerçevesinde yürütülmesi mümkün daha kapsamlı araştırmalara katkı sağlayabileceği değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

- Akşen, Hakan, Sosyolojik açıdan Terör ve Teröre Karışanların Sosyal Tabanı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2002.
- Alparıslan, Şükrü, Hukuk ve Kriminoloji Açısından Tedhişçilik, İstanbul.
- Aslan, Şaban ve Devrim Tosunoğlu, Dehşet Senaryosu İstanbul'daki İntihar Saldırıların İç Yüzü, Güncel Yayıncılık, İstanbul, 2004
- Atay, Mehmet, 'Örtülü Faaliyetler Konsepti', Strateji Dergisi, 1995.
- Atıcı, Bünyamin ve Çetin Gümüş, "Bireylerin Terör Hareketlerine Katılım Durumları ile Eğitim Düzeyleri Arasındaki İlişki", www.firat.edu.tr
- Ay, Eyüp, Din ve Şiddetin Ahlak Karelerinden Kesitler..., İslamiyat Dergisi, Ankara Ocak-Mart 2002.
- Azzam, Abdullah, Cihad Kervanı, (Çeviren:Ziya Eryılmaz),Vural Yayıncılık, İstanbul, 1997.
- Azzam, Abdullah, Cihad Ahkamı, (Çev: Mustafa Özel – Yücel Şimşek), Vural Yayıncılık, 1997.
- Azzam, Abdullah, Tevbe Suresinin Gölgesinde Cihat Dersleri, 2.Cilt, Buruç Yayınları 1996.
- Bardakçı, İlhan, İhtilal Tekniği ve Yığın Psikolojisi, TÖYKÖ Matbaası, Ankara, 1968.
- Brisard, Jean Charles ve Guillaume Dasquie, Yasaklanmış Gerçek Bin Laden, Anka Yayınları, İstanbul, 2002.
- Burke, Jason, El Kaide Terörün Gölgesi, Everest Yayıncılık, 2004, İstanbul.
- Cerrah, İbrahim, 1. Milletlerarası Doğu ve Güneydoğu Anadolu Güvenlik ve Huzur Sempozyumu Bildirileri, Elazığ: Fırat Üniversitesi Yayınları, 2000
- Cilođlu, Barış Ertuğrul ve Onur Atilla, Türkiye'de Kronik Gelir Dağılım Bozukluğu, Starejik Analiz dergisi, Ekim 2001.
- Cirhinlioğlu, Zafer, Terör ve Toplum, Gündoğan Yayınları, 2004.
- Cömertoğlu, Yeşim, Terörün Psikolojik Temelleri, Strateji Dergisi, 1995/2.
- Çakır, Ruşen, Derin Hizbullah, İstanbul: Metis Yayınları, 2001.
- Çakır, Ruşen, Ayet ve Slogan, Metis Yayınları, İstanbul, 1990.
- Çapan, Ergün, İslama göre Terör ve İntihar Eylemleri, 2004.
- Çiloğlu, Barış Ertuğrul ve O. Atilla, 'Türkiye'de Kronik Gelir Dağılım Bozukluğu', Starejik Analiz Dergisi, Ekim 2001.
- Demirel, Emin, İslami Hareket, GHMD Yayınları, İstanbul, 1997.
- Demirel, Emin, Terör, Ocak 1999.

- Demirel, Emin, Taliban, El Kaide, Laden ve Paylaşılmayan Ülke Afganistan, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2002
- Demirel, Emin, Ölüm Arabaları, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2004.
- Demirel, Emin, Türkiye’de Radikal İslami Hareketler, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2005.
- Dilmaç, Sabri, Terörizm Sorunu ve Türkiye, EGMİDB Yayınları, Ankara, 1997.
- Doğan, Mehmet, Büyük Türkçe Sözlük, 1996 Yeni Şafak Yayınları.
- Dönmezer, Sulhi, Her Yönüyle Tedhiş, 10.11.1977 tarihli Son Havadis.
----- Dünden Bugüne Tercüman Gazetesi, 10.07.2005 tarihli,
- Eckstein, Harry (Ed.), Internal War, London, 1968
- Emiroğlu Kudret ve Suavi Aydın, Antropoloji Sözcüğü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2003.
- Erdoğan, Zeki, Türkiye’de Terörist Eylemin Sebepleri, Uluslararası Terörizm ve Gençlik, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1987
- Ergene, Enes M., Geleneğin Modern Çağa Tanıklığı, İstanbul 2005, Yeni Akademi Yayınları,
- Ergil, Doğu, Terörizmin Mantığı ve Hedefi, A. Ü. SBF Dergisi, Cilt XLVI.
- Ergil, Doğu, Türkiye ve Terör, Güvenlik ve Yargı Muhabirleri Derneği Yayını, No:1, Ankara, 1990.
- Erkal, Mustafa, Sosyoloji, Der Yayınları, İstanbul, 1998.
- Erkan, Muzaffer ve Sabri Dilmaç, Devlet Güvenlik ve İstihbarat, EGMİDB Yayınları, Ankara, 2001
- Esposito, L. John ve John Obert Voll, İslamiyet ve Demokrasi, (Çev. Ahmet Fethi) Sarmal Yayınları, 1998
- Faraç, Mehmet, El Kaide Turka, Günizi Yayıncılık, 2004, İstanbul
- Fuller, Graham, Siyasal İslamın Geleceği, (Çev. Mustafa Acar) Timaş Yayınları, 2004.
- Gündüz, Şinasi, Din Terör ve Şiddet, Diyanet Aylık Dergi, Ankara Şubat 2005, Sayı:170
- Gündüz, Süleyman ve diğerleri, Afganistan Taliban ve Laden, Birey Yayıncılık, İstanbul, 1998.
- Güneş, Firdevs, Polis-Halk İşbirliğinde Halkın Eğitim Durumu, 1. Polis-Halk İşbirliği Sempozyumu Bildirileri, Ankara: Polis Akademisi Yayınları, 1995
-----Hizbullah Terör Örgütü, Ankara: TEMUH Yayınları, 2001.
- Hökelekli, Hayati, Din Psikolojisi, Ankara 1993, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları
- İbrahim, Ferhad ve Heidi Wedel, Ortadoğu’da Sivil Toplumun Sorunları, (Çev. Erol Özbek) İletişim Yay., Birinci Baskı 1997, İstanbul

- İnsan Hakları Ve Temel Özgürlüklerini Korumaya Dair Avrupa Sözleşmesi.
- International Enculopedia of the Social Sciences, New York, 1934, V.14.
- Keleş, Ruşen ve Artun, Ünsal, Kent ve Siyasal Şiddet, Cogito 3 Aylık Düşünce Dergisi, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul Sayı 6-7 Kış-Bahar, 1996
- Kemerlioğlu, Eyüp, Sezgin Kızılcılık ve Mustafa Gündüz, Eğitim Sosyolojisi, İzmir, 1996.
- Kepel, Gilles, Cihat, Doğan Kitapçılık, (Çev. Haldun Bayrı) İstanbul, 2000.
- Kıray, Mübeccel, 'Kültür Bütün Bir Yaşam Tarzıdır', Nokta Dergisi, Yıl:10 Sayı:33, 10 Ağustos 1992.
- Kırmızıçizgi Dergisi, Kasım 2005, Ankara,
- Kongar, Emre, 21. Yüzyılda Türkiye, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1998.
- Köknel, Özcan, Bireysel ve Toplumsal Şiddet, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1996.
- Kürkçü, Ertuğrul, "Hükümet, Devlet, İslami Şiddet", www.bianet.org
- Laçiner, Sedat, M. Özcan İ. Bal, Türkiyeli Avrupa, Hayat Yayınları.2004.
- Laçiner, Sedat, www.usakgundem.com./makale.php/id=9
- Mardin, Şerif, Din ve İdeoloji, İstanbul 1993 6. Baskı, İletişim Yayınları.
- Marshall, Gordon, Sosyoloji Sözlüğü, (Çev. Osman Akınhay ve Derya Kömürcü) Bilim Sanat Yayınları, Ankara, 1999.
- Mercan, Faruk, Savaşçının Dönüşü, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 2006.
- Meydan Larousse, Sabah Yayınları, Cilt:5
- Meydan Larousse, Sabah Yayınları, Cilt:7
- Meydan Larousse, 1973, C. 12.
- Meyssan, Thierry, 11 Eylül 2001 Dehşetengiz Hile, (Çev. Ayşe Meral) Medcezir Yayınları, İstanbul, 2002.
- Milliyet Gazetesi (25.01.2001)
- Natenyahu, Benjamin, 'Terrorists and Freedom Fighters', Natenyahu, Benjamin (Ed.)Terrorism How The West Can Win, London, 1986.
- Öztürk, Osman Metin, Terör ve Terörizm başlıklı makalesi, www.teror.gen.tr/turkce/teror_nedir.
- Raşid, Ahmed, Taliban, İslamiyet, Petrol ve Orta Asya'da Yeni Büyük Oyun, (Osman Akınbay) Everest ve Mozaik Yayınları, İstanbul, 2001
- Saran, Nephani, 'Göç ve Kentleşme', Sosyal Antropoloji ve Etnoloji Dergisi, Sayı:4, 1986.
- Shibley Telhami, Kutsal Olmayan Savaş, "Defeating Terror:Confront Supply and Demand," Middle East Insight 16 (Kasım-Aralık 2001):7

- Shultz, George P., 'The Challenge to The Democracies', Natenyahu, Benjamin (Ed.)
Terrorism How The West Can Win, London, 1986.
- Star Gazetesi, 25.3.2006 tarihli,
- Swetnam, Michael S. ve Yanah Alexander, Bir Terörist Ağının Profili Usame Bin Laden ,
(Çev. Derya Engin) Güncel Yayıncılık, 2001, İstanbul.
- Tatar, Hüsniye Canbay, Nuh'un Gemisindekiler, İstanbul, 1999.
- Tatlıdil, Ercan, 'Kent Kültürü ve Boş Zamanları Değerlendirmesi', Dünya'da ve Türkiye'de
Güncel Sosyolojik Gelişmeler, 1. Ulusal Sosyoloji Kongresi, C.1, Ankara, 1994
- Terörle Mücadele Kanunu, 12.04.1991 tarih ve 3713 Nolu Kanun.
- Thackrah, J. Richard, Terrorism and Political Violence, USA, 1987.
- Thornton, Thomas Perry, 'Terror as a Weapon of Political Agitation', Eckstein, Harry (Ed.),
Internal War, London, 1968.
- Topal, Ahmet Hamdi, Uluslar arası Terörizm ve Terörist Eylemler Karşı Kuvvet Kullanımı,
Basın Yayın Dağıtım AŞ, 2004.
- Türk Dil Kurumu, [www. tdk.org.tr/tdksozluk](http://www.tdk.org.tr/tdksozluk).
- Türkdoğan, Orhan, Sosyal Şiddet ve Terör, İstanbul, 1996.
- T.C. Anayasası, 9.11.1982 tarihli 2709 numaralı.
- Van Dam, Nikolaos, Suriye'de İktidar Mücadelesi, (Çev. Semih İdiz ve Aslı Falay Çalkıvık)
İletişim Yay., İstanbul, 2000.
- Wilkinson, Paul, Political Terrorism, London, 1974.
- Wardlaw George, Political Terrorism: Theory, Tactics and Countermeasures, London, 1982
- Woodcock George, Anarşizm Bir Düşünce ve Hareketin Tarihi, (Çev. Alev Türker) Kaos
Yayıncılık, İstanbul Şubat 1997.
- www.teror.gen.tr
- www.yesil.org
- www.sabah.com.tr/2006/01/24/gun99.html
- [www. en.wikipedia.org/wiki/totalitarianism](http://www.en.wikipedia.org/wiki/totalitarianism).
- [www. usakgundem.com](http://www.usakgundem.com)
- www.unc.edu/depts/diplomat/archives_roll/2002_07-09/radu_futile/radu_futile.html.
- www.akdeniz.edu.tr/iibf/yeni/genel/dergi/Sayi08/10Kona.pdf.
- www.sosyalhizmetuzmani.com/insanhaklariacisindanteror.doc
- www.timas.com.tr/haber/php.id187.
- www.aksiyon.com.tr/detay.php?id=22140 - 82k

- www.sabah.com.tr/2004/08/06/ana103.html
- www.mehmetfarac.com/belgeb/asp?258
- www.zaman.com.tr/?hn=207378&b1=haberler&trh=20090904
- www.zaman.com.tr/haberler20050812
- www.hurriyetim.com.tr/haber/0..sid617271.asp
- www.zaman.com.tr/?hn=207378&b1=haberler&trh=20090904
- www.hurriyetim.com.tr/haber/20011006.asp
- www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=164741
- www.byegm.com.tr/yayınlarımız/dısbasınbaslık/2001/0912x09x01.htm
- Yayla, Atilla, Terörizm: Kavramsal bir Çerçeve, SBF Dergisi 1990.
- Yazgı, Rami, Antakya Rum Ortodoks Patrik Vekili Metropolit, Hatay ilinde 25-30.9.2005 tarihleri arasında yapılan “1. Hatay Medeniyetler Buluşması”nda sunulan tebliğ.
- Yeğın, Abdullah, Yeni Lügat, Cihan Neşriyat ve Matbaacılık, İstanbul, 1992.
- Yerasimos, Stephane, Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye, (Çev. Bekir Kuzucu) Belge Yayınları, İstanbul, 1994.
- Yörükan, Ayda, Şehir Sosyolojisinin Teorik Temelleri, Ankara, 1968.
- Zaman Gazetesi, 19/11/2001 tarihli.

ÖZET

1928 yılında Mısır'da kurulan 'Müslüman Kardeşler Örgütü', son yüzyıl itibariyle dini temelde gelişen siyasal amaçlı radikalizmin ilk örneği olarak kabul edilir. Temelde batı destekli rejimlere karşı anti-emperyalist bir kimliğin ön plana çıktığı 'Müslüman Kardeşler' örneği, radikal islami anlayışların en önemli esin kaynağı olmuştur. İlk planda ağırlıklı olarak Ortadoğu ülkelerinde etkisini hissettiren radikal eğilimlerin, Türkiye'ye yansımaları da gecikmemiş ve 1970'li yıllardan itibaren Ortadoğu ve İran kökenli yazarların eserlerinin tercümesi ile başlayan süreç, 1980'lerde fikrîsel bir taban edinmiş, 1990'lardan itibaren de dini amaçlı şiddet eylemleriyle Türkiye'nin gündemini meşgul etmiştir.

11 Eylül 2001'de ABD'de gerçekleştirilen saldırılarla kendini dünya gündemine sokan El Kaide terörü, 15-20 Kasım 2003 İstanbul eylemleriyle Türkiye'de de varlığını hissettirmiş ve toplumsal yapısından kaynaklı belli hassasiyetlere bağlı olarak, terörle mücadele alanında yeni arayışları gündeme getirmiştir. Terörle mücadelenin salt güvenlik tedbirleriyle mümkün olmayacağı anlayışından hareketle, daha etkin çözüm arayışları **teröre sebebiyet veren faktörler** üzerinde durulmasını gerekli kılmıştır.

Bu çalışmada; konuya ilişkin olarak dünya genelinde ortaya çıkan görüşler incelenmek suretiyle, dini kaynaklı terörün sosyolojik nedenleri belirlenmeye çalışılmış ve genel olarak da ekonomik, sosyal, siyasal ve hukuki sorunların terörizmin nedenleri arasında sayıldığı görülmüştür.

Esas itibariyle sosyal bir olay olan terörizm, şüphesiz ki çok boyutlu, çok yönlü ve karmaşık bir sorunlar yumağıdır. Her geçen gün artan işsizlik, dünya genelinde boyutlanan gelir dağılımındaki dengesizlik, çarpık kentleşme ve buna bağlı olarak gelişen sosyal problemler, 'anomi' gibi değer kaymaları ve kimlik bunalımları, sosyal sınıflar arasındaki farklılığın çok daha derinden hissedilmesi, güven bunalımı, ahlaki yozlaşma, aile kurumunun işlevsizleşmesi, eğitimin çağın ihtiyaçlarına cevap veremez hale gelişi, hep insanların şiddet eğilimlerini beslemekte ve tüm bu olumsuzluklar konjonktürel faktörlere bağlı olarak değişik söylemler eşliğinde teröre sebebiyet vermektedir.

ABSTRACT

The organization of “Muslim Brothers” which was founded in 1928 in Egypt is considered to be the first example of the political-aimed radicalism based on religion. The example of “Muslim Brothers” highlighting anti-imperialistic identity against the western supported regimes has become the inspiring source of the radical Islamic concepts. Radical tendencies which were first seen in the Middle East countries were not so late in reaching Turkey and they have always become on the agenda of Turkey starting by the translations of the works of the Middle Eastern and Iranian authors in 1970s and getting conceptual bases in 1980s and resorting religious-aimed violent attacks in 1990s.

Al-Qaida terror which put itself on the world agenda by the events of 9\11 in U.S. also became known in Turkey by the Istanbul bombings occurred on November 15th and 20th, 2003 and led the way for a new search in combating terrorism in Turkey. Since it is not possible to solve the problem only by security measures, it requires to identify the factors leading to terrorism in order to combat it more effectively.

In this study, it is tried to identify the sociological reasons of religiously-based terror by examining many views discussed all around the world and seen that the economic, social and legal problems in general are considered to be the reasons of terrorism.

Terrorism which is in fact a sociological phenomenon is no doubt a multi-dimensional and very complex problem. Among the reasons which lead people to resort to terrorism and feed the violent tendencies of people are imbalance of income distribution, misurbanization and social problems related to that, anomy and identity depression, gap between the social classes, crises of confidence, moral degeneracy, nonfunctionality of the family institution and education that is not responding to the needs of the modern era.